

DWUNASTE
SPRAWOZDANIE DYREKCJI

C. K. II. WYŻSZEJ SZKOŁY
REALNEJ W KRAKOWIE
ZA ROK 1916.

TREŚĆ:

- I. KS. DR. J. GOŁĄB: OPIS PO-
GRZEBU ZYGMUNTA STAREGO.
II. CZĘŚĆ URZĘDOWA PRZEZ DY-
REKTORA ZAKŁADU.
-

DWUNASTE
SPRAWOZDANIE DYREKCJI

C. K. II. WYŻSZEJ SZKOŁY
REALNEJ W KRAKOWIE
ZA ROK 1916.

TREŚĆ:

- I. KS. DR. J. GOŁĄB: OPIS PO-
GRZEBU ZYGMUNTA STAREGO.
 - II. CZĘŚĆ URZĘDOWA PRZEZ DY-
REKTORA ZAKŁADU.
-

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.
ODBITO W Drukarni EUG. I DR. K. KOZIAŃSKICH W KRAKOWIE.
1916.

Śmierć i pogrzeb króla polskiego, Zygmunta I.

na podstawie współczesnych źródeł¹⁾ przedstawił

X. Dr Julian Gołąb,

Archiwaryusz Kapituły Katedralnej Krakowskiej,
Profesor c. k. II. szkoły realnej w Krakowie.

I.

Śmierć i pierwsze pośmiertne obrzędy.

Choroba. — Ostatnie chwile. — Ubranie. — Wystawienie ciała na widok publiczny. — Złożenie i zamknięcie trumny. — Metryka śmierci. — Pokój, w którym ciało aż do uroczystego pogrzebu spoczywało.

Od jesieni r. 1546. stan zdrowia króla Zygmunta I. począł zostawiać wiele do życzenia. Przez dwa tygodnie niebezpiecznie chory, powrócił król szczęśliwie do zdrowia, tak, iż w liście, pi-sanym dn. 2. listopada 1546. r. do bawiącego na Litwie syna, który się zawsze pilnie w listach swych o zdrowie ojca wypyty-wał, mógł, donosząc mu o tej swojej chorobie, napisać: speł-niam wszystkie obowiązki człowieka zdrowego tak, iż gdyby starość sama nie była chorobą, mógłbym się uważać za zdrowego²⁾).

¹⁾ Zestawienie i omówienie tych źródeł obacz na końcu w dodatku

²⁾ „Omnibus sani hominis officiis fungimur, ut nisi ipsa senectus morbus esset vacui esse morbo omni videri possimus“, ob. Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie. Teki Naruszewicza 63. Nr. 79, które w dalszym ciągu niniejszej pracy będę cytował krótko: Czart. numer katalogu rękopisów, i Nr. dokumentu w tece.

Następnego roku, w lutym, liczącemu już 80 lat królowi otwarła się rana w ręce, z której ciec poczęło ¹⁾. Przez dwa miesiące groziło mu niebezpieczeństwo życia, lecz z wiosną i w lecie stan jego zdrowia o tyle się poprawił, że nawet w grudniu wyjechał na sejm do Piotrkowa. Wracającego ztamąd dn. 3 marca 1548 r. witała Kapituła krakowska w katedrze. W mowie, wypowiedzianej w jej imieniu, kanonik Piotr Myszkowski, późniejszy bp. krakowski, sławiąc Zygmunta jako przeznaczonego i najczcigodniejszego władcę, na którego spogląda cała ojczyzna jako na najlepszego pana i prawdziwego ojca z największą czcią, dał wyraz ogólnej radości z jego szczęśliwego do Krakowa powrotu, zwłaszcza zaś z powrotu do zdrowia ²⁾.

Było to ostatnie przyjęcie króla Zygmunta I. w katedrze krakowskiej przez Kapitułę Katedralną, owo „collegium sacerdotum tuorum“, jak się tytułowała Kapituła krakowska w swych uroczystych do króla w katedrze przemowach. Niebawem bowiem, bo w niecałe cztery tygodnie Zygmunt Stary zakończył życie i to w chwili, gdy się zdawało, że się polepsza stan jego zdrowia ³⁾. Mimo najtroskliwszej ze strony królowej i królewnych opieki, mimo zabiegów ze strony lekarzy nie dało się utrzymać przy życiu wycieńczonego chorobami i wiekiem organizmu. Umarł król Zygmunt na uwiad starczy, ze starości, którą w swej mowie ostatniej, wypowiedzianej na sejmie w Piotrkowie w r. 1545. „dospiałością“ nazwał ⁴⁾. „Chorobę ostatnią i zbliżającą się trwogę śmierci znośił z tym mężnym umysłem i z tą cierpliwością, z jakimi wszystkie tego życia przykrości zwykł był znosić“ ⁵⁾. Śmierć samą miał spokojną. Do ostatniej chwili był przytomny i mówił. Po przyjęciu Sakramentów św., wysłuchawszy odprawionej w pokoju Mszy św., wśród aktów wiary nadziei i miło-

¹⁾ Ob. Czart. 65. Nr. 10.

²⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 15 i 287 Nr. 84. Bielski, w Kronice świata wyd. z r. 1554 k. 304, pisze, że król zachorował niebezpiecznie w czasie Sejmu Piotrkowskiego.

³⁾ List Bony do Alberta Xięcia Pruskiego. Czart. 66. Nr. 39.

⁴⁾ Ob. tę jego charakterystyczną mowę, którą stary król mówił ze łzami, żaląc się na nieżyczliwość ze strony posłów, podczas gdy on całe życie wszystkim jedno dobrze czynił. Czart. 62. Nr. 56.

⁵⁾ Ob. List Bony do Izabelli, królowej Węgierskiej, por. do-datek I. 1.

ści, słuchając ze łzami w oczach czytanej męki Pana Jezusa ¹⁾, w otoczeniu: żony, córki, biskupa krakowskiego i senatorów pobożnie Bogu ducha oddał po g. 12 w południe, w dniu 1 kwietnia 1548 r. w sam dzień Wielkanocy.

Oto jak świadek naoczny, zdaje się któryś z senatorów, w liście ²⁾, pisanym w cztery dni po śmierci króla, opisuje skon, ubranie, wystawienie ciała na widok publiczny ³⁾ i zamknięcie trumny.

„O śmierci a zejściu z tego świata Najjaśniejszego Pana a Pana Zygmunta, króla Polskiego Starego. Którego P. Bóg z tego świata wziąć raczył, w niedzielę, po 12 godzinie, wielkanocną; umarł nabożnie, spowiadał się, Boże Ciało przyjmował, olejem świętym namazan, testament czynił z dobrą pamięcią, do samej śmierci mówił; daj Panie Boże, aby każdy chrześcijański człowiek tak żywota swego dokonał, bo nas wielu przy tem było“.

„Po tem, po obiedzie w niedzielę, omywano go naprzód wodą, potem winem, zasię octem i solą, — a potem ciało balsamem i inszymi drogimi maściami mazano. Więc go w koszulę oblekli; ubranie złotogłowe na nogi jego włożyli, potem go w albę, dalmatykę i omeral kapłański oblekli; wszystko ze złotogłowa — złotogłowe buty z ostrogami, złotogłową czapeczkę, miecz na stronie pod lewą ręką podług niego położyli i uczynili stolec wysoki prześcieradłem naprzód, potem złotogłowem on stolec nakryli, aż do samej ziemi on złotogłów opuścili; potem ciało królewskie tak ubrane, na tym stolcu na złotogłowych wezgłowiach położyli“.

Wiadomości powyższego listu uzupełnić można następującymi szczegółami ³⁾. Na ramiona włożono królowi żelazne nara-

¹⁾ List Bony do Alberta Księcia Pruskiego. Czart. 66. Nr. 39.

²⁾ List ten, naderciekawy i piękny zabytek języka polskiego, dotąd — o ile nam wiadomo — niedrukowany, podajemy w całości na końcu w dodatku pod Nr. II. Przedrukujemy go z kopii, znajdującej się w rękopiśmie Suskim w Nr. 211 k. 1—3.

³⁾ Czerpiemy je z listu Bony do córki Izabelli, królowej węgierskiej; tudzież z listu Stanisława Górskiego, obacz dodatek Nr. I. 1.

mienniki, na ręce zaś, na jedwabne rękawiczki, żelazne rękawice. Na palec pierścień, darowany mężowi przez królową Bonę. W końcu włożono mu na dalmatykę biskupią kapę z brokatu ¹⁾, i tak w strój koronacyjny ubranemu, włożono insygnia królewskie, prawdziwe; na głowę, na czapeczkę jedwabną, koronę, jabłko, berło i miecz. Ubrania ciała dokonał w czasie niesporów (g. 3½) bp. krakowski, Samuel Maciejowski, przy pomocy bpa Suffragana tudzież kanoników Kapituły katedralnej, wikaryuszów i reszty kleru zamkowego, wśród śpiewów żałobnych. Późem tak ubrane ciało królewskie, wśród rzewnego płaczu obecnych, złożono na stole, złotogłowem pokrytym i wystawiono na widok publiczny.

„I tak — powiada autor wyżej przytoczonego listu — przez noc i nazajutrz przez dopołudnie, aż ku wieczorowi leżało; gdzie każdemu wolno było wejść i na ono ciało patrzeć. Ludzie z wielkim żalem obchodzili powiadając, iż wszystko dobro nasze z tym Panem, a ojcem naszym upadło; wchodząc i odchodząc taką mu pocziwość wyrządzali, jako swemu Panu i Ojcu zwykli byli czynić. I dziś Pani nasza z królewnami ich miłością, żałowała są, można to dobrze zrozumieć“.

Ku wieczorowi dnia drugiego, gdy już wszyscy ciało nieboszczyka króla oglądali, złożono je w obecności bpa krakowskiego i duchowieństwa do trumny. Przyniesiono koronę, berło i jabłko, na przedzie zrobione, „pozłociste“, tudzież tabliczkę srebrną, na której wyrzyto imię króla, cnoty i dzieła, tudzież jak długo i szczęśliwie panował. Na szyi zawieszono mu inny łańcuch szczerzoty, wartości półtorasta złotych, z krzyżykiem złotym z wizerunkiem Pana Jezusa na krzyżu, wysadzany rubinami i drogiemi perłami wschodniemi ²⁾. Pod głowę króla na poduszce złożono ową tabliczkę srebrną z napisem, a królowny złożyły na poduszce w ostatnim upominku ukochanemu ojcu dwa złote portugalskie,

¹⁾ Materya jedwabna, złotem lub srebrem przetykana.

²⁾ Opis i drzeworyt tegoż krzyżyka, tudzież pierścienia z ręki królewskiej, które zdaje się Czacki považył się zabrać z trumny króla Zygmunta przy jej w r. 1791 otwarciu, obacz w dziele: Przeździecki Aleksander i Rastawiecki Edward, Wzory sztuki średniowiecznej i z Epoki odrodzenia po koniec wieku XVII. w dawnej Polsce. Serya pierwsza. Warszawa, Paryż 1853 — 55. Klejnoty po Zigmuncie I.

po dziesięć złotych czerwonych w sobie mające, na których była twarz królewska z jednej, a z drugiej strony herb królewski.

Potem tak ubranego uwiniono we trzy prześcieradła, bardzo cienkie; następnie uwiniono kilkakroć ceratą; popiołu w trumnę nasypano, włożono ciało do trumny, poczem wypełniwszy trumnę popiołem, zabito i osmolono. I tak owa trumna z ciałem królewskim, zostawiona w swym pokoju na łożu, na którym król umarł, leżała aż do dnia uroczystego pogrzebu, który naznaczony został i odbył się w dniu św. Anny, 26. lipca tegoż roku.

Włożony do trumny króla napis łaciński na srebrnej tabliczce był następujący:

Tekst oryginalny.

Sigismundus I. Rex Poloniae, supremus Dux Lithuniae, Russiae, Prussiae, Masoviae etc. dominus et haeres, regum specimen, virtutum norma, pietate, religione, sanctimonia nemini secundus, multis victoriis clarus, sed fidei in Christum constantia clarior: in illius passione et sanguine fuso pro omnibus, spe et fiducia sua reposita, moritur, ut mori oportebat, non solo nomine, sed re ipsa christianissimum regem, ipsa die resurrectionis dominicae. Firma spe se quoque resurrectorum in gloriam aeternam, quod pio regi pro sua Deus misericordia praestare dignetur. Vixit annis, octoginta et uno, mensibus tribus¹⁾, Regnavit an-

Przekład polski.

Zygmunt I. Król Polski, Wielki Książę Litewski, Rusi, Mazowsza i t. d. Pan i Dziedzic, przykład królów, wzór cnót, w pobożności, religii, świętości nikomu nie ustępujący, wielu zwycięstwami sławny, lecz z stałości w wierze w Chrystusa sławniejszy: mając nadzieję w Jego męce i krwi za wszystkich przelanej, umarł, jak umierać przystało, nie z imienia tylko, lecz rzeczywistocie chrześcijańskiemu królowi, w sam dzień Zmartwychwstania Pańskiego. Pewien, że i sam zmartwychwstanie ku chwale wiekuistej, co niechaj Bóg przez Swe Miłosierdzie spełni pobożnemu królowi. Żył lat osiemdziesiąt jeden, i trzy miesiące.

¹⁾ Czacki ob. niżej str. 40. przepisał, zdaje się błędnie, mensibus duobus diebus septem. Co prawda ten sam błąd w tym napisie zawiera list Górskiego ob. dodatek I. Nr. 1. List jednak Bony do Izabelli podaje daty prawdziwe, gdyż król Zygmunt ur. 1. Stycznia 1467, koronowany 25. stycznia 1507.

nisquadraginta et uno, mensibus duobus, diebus septem, mor- tuus est anno a Christo nato 1548.	Królował lat czterdzieści i jeden, dwa miesiące, siedm dni, umarł lata od narodzenia Chrystusa 1548.
---	---

Metrykę śmierci króla zapisano w Aktach kapitulnych¹⁾. Tekst jej zgodny z przytoczonym powyżej, włożonym do trumny napisem, zaczyna się od słów: *Mors Sigismundi I. Die Solis, Sacratissimo Paschae, quae fuit, prima dies mensis Aprilis, hora ferme tertia decima Sigismundus primus...* i t. d. już zgodnie z napisem na tabliczce srebrnej.

Komnata, w której umarł król, znajdowała się w narożniku zamku od kościoła św. Idziego²⁾. Zamieniono ją na kaplicę, wybudowano ołtarz, a trumnę z ciałem ustawiono wpośród mnóstwa lamp i świec na łożu, na którym król skonał, pokrytem czarnym aksamitem. Przy zwłokach śpiewali kapłani nieustannie officium za zmarłych i odprawiali żałobne Msze św. W nabożeństwach brała udział królowa z córkami i fraucymerem, senatorowie i dwór cały. Straż około trumny pełnili dniem i nocą dworzanie. Rzesze ludu snuły się ciągle przez ową komnatę i cześć królowi tak samo jak za życia oddając, żalność swą łzami wyrażały.

¹⁾ Ob. Acta Actorum C. C. C. Vol. IV. f. 251, zapisana między 20—27 kwietnia. W Acta officialia Konsystorza Krakowskiego vol. 80. p. 793 zapisano także krótką o śmierci króla notatkę.

²⁾ Jak opowiada Orzechowski w Annales ks. I. powstał pewnego dnia, wieczorem w ulicy Grodzkiej pożar, od którego spłonęła część ulicy i kościółek św. Idziego. Niebezpieczeństwo grożące od ognia zamkowi, a zwłaszcza komnacie, w której spoczywało ciało królewskie, było tak wielkie, że król Zygmunt August, sam ze służbą czempredziej wyniósł trumnę ojca w bezpieczniejsze miejsce. Dziwnem zrządzeniem losu, spaliła się w Bari trumna ze zwłokami królowej Bony. Mimo olbrzymich skarbów, które z Polski wywiozła, umarła Bona w ostatniej nędzy. Wszystko nawet ostatnią szklankę jej skradziono. Umierającej podać musiano na postumencie od mosiężnego świecznika odrobinę wody dla zwilżenia ust, gorączką spalonych. Po śmierci zapalono w kaplicy przy trumnie dwie świece, od których zajęła się trumna, bo nikt przy niej nie czuwał. Porównaj X. I. Polkowskiego, Spadek po prymasie arcybiskupie gnieźnieńskim a biskupie krakowskim Piotrze Gamracie, w Rozp. i Spraw. z posiedzeń wydziału Hist. filozof, A- U. Kr. t XXI. str. LI.

II.

Ważniejsze wypadki dziejowe, zostające w związku z śmiercią i pogrzebem Króla.

Rozszerzenie się żalosnej wieści o śmierci króla po Polsce i Litwie. — Wrażenie, jakie wywarła. — Narada senatorów, obecnych w Krakowie przy śmierci króla i ich uchwały w dn. 3. kwietnia. — Prośba Bony do Episkopatu Polskiego. — Rozesłanie listów z wiadomością o śmierci króla do dworów zagranicznych. — Powrót Króla Zygmunta Augusta z Litwy do Krakowa. — Wysłanie poselstw: do Papieża, Cesarza, Króla Rzymskiego i królowej Węgierskiej. — Egzekwie za spokój duszy króla Zygmunta, odprawione w czasie Sejmu Augsburskiego w tamtejszej katedrze.

Żalosna wieść o śmierci króla Zygmunta rozeszła się rychło po całej Polsce i Litwie. Dnia 6 kwietnia¹⁾ wie już o niej bawiący w Gnieźnie Arcybiskup, Mikołaj Dzierzgowski i czempredziej śle do Krakowa osobnego kurjera z listem. Do Wilna doszła ona dnia 8 kwietnia, w przewodnią niedzielę, a przywiózł ją osobny goniec²⁾.

Wrażenie, jakie wywarła, było wielkie. Zawiadamiając o niej Hozyusz Dantyszka pisze: „Mortuus est ita sancte ut vixit Rex noster sanctus hodie. Mitto litteras a Domino Caspare. Plura prae maerore non possum“³⁾. „Umarł dziś święty król nasz święcie, tak jak żył. Posyłam list od P. Kaspra. Więcej pisać od żalu nie mogę“. Deum precor etc. Cracoviae ipso die Paschatis. „To jest nasza nowina, nam wszystkim bardzo smężna i żalobliwa. A nie masz tu ani jednego, któryby tuszył być czemu dobremu“, pisze autor listu współczesnego⁴⁾

We wtorek Wielkanocny, dn. 3. kwietnia zebrali się bawiący u boku króla senatorowie na naradę, na której zapadły następujące uchwały: Należy wysłać do senatorów listy z wiadomością o śmierci króla i z zaproszeniem na pogrzeb. Gdy młody król powróci z Litwy do Krakowa, naradzi się z senatorami, kiedy zwołać sejm, którego zwołanie jest koniecznem, aby no-

¹⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 34, 35, 36, 37, 40.

²⁾ Ob. Kolankowski L. Zygmunt August Wielki Książę Litwy, Lwów, 1913. str. 347.

³⁾ Hosiana t. I. Nr. 282.

⁴⁾ Ob. dodatek. Nr. II.

wy król zaprzysiął prawa i przywileje królestwa, do czego się przy obiorze zobowiązał. Należy także wysłać corychlej poselstwa z zawiadomieniem o śmierci króla, wstąpieniu na tron nowego i zaproszeniem na pogrzeb do książąt zagranicznych: papieża, cesarza, króla rzymskiego, króla Francyi, którego poseł właśnie w Krakowie bawi, królowej Węgierskiej Izabelli i Margrabiów Brandenburgskich. Poseł do cesarza Karola V. odwiezie order złotego runa. Wyjazd kasztelana kaliskiego, wybierającego się w drogę w poselstwie do Turcyi, należy wstrzymać, iżby przymierze z cesarzem tureckim odnowieniem zostało już przez nowego króla. Zastanawiano się również nad tem, czy skarb królewski opieczętować, i choć niektórzy z senatorów tego się domagali, podskarbi się sprzeciwił, twierdząc, że skarb opieczętuje się tylko na wypadek śmierci podskarbiego. Reszta urzędników dworu nieboszczyka króla miała spełniać swe urzędy aż do dnia uroczystego pogrzebu. Z wiadomościami temi wysłali w poselstwie do bawiącego na Litwie Zygmunta Augusta dziekana Kapituły krakowskiej, X. Jana Przerembskiego¹⁾, który w ich imieniu miał prosić króla o jak najrychlejszy powrót do Krakowa²⁾.

Królowa Bona zawiadomiła o śmierci męża książąt zagranicznych i ważniejszych senatorów Królestwa przez listy. Pismem zaś z dn. 5 kwietnia prosi biskupów polskich, iżby w swych dycecezyach nakazali modły za duszę ś. p. króla, a każdy z podwładnych im kapłanów odprawił zań mszę św.³⁾

Król Zygmunt August powrócił do Krakowa dn. 24 Maja. Przed bramy miasta wyszły naprzeciw niego rzesze ludu miejskiego i senatorowie, którzy go powitawszy przemową, prowadzili na zamek do trumny ojca. Oczekiwała go tam Królowa Matka z siostrami: Katarzyną i Anną i bp. krakowski Samuel Maciejowski. Matka i siostry przyjęły go u trumny ojca, płacząc. Król miał uklęknąć, przeżegnać się i pomodlić, lecz wielkiego smutku nie okazał. Widok i płacz rodziny królewskiej, rozrzewnił do łez wszystkich obecnych i nikomu mówić nie pozwolił⁴⁾. Od trumny ojca udał się król do katedry, aby wedle

¹⁾ Późniejszy Arcbp. gnieźnieński. ²⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 33.

³⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 32. ⁴⁾ Ob. Orzechowski: Annales ks. I.

zwyczaju pomodlić się u grobu św. Stanisława. W katedrze przyjął go przemową biskup Samuel Maciejowski, w której, pocieszając po stracie ojca polecał jego opiece ojczyznę i duchowieństwo¹⁾. W imieniu Kapituły witał go kantor, Filip Padniewski, późniejszy bp. krakowski²⁾.

Pierwszą rzeczą po powrocie króla, było oznaczyć dzień uroczystego pogrzebu i rozesłać poselstwa do książąt zagranicznych.

Dzień pogrzebu wyznaczono na dzień 26 lipca, czwartek, dzień św. Anny. Poselstwa przygotowano i rozesłano w ciągu czerwca. Do cesarza został wysłany z początkiem czerwca Stanisław Ostroróg, który po drodze wiezie listy do Joachima Brandenburgskiego, zięcia królewskiego i żony jego Jadwigi, pierwszej córki Zygmunta³⁾ i tudzież do zaprzyjaźnionego z rodem Jagiellonów, kardynała, Ottona Truchsess, bpa Augsburskiego⁴⁾. Do króla rzymskiego Ferdynanda i do Stolicy Apostolskiej posłuje Marcin Kromer, kanonik krakowski, który nie zastawszy w Wiedniu, bawiącego na Sejmie Rzeszy w Augsburgu Ferdynanda, odsyła listy dla niego Ostrorogowi, sam zaś podąża do Rzymu. Tu przyjęty na uroczystem posłuchaniu, gdzieś w sierpniu, wygłasza wobec Papieża Pawła III. mowę o zasługach wobec chrześcijaństwa zmarłego króla Polskiego. Sławił Zygmunta Starego, jako wzór króla prawdziwie chrześcijańskiego, który zawsze wierny zasadom wiary św. bronił jej wytrwale od Schizmy i Tatarów przez 41 lat swych rządów.

Równocześnie w imieniu króla Zygmunta Augusta złożył Ojcu św. obedyencję, zapewniając o wierności swego władcy wierze katolickiej, od której nie odstąpi, idąc śladami Ojca i za przykładem, jakim świecił cały ród Jagiellonów, zwłaszcza Apostol Litwy, Władysław Jagiełło, Warneńczyk i stryj królewski Władysław, król czeski i węgierski, który zachował od herezyi królestwo czeskie⁵⁾.

W ostatnich dniach czerwca wyjechał w poselstwie do królowej węgierskiej Izabelli kantor kapituły krak., X. Filip Padniewski⁶⁾.

Wiadomość o śmierci króla Polskiego Zygmunta otrzymał cesarz Karol V., w czasie obradującego od 1. Września 1547 r.

¹⁾ Ob. Zakrzewski Hipler, Epistolae Hosii t. I. Nr. 288. ²⁾ Ob. tamże i Acta Capituli Crac. Vol. IV. f. 257, tę mowę Padniewskiego znajdziesz Czart. 66. Nr. 48. ³⁾ Czart. 66. Nr. 54, 55. ⁴⁾ Tamże Nr. 56.

⁵⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 60, 66, 67. ⁶⁾ Czart. 66. Nr. 61.

Sejmu Rzeszy w Augsburgu¹⁾. I tutaj to gdzieś z początkiem Maja²⁾, odprawiono w obecności cesarza, Karola V., króla rzymskiego, Ferdynanda I, sejmujących książąt Rzeszy i Kawalerów Orderu Złotego Runa, którego Kawalerem był także zmarły król Polski Zygmunt, uroczyste za spokój jego duszy egzekwie. Biskup Augsburski, kardynał, Otton Truchsess odprawił dnia poprzedniego wigilie, poczem nazajutrz śpiewał Mszę św. żałobną. Obecni na tej mszy św. Cesarz, król Rzymski, i książęta Rzeszy szli na ofiarę i całowali patenę, (lubo niektórzy, niechętnie to czynili, bo byli Luteranie — dodaje źródło współczesne). W katedrze Augsburskiej chór i pawiment obito czarnem suknem, którego wyszło 800 łokci. Katafalk był obity czarnym aksamitem, świec koło niego około sto. Ołtarz wielki obito czarnem suknem, na którym widniał krzyż z 4 herbami. Świec było rozstawionych kilkaset. Wszędzie widniały poprzybijane herby orla białego i pogoni. Na marach pokrytych czarnym aksamitem, ze srebrnym krzyżem, leżały: korona, berło i jabłko. Koszta nabożeństwa i przybrania kościoła, które wyniosły 2000 fl., poniósł król rzymski Ferdynand I.³⁾

Po mszy wygłosił mowę pogrzebową w języku łacińskim Franciszkanin z otoczenia bpa. Trydentu, kardynała Krzysztofa Madruzziego. Sławił w niej Zygmunta, jako króla bardzo dobrego, dzielnego i pobożnego. Podnosił zwłaszcza jego wierność zasadom chrześcijańskim, zamięłowanie pokoju i zgody, iż krwi chrześcijańskiej próżno nie rozlewał, a jeśli prowadził wojny, był do nich zmuszony. Tak więc został wzorem prawdziwie chrześcijańskiego monarchy⁴⁾.

III.

Ceremoniał pogrzebu.

W Polsce przygotowywano się tymczasem do uroczystego pogrzebu. Przedewszystkiem należało ustalić jego ceremoniał.

¹⁾ Bliższe wiadomości o tym sejmie ob. Pastor, Geschichte der Päpste, Freiburg 1909 t. 5. str. 632 i nast. ²⁾ Ob. Czart. 66. Nr. 50.

³⁾ Opis ten jest streszczeniem współczesnego w języku polskim opisu, który, być może, przesłał posłujący z Polski na sejm rzeszy w Augsburgu Stanisław Łaski, wojewoda Sieradzki. ob. Czart. 65. Nr. 66, 77 i 78. tudzież Czart. 66. Nr. 63, 64. ⁴⁾ Tekst tej mowy ob. Czart. 66. Nr. 65.

Kapituła katedralna poleciła czynić poszukiwania za dawnym ceremoniałem pogrzebu królów i książąt polskich. Zostały one bez rezultatu, wobec czego kanonicy krakowscy zwrócili się do swego bpa z prośbą, iżby stały ceremoniał pogrzebu królewskiego ułożył i na wieczną rzeczy pamiątkę przepisał¹⁾. Zdaje się, iż, przychyłając się do tej prośby, bp. Maciejowski ułożył, w porozumieniu z marszałkiem dworu, ceremoniał pogrzebu króla, który król, Zygmunt August aprobował.

W jakim stosunku pozostawał ten nowy ceremoniał do dawniejszych, trudno cokolwiek bliżej powiedzieć. Porównywuając opis pogrzebu króla, Kazimierza Wielkiego, podany przez Janka z Czarnkowa²⁾, widzimy, że dawna tradycja przy układzie była miarodajną, tylko obrzęd został rozwinięty.

W każdym razie ułożony przez Maciejowskiego ceremoniał pogrzebu królewskiego był odtąd obowiązujący i nim się przy następnych pogrzebach Zygmunta Augusta i króla Stefana Batorego posługiwano³⁾.

Ceremoniał powyższy nigdzie dotąd, o ile nam wiadomo, nie drukowany, przedrukowujemy poniżej w całości w oryginale łacińskim i przekładzie polskim w dwóch obok siebie kolumnach.

**Ordo Pompe funebris Serenissimi
Sigismundi Regis Poloniae.
Czart. 66 Nr. 70 ⁴⁾.**

Die Jovis postridie divi Jacobi,
hora XVII-a, convenient ad
Maiestatem Regiam in arcem
Senatus Regni atque ex eis mit-
tentur, qui Principes et oratores

**Porządek uroczystego obrzędu pogrze-
bowego Najjaśniejszego króla Pol-
skiego, Zygmunta.**

We czwartek nazajutrz po
świętym Jakóbie, o godzinie
17-tej zejda się do J. K. Mości
na zamek senatorowie i z po-
śród nich wysłani wprowadzą na

¹⁾ Ob. Acta Capit. Crac. Vol. IV. f. 255. ²⁾ Ob. Kronikę Janka z Czarnkowa r. 11 i 12 w Monumenta Poloniae t. II. str. 646 i nast. ³⁾ Porównaj opis pogrzebu króla Zygmunta Augusta w Niemcewicza, Zbiorze Pamiętników o dawnej Polsce, Lipsk 1839. t. I. str. 124. Króla zaś Stefana, tamże t. II. str. 322.

⁴⁾ O pochodzeniu tego dokumentu ob. dodatek I. 3.

externorum principum, si qui aderunt, in arcem deducunt. Quos Maiestas Regia, in stuba ante eam cameram, in qua corpus depositum est, expectabit. Reginalis vero Maiestas cum Illustrissimis filiabus et matronis in camera ex adverso eius, in qua corpus situm est, sedebit. Archiepiscopus cum Episcopis ac Abbatibus infulatis, Canonicisque Ecclesiae Cathedralis, ac vicariis, quos locus capere poterit, convenient in eam cameram, ubi corpus depositum est. Atque ibi, Archiepiscopo praecinente, Vigilias novem lectionum, ac laudes cantabunt. Omnes autem camerae et atrium utrumque panno nigro contectum esse debet. Dum autem cantabuntur adhuc vigiliae, processiones ab omnibus Ecclesiis convenient. Atque in capitanei, maioris procuratoris, ac nuntiorum stubis consistent.

Feretra triginta pannis aureis operta sub porticibus stantur. In area Castelli ab ea parte, ubi aerarium est, equi triginta stragulis praeciosis tecti stabunt, qui singuli singulos ductores habebunt, eodemque loco triginta unus vexilliferi armati, equis panno nigro contectis insidentes, consistent. Reliquum ar-

zamek przybyłych książąt i posłów zagranicznych panujących. J. K. Mość oczekiwać ich będzie w izbie, przed pokojem, w którym jest ciało złożone. Królowa zaś Jejmość z Najjaśniejszemi Córkami i Paniami zajmie miejsce w pokoju, położonym naprzeciwko tego, w którym złożono ciało. Arcybiskup wraz z biskupami i opatami ubranymi w infuły, jakoteż kanonikami kościoła katedralnego i wikaryuszami zgromadzą się, o ile się zmieszczą, w owym pokoju, gdzie złożono ciało. I tam pod przewodnictwem arcybiskupa śpiewać będą wigilie dziewięciu lekcyj i laudes. Wszystkie zaś pokoje i oba przedpokoje będą obite czarnem suknem. W czasie śpiewania wigilij zbierać się będą procesye ze wszystkich kościołów i ustawią się w izbach: starosty zamkowego, większego prokuratora i poselskiej.

Trzydzieści mar, okrytych zotogłowem, ustawi się w kruzgankach. Na dziedzińcu zaś zamkowym, z tej strony, gdzie jest skarbiec, stać będzie trzydzieści koni, okrytych kitajką¹⁾, a każdy z nich będzie z osobna wiedziony. W tem samym miejscu stanie trzydziestu i jeden chorążych ziemskich w zbroi, na koniach,

¹⁾ Jedwab chiński.

dae pauperes, cappis nigris induti, qui cereos intortos gestabunt, cum aulicis, qui faces denigratas ferent, occupabunt. Quae omnia prius parata esse debent, atque suo loco consistere, antequam Principes et oratores convenire incipient.

Vigiliis finitis, eo ordine pompa procedet. Primi ibunt scholastici omnium scholarum, eosque sequentur monachi omnium ordinum, qui sunt in civitate et suburbiis. Pone ibunt sacerdotes superpelliceis induti, deinde vicarii tam collegiatarum, quam Cathedralis Ecclesiae. Mox Canonici Collegiatarum Ecclesiarum, post eos praebendarii atque altariste Cathedralis Ecclesiae, eos sequentur magistri et doctores Universitatis. Ibunt deinde Ecclesiae Cathedralis Canonici, post eos qui pedes Abbatibus et Episcopis praeferent, eos sequentur Abbates ipsi et Episcopi, quorum agmen claudet Archiepiscopus, inter duos praelatos maioris Ecclesiae deductus, preeuntibus illum duobus, altero cum cruce, altero cum pedito. Archiepiscopum sequentur pauperes cappis induti cum tortis cereis, quorum duo millia esse debent. Pone

okrytych czarnem suknem. Resztę dziedzica zajmą ubodzy, odziani w czarne kaptury, którzy nieść będą lane grube świece woskowe, z dworzanami, którzy poniosą czarne pochodnie. Wszystko to ma być gotowe i stać na swem miejscu, zanim przybędą książęta i posłowie.

Po skończeniu wigilij, orszak będzie postępował w tym porządku: Najpierw pójdą żacy ze wszystkich szkół, za nimi pójdą mnisi wszystkich zakonów, jakie są w mieście i na przedmieściach. Za nimi pójdą księża w komzach, następnie wikaryusze tak kolegiat, jak i kościoła katedralnego. Zaraz po nich kanonicy kolegiat, za nimi prebendarze i altaryści kościoła katedralnego, za tymi magistrowie i doktorowie uniwersytetu. Pójdą następnie kanonicy katedralni, po nich ci, co poniosą pastorały przed opatami i biskupami; za nimi pójdą sami opaci i biskupi, których orszak zamykać będzie arcybiskup, pomiędzy dwoma praelatami kościoła katedralnego, a przed nim pójdzie dwóch, jeden z krzyżem, drugi z pastorałem. Za arcybiskupem będą postępowali ubodzy w kapturach z grubemi, lanemi świecami woskowemi, a ma ich być dwa tysiące. Za nimi pójdą chorażowie, którzy po-

ibunt vexilliferi, vexilla praefere-
rent eo ordine :

1. Curiae.
2. Ravensis.
3. Mazoviae.
4. Plocensis.
5. Biecensis¹⁾.
6. Lublinensis.
7. Podoliae.
8. Russiae.
9. Leopoliensis.
10. Premisliensis.
11. Chelmensis.
12. Haliciensis.
13. Sanocensis.
14. Dobrzinensis.
15. Inowladislaviensis.
16. Brzestensis.
17. Lanciciensis.
18. Wielunensis.
19. Siradiensis.
20. Calisiensis.
21. Posnaniensis.
2. Cracoviensis.
23. Terrarum Prussiae moderna.
24. Homagialis Stolpensis.
25. Homagialis Valachiae.
26. Homogialis Prussiae.
27. Lithuaniae Gończa.
28. Poloniae Gończa.
29. Ducatus magni Lithuaniae.
30. Regni Poloniae.

Mox equi triginta stragulis
tecti ducentur. Qui vero equus
veluto nigro tectus fuerit, in

¹⁾ Inne odpisy mają: Belsensis,
Betzka.

niosą chorągwie tym porząd-
kiem :

1. Nadworna.
2. Rawska.
3. Mazowiecka.
4. Płocka.
5. Biecka.
6. Lubelska.
7. Podolska.
8. Ruska.
9. Lwowska.
10. Przemyska.
11. Chełmska.
12. Halicka.
13. Sanocka.
14. Dobrzyńska.
15. Inowrocławska.
16. Brzeska.
17. Łęczycka.
18. Wieluńska.
19. Sieradzka.
20. Kaliska.
21. Poznańska.
22. Krakowska.
23. Nowa Ziemia Pruska.
24. Lenna księstwa Stolpeńskiego.
25. Lenna Wołoska.
26. Lenna Pruska.
27. Litewska gończa²⁾.
28. Polska gończa.
29. Wielkiego księstwa litewskiego.
30. Królestwa Polskiego.

Zaraz potem prowadzonych
będzie 30 koni, okrytych kitajką,

²⁾ Gończa = polna.

postremo ducetur. Ferent deinde singula feretra quatuor aulici vel eorum servitores, pro arbitrio Maiestatis Regiae, cappuciis demissis. Feretra sequetur eques totus armatus, equo catafracto insidens, gladium nudatum, acie ad terram obversa, gerens. Pone ibit puer cum scuto, armis Regiis insigni, hastaque ferro in terram demisso, cum banderio oblongo, in quo regni ab altera, magni ducatus autem ab altera parte, arma depicta erunt. Postremo vehetur unus equo insidens, veste Regia indutus nigra, hunc pedites sequentur consilarii regni, cum legatis et principibus externis, si qui aderunt. Post eos gladifer Cracoviensis ense, Palatinus Posnaniensis pomum, Palatinus Cracoviensis sceptrum, Castellanus Cracoviensis coronam, insignia Regni ferent. Portabitur deinde corpus Regium in feretro, tela primum Colnensi, deinde panno nigro, postremo veluto nigro operto, armis Regiis ab omni parte dependentibus. Circum feretrum centum faces accensas, nigras aulici ferent.

konie zaś, okrytego czarnym aksamitem, powiedzie się na ostatku. Następnie poniosą poszczególne mary czterej dworzanie, lub ich słudzy, wedle uznania J. K. Mości, ze spuszczoneymi kapturami. Za marami postępować będzie rycerz, cały we zbroi, siedzący na koniu, uzbrojonym w pancerz (ledrowany), trzymający goły miecz, końcem ku ziemi obrócony. Po nim pójdzie pacholę z tarczą, z herby królewskimi i z proporcem, chorągiewką ku ziemi obróconym, na której wymalowane będą herby: z jednej strony Korony, z drugiej zaś Wielkiego Księstwa. Na ostatku pojedzie na koniu jeździec odziany w czarną szatę królewską. Za nim pójdą pieszo Panowie Rada, (Senat) wraz z przybyłymi posłami i książętami zagranicznymi. Za nimi poniosą insignia władzy królewskiej: miecznik krakowski miecz, wojewoda poznański jabłko, wojewoda krakowski berło, kasztelan krakowski koronę. Następnie poniosą ciało królewskie na marach, okrytych najpierw płótnem, potem suknem czarnem, na koniec czarnym aksamitem, z mar zaś zwisać będą herby królewskie. Dworzanie poniosą sto pochodni czarnych, płonących.

Sequetur hoc feretrum Maiestas Regia inter duos Principes, vel legatos deducta, similiter et Reginalis Maiestas. Pone ibunt filiae Regiae, virgines, singulae inter duas puellas, vel matronas primarias. Deinde vero grex virginum et matronarum. Postremo ibit Magistratus Civitatis huius cum reliqua turba, quae funeri aderit. Processiones vero omnes, ac feretra, ingredientur in templum per fores ab occasu solis.

Cum in Ecclesiam ingredientur processiones, singule in sacella secundum ordinem infra scriptum concedent, atque ibidem, dum conductus cantabitur, morabuntur. Qui vero cereos tortos ferent, circum divi Michaelis aedem, et ante eam in area consistent, vexiliferi autem cum equis, stragulis contectis, a porta castelli usque ad domum Domini Gorski, Canonici stabunt. Porro, qui feretra portabunt in Ecclesiam procedent, atque eam ingressi, primum feretrum ad dextram, alterum ad sinistram partem inter columnas et parietem ferent, et alia eodem ordine sequentur, donec a tergo altaris maioris convenient. Armatus autem cum puero, et eo, qui veste indutus fuerit Regia, ante templi portam consistent.

Corpore in Ecclesiam illato,

Za temi marami postępować będzie J. K. Mość, prowadzony między dwoma książętami lub posłami, podobnież i królowa Jejmość. Po nich pójdą córki królewskie, każda pomiędzy dwiema dziewicami lub zacnymi paniami. Następnie zaś orszak dziewic i pań. Na ostatku pójdzie Magistrat miasta, z resztą ludu, który brać będzie udział w pogrzebie. Wszystkie zaś procesye i mary wejdą do katedry przez drzwi od zachodu.

Gdy procesye wejdą do kościoła, pójdzie każda do kaplicy, wedle niżej opisanego porządku, i tam będą czekały, aż do śpiewania konduktu. Ci, którzy poniosą świece, staną dookoła kościoła św. Michała i przed nim, na dziedzińcu, chorążowie zaś z koźmi, okrytymi kitajką, będą stali od bramy zamkowej aż do domu kanonika Górskiego. Potem wnijdą do kościoła ci, co poniosą mary, a wszedłszy doń poniosą pierwsze mary na prawą stronę, drugie na lewą, pomiędzy filarami a ścianą, a inne tym samym porządkiem będą następowały, aż się zejda za wielkim ołtarzem. A ten co we zbroi, z pacholęciem, oraz z tym, który w szatę królewską będzie odzian, staną przed drzwiami kościelnymi.

Kiedy ciało wniósą do kate-

qui insignia Regni praeferent, ea in feretro, in quo corpus feretur, collocabunt, ipsum vero feretrum inter fontem et sepulchrum divi Stanislai statuatur. Corona, cussino nigro de velluto, quod semper ab uno puero portabitur imposita, quo in loco pavementum Ecclesiae asseribus equabitur, atque totum panno nigro consternetur.

Maiestas Regia ad stallum Palatini Cracoviensis cum Principibus et legatis senatueque toto consistet. Maiestas vero Reginalis cum Illustrissimis Filiabus et matronis, eam partem, in qua fons est aquae benedictae tenebit. Parabuntur autem in eum usum scamna nigro panno contacta. Cantabitur deinde conductus per vicarios, eoque expleto, corpus ad sepulchrum deferetur, in quod cum corpus demittetur, Maiestas Regia cum Senatu accedet, atque funem seu cordam, per quam demittetur, tenebit. Demisso autem in testididinem corpore, Maiestas Regia in arcem redibit. Interea autem ab eo tempore, quo progredi pompa ceperit, usque dum corpus conditum fuerit, campanae apud omnes Ecclesias sonabunt. Adhiberi autem debent ubique ex satellitibus Maiestatis Regiae, qui diligenter caveant, ne quid

dry, ci, co poniosą insignia królewskie, położą je na marach, na których ciało niesione będzie, same zaś mary postawią między chrzcielnicą, a grobem św. Stanisława. Koronę złożą na czarnej z aksamitu poduszce, przez pacholę niesionej, w miejscu, gdzie posadzka kościoła, deskami wyrównana, cała będzie wysłana czarnem suknem.

J. K. Mość stanie z książętami i posłami, oraz całym senatem obok ławki wojewody krakowskiego; Królowa zaś Jejmość z Córkami i paniami zajmie stonę, w której stoi chrzcielnica z wodą święconą. Będą tam przygotowane ławki, pokryte czarnem suknem. Następnie XX. wikaryusze śpiewać będą kondukt, a po jego skończeniu ciało do grobu poniosą; gdy zaś ciało spuszczać będą do grobu, J. K. Mość i Senatorowie przystąpią i dzierżyć będą linę, czyli sznur, na którym ciało spuszczać będą do grobu. A gdy ciało spocznie w podziemiu, J. K. Mość powróci na zamek. Wśród tego od chwili, kiedy wyruszy orszak, aż do pogrzebania ciała, dzwonić będą dzwony we wszystkich kościołach. Wszędzie należy użyć służ J. K. Mości, którzy mają baczyć, aby tego porządku nie

eum ordinem interrumpat, quod ipsum et postridie facere debent.

Postridie eius diei die Veneris convenient in arcem processiones omnes, hora octava, ac reliqua omnia eodem ordine, quo pridie parabuntur, ac in eis locis extra castellum, in quibus pridie steterunt, stabunt. Venienteque Regia ac Reginali Maiestatibus cum Illustrissimis Filiabus, ac etiam Principibus, Legatis, Senatuque in templum, processiones eo ipso ordine, quo superius scriptum est, ex arce ad Omnium Sanctorum Ecclesias prodibunt, per omnes Ecclesias campanis sonantibus, quoad in arcem redierint. Ad feretrum, in quo corpus pridie elatum erat, quattuor Castellani patenas pecunia reffertas ferent, quas in Ecclesiis, ad quas ibitur, in altare effundent, quibus unus atque alter assistens, cum saccis pecuniam portare debet, qui vacuas patenas impleat.

Apud Ecclesiam Omnium Sanctorum, Episcopus Camenecensis missam cantabit, quam ita instituere debet, ut portam chori, Regia Maiestate ingrediente, Kyrieison cantari incipiat, quod et in aliis Ecclesiis itidem observari debet. In Ecclesiam Omnium Sanctorum nihil praeter

nie zamąciło, czego i nazajutrz przestrzegać będą.

Nazajutrz, w Piątek przybędą na Wawel wszystkie procesye o godzinie 8-mej i wszystko inne będzie przygotowane w tym samym porządku, co dnia poprzedniego, i wszyscy ustawiają się na tych miejscach poza zamkiem, na których stali dnia wczorajszego. Za przybyciem J. K. Mości i królowej J. M. z Najjaśniejszemi Córkami, jakoteż Książętami, Posłami i Senatorami do katedry pójdą procesye tym samym porządkiem, jak wyżej opisano, z zamku do kościoła W.W. Świętych, a po wszystkich kościołach bić będą dzwony, aż do powrotu na zamek. Przy marach, na których wyniesiono dnia poprzedniego ciało, czterej kasztelanowie poniosą misy, napełnione pieniędzmi, z których wysypią w kościołach, do których się pójdzie, pieniądze na ołtarz. A przy nich mają stać jeden, albo dwaj z worami pieniędzy, z których próżne misy napełniać będą.

W kościele W.W. Świętych będzie śpiewał mszę biskup Kamieniecki, którą tak ma rozpocząć, aby, gdy J. K. Mość będzie wchodził do chóru, (presbyteryum) zaczęto śpiewać Kyrie eleison, co również i w innych kościołach ma być przestrzegane. Do kościoła W. W. Świętych nie

feretrum nigrum inferetur, neque processiones ingredientur, praeter Canonicos Ecclesiae maioris, et Abbates, ac Episcopos. Pauperes cum cereis tortis ac vexilliferis, equique stragulis tecti, cum equo catafracto, ac eo qui veste Regia indutus fuerit, in platea lata stabunt. Feretra in coemiterium afferentur. Maiestas Regia, mox ut ingressa fuerit ecclesiam, recta ad altare proficiscetur, atque ibi oblationem faciet, tum Regina cum filiabus sequetur, et, si quae erunt, Principum uxores. Deinde Principes et legati, post eos Episcopi et senatores. Postremo matronae aliquot primariae, reliquis suo loco manentibus. Iterumque, cepto offertorio, eodem ordine repetent. Concedet autem Maiestas Regia cum omnibus superioribus scriptis in subselia chori in omnibus Ecclesiis, quae panno nigro contegentur.

Feretrum autem inter cancellos et columnam sistetur, in loco editiori, qui in singulis Ecclesiis ad quas ibitur, ex asseribus ad instar sedis Maiestatis parabitur, atque panno nigro contegetur. Ad cuius cornua quattuor Castellani cum patenis, pecunia refertis, stabunt. Qui, agnus cantari cepto, ad altare

nie będzie wniesione, oprócz czarno pokrytych mar, nie wnijdą też tam procesye, oprócz kanoników kościoła katedralnego, opatów i biskupów. Ubodzy z lanemi świecami, chorążowie, konie kitajką okryte, wraz z koniem ledrynowanym, jak również ten, co w szatę królewską odzian będzie, staną na ulicy. Mary będą wniesione na cmentarz kościelny. J. K. Mość zaraz po wejściu do kościoła, pójdzie prosto do ołtarza i tam złoży ofiarę, potem pójdzie królowa z córkami i małżonki książąt, jeśli jakie będą, następnie Książęta i Posłowie, po nich biskupi i senatorowie, nakoniec kilka przedniejszych pań, podczas gdy inne pozostaną na swoich miejscach. I znowu toż powtórzą na początku offertorium, w tym samym porządku. J. K. Mość wróci ze wszystkimi, wyżej wymienionymi, we wszystkich kościołach do ławek chóru, czarnem suknem pokrytych.

Mary zaś będą postawione między balaskami a filarami, w miejscu przystępnem, które w poszczególnych kościołach, do których się pójdzie, na wzór tronu królewskiego z desek zrobione, i czarnem suknem pokryte będzie. Na rogach tegoż stać będą czterej kasztelanowie z misami napelnionymi pieniędzmi. A gdy

procedent, atque pecuniam omnem illam ex patenis efundent. In feretro autem, dum missa cantabitur, consiliarii insignia Regni collocabunt.

Missa ad Omnes sanctos finita, eodem ordine ad Ecclesiam Sancti Francisci procedetur, ubi Episcopus Chelmensis sacris operabitur. Feretra in Ecclesiae corpus inferentur. Cerei torti in ambitum et conventum, equi cum vexilliferis in cimiterio stabunt. Feretrum nigrum ante chorum statuatur. Omniaque eodem ordine fient quo ad omnes sanctos. Qui missam occinent, vel in organis vel in choro stabunt. Processiones vero per sacella quae sunt in Ecclesia distribuentur.

Ad dive Annae deinde ibitur, ubi processiones in collegio artistarum consistent. Cerei torti in platea cum equis et vexilliferis, feretra in Cimiterio, feretrum nigrum sub imagine Crucifixi. Episcopus Premisliensis missam cantabit.

Inde ad divi Stephani procedent, ubi processiones in domibus civium manebunt. Cerei torti in platea ad murum posita, equi, vexilliferi et feretra in cimiterio, feretrum nigrum

śpiewać zaczną Agnus Dei, pójda oni do ołtarza i wysypią na ołtarzu wszystkie owe z mis pieńiędzy. W czasie zaś śpiewania mszy św. położą senatorowie insygnia królewskie na marach.

Poskończonej mszy św. u W. W. Świętych pójdzie się tym samym porządkiem do kościoła świętego Franciszka, gdzie odprawi nabożeństwo biskup Chelmski. Mary będą wniesione do nawy głównej kościoła. Niosący świece staną na krużgankach i w klasztorze, konie zaś z chorążymi stać będą na cmentarzu. Czarne mary postawi się przed prezbteryum. Wszystko zresztą w tym samym porządku jak u W. W. Świętych. Ci co mszę śpiewać będą, stać będą, albo przy organach, albo na chórze, procesye zaś rozmieścić się po kaplicach, które są w kościele.

Potem pójda do św. Anny, gdzie procesye staną w kolegium artystów, niosący świece na ulicy wraz z końmi i chorążymi, mary na cmentarzu, czarne mary pod wizerunkiem Ukrzyżowanego. Mszę będzie śpiewał biskup Przemycki.

Stąd pójda do św. Szczepana, gdzie procesye będą czekać w domach obywateli, niosący świece na ulicy wzdłuż muru się ciągnącej, konie i chorążowie, oraz mary na cmentarzu, a czar-

in choro. Missam Episcopus Plocensis cantabit.

A S. Stephano ad dive Virginis Mariae ibitur aedem, ubi processiones in sacella ingredientur. Cerei, equi, vexilliferi in cimiterium. Feretra sicut in aliis Ecclesiis, nigrum sub imagine crucifixi locabitur. Missam Episcopus Posnaniensis cantabit.

Postremo ad Sanctissimae Trinitatis aedem descendent, in qua idem ordo, qui ad sancti Francisci observabitur, nisi quod feretrum nigrum in chorum inferetur. Episcopus Wladislaviensis sacris operabitur. Redibit tandem in arcem eo ipso ordine pompa, ac omnibus suo loco consistentibus, Maiestas Regia recta in castellum proficiscetur.

A prandio huius diei apud omnes Ecclesias cantabuntur vigiliae, campaneque sonabunt. In Ecclesia autem maiori chorus totus, ac subsellia, pavementumque panno nigro consternetur. Imagines altaris maioris veluto nigro contegentur. In quo Crux ex panno aureo parabitur. Constructur etiam sedes Maiestatis atque panno nigro operietur. Ante altare quoque pannus niger extendetur. Armaque Regia picta in parietibus templi figentur, supra sedem vero Maiestatis bal-

ne mary stać będą w prezbyterium. Mszę śpiewać będzie biskup Płocki.

Od Św. Szczepana pójdzie się do kościoła Najśw. Panny Maryi, gdzie procesye wnikną do kaplic. Niosący świece, konie i chorągowie staną na cmentarzu. Mary umieszczone będą jak w innych kościołach, czarne pod wizerunkiem Ukrzyżowanego. Mszę śpiewać będzie biskup Poznański.

Nakoniec pójdą do kościoła Trójcy Przenajświętszej, w którym zachowany będzie ten sam porządek co i u św. Franciszka, z tą różnicą, że czarne mary wniesione będą do chóru. Mszę św. odprawi biskup Włocławski. Wróci wreszcie orszak na zamek w tym samym porządku i gdy wszystko stanie na swem miejscu, J. K. Mość wprost podaży do pałacu.

Po obiedzie tegoż dnia śpiewać się będzie po wszystkich kościołach wigilie i dzwonić będą dzwony. W kościele zaś katedralnym cały chór, ławki oraz posadzka będą wysłane czarnem suk-nem. Obrazy wielkiego ołtarza zasłoni się czarnym aksamitem, na którym sporządzony będzie krzyż ze złotej materyi. Przygotuje się również tron królewski, pokryty czarnem suk-nem. Także przed ołtarzem rozciągnięte będzie czarne sukno. Na ścianach świątyni poprzybija się

dachimum nigrum expendetur. In circuitu vero chori candelae nigrae figentur, quae sabbato, priusquam Maiestas Regia templum ingrediatur, accendentur.

Quo quidem die Sabbato parabuntur omnia eo modo quo die Jovis parata erant; equi, vexilliferi, armatus cum puero, vestitus, cerei, faces insignia Regni: gladius, pomum, sceptrum, corona supra feretrum locabuntur. Qui cereos tortos ferent eum locum, quem die Jovis obtinebunt. Feretra in corpore templi locabuntur. Aulici vero cum facibus nigris circum chorum consistent¹⁾. Ad summum altare erunt omnes Episcopi abbates et Canonici, Archiepiscopus missam cantabit, ingresso Rege chorum, singulis in locis suis pro cuiusvis dignitate constitutis. Missa per vicarios cantabitur.

Quo tempore apud omnes Ecclesias campanae sonabunt, donec concio cepta erit, qua fini-

malowane herby królewskie, nad tronem zaś królewskim rozepnie czarny baldachim. W koło zaś chóru umieści się świece, które w sobotę zanim J. K. Mość wejdzie do kościoła, mają być zapalone.

W sobotę ma być wszystko przygotowane w ten sam sposób jak we czwartek: konie, chorągwie, rycerz we zbroi z pacholeciem, osoba w szacie królewskiej, świece, pochodnie, insignia królewskie: miecz, jabłko, berło i korona na marach (katafalku) będą położone. Ci, co poniosą świece, zajmą to samo miejsce, co we czwartek, mary umieszczone będą w nawie głównej kościoła. Dworzanie zaś z pochodniami czarnymi, staną dookoła chóru. Dwudziestu zaś z nich wejdą do chóru i staną dookoła katafalku. Na podwyższeniu przed wielkim ołtarzem, zajmą miejsce wszyscy biskupi, opaci i kanonicy. Mszę będzie śpiewał arcybiskup; gdy wszyscy wedle godności na swoich miejscach usiądą, król wejdzie do chóru. Na Mszy śpiewać będą XX. wikaryusze.

W tym czasie i po wszystkich kościołach będą bić we dzwony aż się rozpocznie kazanie, a gdy

¹⁾ Kopia rękopismu Watykańskiego dodaje: viginti ex eis chorum ingredientur atque circum feretrum consistent.

ta, iterum sonabunt. Et cum ad Kyrieleison ventum erit, Rex prior ad offertorium ibit, caeteri deinde ordine, quo superius scriptum est. Cantato denique Evangelio, concionem habebit Episcopus Cracoviensis, qua finita, ac offertorio cepto, ibitur tandem eodem ordine ad offertorium.

Cum vero Pater noster cantari ceptum fuerit, eques catafractus, equo insidens, cum puero templum ingreditur, usque ad cancellos. Iterumque gladio, quem ille districtum gerebat, galeae, scuto, hastae cerei parui accensi infiguntur. Ibuntque Regni Senatores, praeter eos, qui insignia regni portabunt. Ac primus quidem galeam, alter scutum, tertius gladium, quartus hastam accipient, atque ea Maiestati Regiae, Principibus necessariis vel eorum legatis, si qui aderunt, reddent. Qui si non adfuerint, tum ipsi ea cum Maiestate Regia deferent. Interea vero et qui insignia Regni gestabunt, ea ex feretro accipient, atque agnus cantari coepto, hoc ordine ad altare procedent. Primum ibit gladifer cum gladio, eum sequetur, qui pomum, post eum, qui sceptrum, mox qui coronam feret, eos sequetur Maiestas Regia galeam gestans, ibit deinde qui

się ono skończy, znowu dzwonić będą; gdy zaś zaczną śpiewać Kyrie elejson, pójdzie król pierwszy na ofiarę, inni po nim, w porządku, wyżej opisanym. Po odśpiewaniu ewangelii będzie miał kazanie biskup krakowski, a gdy po jego skończeniu rozpocznie się Offertorium, pójdą następnie tym samym porządkiem na ofiarę.

A gdy się zacznie Pater noster, jeździec w zbroi wjedzie na koniu do kościoła, aż przed kratki, a obok niego postępować będzie pacholę na mieczu zaś hełmie, tarczy i włóczni, które niósł, zapali się małe świeczki, na nich umieszczone. I pójdą Senatorowie Królestwa, z wyjątkiem tych, co poniosą insygnia królewskie, i pierwszy weźmie hełm, drugi tarczę, trzeci miecz, a czwarty włócznię; oddadzą je J. K. Mości, książętom powinowatym, lub ich posłom, jeśli jacy przybędą. A jeśli by ci nie przybyli, tedy sami je z J. K. Mością poniosą. Wśród tego i ci, co niesli insygnia królewskie, wezmą je z mar. A gdy rozpoczną śpiewać Agnus, w tym porządku pójdą do ołtarza: najpierw pójdzie miecznik z mieczem, za nim postępować będzie ten, co jabłko, po nim, który berło, tuż, który koronę poniesie; za nimi postępować będzie

scutum, post eum qui gladium, postremus qui hastam portabit. Qui vero etiam armatus, si quidem poterit, in equo, sin minus, pedes chorum ingreditur. Atque apud feretrum cum impetu concidet. Qui vero insignia portabunt eadem in altari deponent. Galeam vero Maiestas Regia, scutum et gladium alii ante altare iactabunt. Hastam vero postremus maxima qua poterit vi franget. Cuius eam partem, ad quam banderium affixum erit, Maiestas Regia arripet, atque in altum levatum, uni ex senatoribus Regni tradet. Accedent postea Cancellarius et Vicecancellarius et Marsalci omniaque pro more facient.

J. K. Mość niosąc hełm, następnie pójdzie ten, który tarczę, po nim, który miecz, naostatku ten, który włócznię poniesie. Nakoniec także sam jeździec we zbroi do chóru wjedzie, jeśli będzie mógł, na koniu, jeśli nie, to pieszo, i u mar runie. Ci zaś, co nieść będą insygnia, złożą takowe na ołtarzu, J. K. Mość zaś hełm, a inni tarczę i miecz przed ołtarz rzuca, ostatni zaś złamie włócznię, z największą jaką potrafi siłą. Część tejże ową, do której porzecz będzie przytwierdzony, J. K. Mość pochwyci i podniósłszy w górę, odda jednemu z Senatorów Królestwa. Potem przystąpią kanclerz i podkanclerzy, oraz marszałkowie i wszystko wedle zwyczaju czynić będą.

IV.

Opis pogrzebu.

Wyznaczony na dzień św. Anny (26 lipca) uroczysty obrzęd pogrzebowy trwał przez trzy dni. Rozpoczął się we czwartek po południu, a zakończył popołudniu w sobotę. Wzięli w nim udział: Albrecht, książę pruski, Margrabia Albrecht, bratanek jego, Landgrabia z Leychtenburgu¹⁾, i Wacław III., książę cie-

¹⁾ Leychtenberg lub Leychtenburg, stary gród burgrabiów turyngskich, których siedzibą był zamek Kohla nad Orlą, dopływem Sali; dziś w okręgu Roda, w księstwie Sachsen Altenburg. W owym czasie był ten stary ród bardzo zubożały. Ob. Kneschke, Neues allgemeines deutsches Adels Lexicon, Leipzig 1859.

szyński¹⁾). Nadto posłowie: poseł cesarza, Karola V., Wilhelm Truchsess²⁾ von Waltburg, stolnik św. cesarstwa rzymskiego; poseł króla rzymskiego Ferdynanda I. Joachim Maltzan³⁾; poseł królowej węgierskiej Izabelli, proboszcz Waraźdyński i nieznani mi z nazwiska poseł kardynała, Ottona Truchsesssa, bpa Augsburga, tudzież posłowie książąt śląskich Lignickiego i Oleśnickiego. Poseł Ojca św., Pawła III., Opat Martinengo nie zdążył zdaje się na uroczystość pogrzebową⁴⁾.

Trzy są znane współczesne redakcyje opisu pogrzebu króla Zygmunta I. Jedna w języku łacińskim, druga polskim, trzecia niemiecka. Opis w języku niemieckim przedrukował ze współczesnego druku w przekładzie polskim w Ojczystych Spominkach Ambroży Grabowski⁵⁾. Łaciński i polski opis, znane dziś z rękopismów, były, przypuszczam, także drukowane, lecz najmniejszego śladu lub wzmianki o tych drukach nigdzie nie spotkałem. Oba te, wzajemnie się uzupełniające, opisy przedrukowuję poniżej w dwóch obok siebie kolumnach. Z ich porównania widać, że obrzęd pogrzebu królewskiego odbył się zgodnie z podanym powyżej ceremoniałem.

Descriptio Sepulturae Serenissimi Sigismundi eius nominis primi Regis Poloniae Cracoviae celebratae. Anno Domini 1548. Ipso die Sanctae Annae. (Rkpsm. Nr. 70. z Biblioteki Hr. Morsztynów, Kraków, ul. Stolarska l. 7).

Primum feria tertia, quae diem

Opisanie Pogrzebu Zygmunta Pierwszego.

(Czart. 66. Nr. 71. Ex MS. Archivii
Stanislai Augusti Regis).

We wtorek w wigilią świętego

¹⁾ Ob. Grotefend H., Stammtafeln der Schlesiischen Fürsten, Breslau 1889. Tafel VIII.

²⁾ Ob. Czart. 66 Nr. 19. list Karola V. do Bony z Augsburga z dn. 9/VII. 1548. Wilhelm był bratem kardynała Ottona Truchsesssa, ob. o nim Allgemeine Deutsche Biographie, tudzież dzieło Vochezer Joseph, Geschichte des fürstlichen Hauses Waltburgin Schwaben Kempten, 1888—1903 t. 3

³⁾ Wódz naczelny wojsk króla Ferdynanda, z rodem Sforzów Medyolańskich w bliskich zostający dawniej stosunkach, ob. Allgemeine deutsche Biographie.

⁴⁾ W liście do Bony z dn. 21/VI. papież donosi, że na pogrzeb wysłał osobnego posła, ob. Czart. 66. Nr. 74. Lecz że współczesne opisy pogrzebu żadnej o pośle papieskim nie czynią wzmianki jak nie mniej późna data listu każe wnosić, że na pogrzeb nie zdążył.

⁵⁾ T. I. str. 4. Kraków 1845, porównaj Dodatek II. 5.

sepulturae praecesserat; circiter horam vigesimam duo oratores Maiestatum Cesareae et Regiae Romanorum unaqua dux Thessinensis, Cracoviam venerunt. Quibus obviam processerunt Episcopus Chelmensis cum Palatino Marienburgensi et nonnulli Regii Aulici.

Postera deinceps die sub tacitum sedecimae, Princeps Prussiae cum Margrabio affinis Regii fratres et Pomeraniae ducibus, magno spectaculo in civitatem sunt ingressi. Quibus obviam exiverant omnes Regiae et Reginalis Maiestatum aulici cum suis ipsorum comitibus, exiverant et Posnaniensis, Chelmensis Episcopi, Russiae, Pomeraniae Palatini, multique castellani, reliqui ex Senatu comitatibus tantum missi, ipsi a protectione supersederunt. Prussiae princeps inter Episcopum Poznaniensem et Pomeraniae Palatinum medius ibat.

Eadem die, peractis precibus vespertinis primum Cesareae Maiestatis, deinde Regiae Romanorum orator, legatione defuncti

Jakuba panowie się wszyscy ku pogrzebu zbiegali, wyjąwszy, pan wojewoda Poznański¹⁾, wojewodowie: Kaliski²⁾, Łęczycki³⁾, Brzeski⁴⁾, Mazowiecki⁵⁾ i innych wiele kasztelanów, a zwłaszcza z wielkiej Polski nie przyjechało, z których to przyczyny, to oni dobrze wiedzą⁶⁾.

Tego dnia przyjechał poseł cesarski, króla Rzymskiego, a Xiążę Cieszyńskie.

We szkodę w dzień świętego Jakuba przyjechali xiążęta, xiążę Pruskie, Margrabia Albrecht, Landgrabia z Laychtemburgu, mieli z sobą o trzysta koni we zbroi szmelcowanej. Przeciwnie wyjechali, xiądz biskup,⁷⁾ pan wojewoda krakowski⁸⁾. Z nimi dwory obadwa, króla starego, który król Imię przyjął; i dawny J. K. Mści. Na obojga o tysiąc koni. Przeciwnie posłowi cesarskiemu ciż panowie wyjeżdżali.

Po obiedzie najpierw poseł cesarski miał audiencją i przywitał JKMość; poń iężdził biskup Poznański⁹⁾ i pan wojewo-

1) Jan Latański. 2) Piotr Służewski. 3) Jan Kościelecki. 4) Rafał Leszczyński. 5) Jan Dzierżowski. 6) Przyczyną ich nieobecności była narada senatorów i jej uchwały bez ich udziału: Obacz wyżej str. 7. 7) Chełmski Jan Drohojowski. 8) Piotr Kmita z Wiśnicza. 9) Benedykt Izdbieński.

sunt, auditque frequenti senatu et populo. Ac Maiestatis Cæsareæ orator, quum in vaporarium venisset ad Maiestatemque Regiam accederat, Maiestas Regia uno atque altero passu deloco, in quo stabat, obviam illi processit.

cem a przyjacielem; opowiadając, że ze wszystkimi stany Rzymskimi obchod J. K. Mci czynił. A że aureum velus od J. K. Mci odesłane, przyjął. Na to xiądz biskup Krakowski Imci nadobną rzecz uczynił, dziękując za nawiedzenie, pocieszenie i ofiarowanie, i tey posługi oicowskiey i brackiey. A że w tym smętku J. K. Mć, nie ma, ani mieć może większego, iedno że uznawa od cesarza Imci tę łaskę a przyjaźń, aże się zda I. K. Mści, że oyca nie utracił, iedno stan oycowski przemienił, gdyż miasto oyca prawego, nabył cesarza Imci oyca drugiego, tak łaskawego, życzliwego, ofiarując się Jego C. Mości, iako własnemu oycu swemu nieboszczykowi.

Ab utriusque Maiestate litterae sunt allatae ad Regem, utrisque postulatam, ut fides integra detur, quicquid oratores nomine illarum Maiestatum retulerint.

Iam vero quum dicti oratores legationes obivissent, accersiti sunt et Principes unoque omnium nomine, Dux Margrabijs Regem oratione germanica satis prolixa salutavit, quibus omnibus tam oratoribus quam Prin-

da Ruski¹⁾. J. K. Mość wykroczył kniemu o pięć kroków. Po pozdrowieniu za kredencyą, bardzo łaskawe poselstwo powiedział: Żalując oyca J. K. Mci, a też przyjaźń i zachowanie od J. K. Mci się nadziewając, a ofiarując się J. K. Mci być we wszystkich potrzebach łaskawym oycem

Króla Rzymskiego posel, po którego iężdził Xiądz biskup Krakowski²⁾, Przemyński³⁾, i pan woiewoda Rawski⁴⁾, mało nie w tenże rozum poselstwo a odpowiedź otrzymał.

Potym xiążę Pruskie, pan Margrabia z Landgrafem z Laychtemburku witali, od których pan margrabia po niemiecku osobną rzecz uczynił, a xiądz biskup odpowiedź dał.

We czwartek poranu, ziechali się panowie wszyscy do J. K. Mści, tam przyimowano posły:

1) Piotr Firlej. 2) Samuel Maciejowski. 3) Jan Dziaduski. 4) Jan Gulczewski.

cipibus, nomine Maiestatis Regiae ab Episcopo Cracoviensi, latinis verbis responsum est.

Die deinde Jovis in ipsis feriis Annae hora decima septima, convenerunt ad Maiestatem Regiam senatores Regni atque ex eis missi sunt, qui oratores externorum Principum et Principes in arcem deduxerunt, quos Maiestas Regia in vaporario, ante eam cameram, in qua corpus depositum fuit, et ubi rex defun-

ctus, dum esset superstes dormire solebat, expectabat. Regialis vero Maiestas cum serenissimis filiabus et matronis in camera e regione eius, in qua corpus situm erat, sedebant. Archiepiscopus porro cum Episcopis ac Abbatibus infulatis, canonicisque Ecclesiae cathedralis ac vicariis, quos locus capere poterat, convenerunt in eam cameram, ubi corpus depositum erat, atque ibi, Archiepiscopo praecinente, vigilias novem lectionum ac laudes cantaverunt. Omnes autem camerae ac atrium utrumque panno nigro contextum erat. Dum autem cantarentur vigiliae, processiones ab omnibus templis convenerunt, atque in capitanei, maioris procuratoris ac nuntiorum stuba constiterunt. In area castri ab ea parte, ubi aerarium est, feretra triginta, pannis aureis operta, statuta sunt. Equi etiam triginta stragulis praetiosis tecti, qui singuli singulos ductores habebant. Eodemque loco triginta unus vexilliferi armati, equis panno nigro contextis insidentes, constiterant. Reliquum areae pauperes cappis nigris induti, qui cereos tortos gestabant, cum aulicis, qui faces denigratas ferebant, occupaverant. Quae omnia primo erant parata, atque suo loco constiterant, quam Principes et oratores convenerant.

proboszcza Waradzińskiego, posła królowey Ieymci Węgierskiej, posła xiedza kardynała Auszpurskiego i książąt szląskich : Lignickiego, Oleśnickiego, między którymi był pan Gocz on stary nasz.

Po obiedzie o siedemnastey poczęto w zamku szykować świece, konie pod dekami, chorążę i mary. O ósmnastey ziechali się książęta, posłowie i panowie wszyscy tam szli do ciała, i tam śpiewane są wigilie, wikarowie śpiewali, a wszyscy biskupowie kolekty.

Vigiliis finitis eo ordine pompa processit.

Primi ibant scholastici omnium scholarum, eos sequuti sunt monachi omnium ordinum, qui sunt in civitate et extra, pone ibant sacerdotes superciliis induti, deinde Vicarii tam

Collegiaatarum quam Cathedralis Ecclesiae, mox Canonici Collegiatarum Ecclesiarum, post eos praebendarii atque altariae maioris Ecclesiae, eos sequuti Magistri ac Doctores universitatis. Ibant deinde Cathedralis Ecclesiae Canonici, post eos qui pae-dos Abbatibus et Episcopis praeferebant. Eos sequuti sunt Abbates ipsi et Episcopi, quorum agmen clauserat Archiepiscopus inter duos praelatos maioris Ecclesiae deductus, quibus praeibant alter cum cruce alter cum paedo.

Archiepiscopum sequuti sunt pauperes, cappis vestiti, cum tortis caereis, quorum 2000 erant. Pone ibant vexilliferi vexilla ferentes eo ordine :

1. Curiae,
2. Ravensis,
3. Masoviae,
4. Plocensis,
5. Belsensis,
6. Lublinensis,
7. Podoliae,
8. Russiae,
9. Leopoliensis,
10. Premisliensis,
11. Chelmensis,
12. Halicaensis,
13. Sanocensis,
14. Dobrzinensis,

Po wigiliach naprzod ruszyli się wszystkie procesye miasta Krakowa, nayposledzey szła procesya zamkowa, za nią wikarowie, kanonicy, biskupów i opatów piętnastu, a szesnasty arcybiskup.

Za tą procesyą szli zacy w kap-turzech, a z świecami, których było tysiąc. Za świecami wiedziane konie 30 pod rozmaity kitayką z herby malowanymi, po nich iechało chorążow we zbroiach z chorągwiami powiatowymi, po Krakowskiey ku ostatku holdowna Wołoska, Pruska ziemska, Wołoska ziemska, Pruska holdowna, Litewska koleyno, Polska koleyno, dwa krzyże, Litewska pogonia, a na-ostatek trzydziesta i iedna kró-lewska¹⁾.

15. Iuniwladislaviensis,
16. Brzestensis,
17. Lanciciensis,

¹⁾ Dokładny opis tych chorągwi obacz u Bielskiego. Kronika świata. Wyd. z r. 1554 k. 304, tudzież Grabowski Ambroży: Ojczyste spominki T. I. str. 6 i 7.

18. Wielunensis,	24. Homagiale Stolpense,
19. Siradiensis,	25. Homagiale Walachiae,
20. Calisiensis,	26. Homagiale Prussiae,
21. Posnaniensis,	27. Lithuaniae Goncza,
22. Cracoviensis,	28. Ducatus magni Litwaniae,
23. Terrarum Russiae modernus,	29. Regni Poloniae.

Mox equi triginta, stragulis sericeis tecti, ducti sunt, qui vero equus serico villosus connectus erat, is postremo ducebatur. Ferebant deinde singula feretra quatuor aulici, aliqua eorum servitores capuciis ibidem demissis. Feretra sequutus est eques totus armatus, equo cathafracto insidens, gladium nudatum ad terram acie obversa gerens. Pone ivit puer cum scuto, armis Regiis insigni hastaque ferro in terram demisso, cum banderio oblongo, in quo Regni ab altera, Magni Ducatus autem ab altera parte depicta arma erant.

Postremo vectus est unus equo insidens, veste Regia nigra indutus. Hunc pedestes (sic) sequuti sunt consilarii regni cum legatis et Principibus externis. Post eos gladifer Cracoviensis ense, Palatinus Sandomiriensis pomum, Palatinus Cracoviensis sceptrum, Castellanus Cracoviensis coronam, insignia regni ferebant.

Za nimi niesiono mar trzydzieści, rozmaitymi złotogłowy przykrytych, a na każdym po cztery herby. Za nimi iechał pan Gnoieński, starosta Nowomiejski, w szacie adamaszkowej, czarney z wyłogami axamitnymi pod nasłonek, za nim pan Tarło, podczaszki ziemski w kirysk na koniu, który był wszystek w ledrowaniu, miecz goły niósł końcem ku ziemi obrócony. Za nim pachole w kapturze z tarczą, z herbami królewskimi, a drzewo z choraławką na dół obrócone. Około tych i mar wszystkich, było sto świec lanych, które dworzanie nieśli. W pośrodku za pacholęciem iezdnym, szli panowie rada, a za nimi posłowie. Naostatku przed ciałem pan miecznik Zygmunt Wolski, miecz, pan wojewoda Sendomirski¹⁾, jabłko, bo Poznańskiego wojewody nie było, pan wojewoda Krakowski²⁾ Sceptum nieśli, a pan Krakowski³⁾ za nimi koronę.

¹⁾ Jan Tęczyński, marszałek nadworny. ²⁾ Piotr Kmita z Wiśniowa. ³⁾ Jan z Tarnowa, Kasztelan krakowski.

Portabatur deinde corpus Regium in feretro, tela primum Coloniensi deinde panno nigro, postremo serico villosa nigro operto, armis Regiis ab omni parte pendētib. Porro feretro supraposita erant, aliud pomum, sceptrum, corona et gladius, argentea, deaurata. Circum feretrum centum faces accensas nigras aulici ferebant. Sequuta est hoc feretrum Maiestas Regia inter duos legatos seu oratores,

Caesareae dextra, Regiae vero Romanorum sinistra Maiestatum. Deinde Reginalis Maiestas ibidem inter duos Principes, Prussiae dextra, Margrabium sinistra deducta. Pone ibant Reginulae singule inter duas matronas primarias, deinde grex virginum et matronarum.

Cum ad Ecclesiam ventum erat, processiones singulae in sacella processerant, atque ibi dum conductus cantaretur morabantur. Qui vero tortos cereos ferebant, circum divi Michaëlis aedem, et ante eam in castris territorio constiterant. Vexilliferi autem cum equis, stragulis contextis, a porta castelli usque ad domum domini Gorski stabant. Porro qui feretra portabant in Ecclesiam processerunt, atque

eam ingressi, primum feretrum ad dextram, alterum vero ad sinistram partem, inter columnas et parietem tulerunt, et alia eodem ordine sequuta sunt, donec a tergo maioris altaris convenerunt. Armatus autem cum puero et eo, qui veste indutus fuerat Regia, ante templi

Tu dworzanie nieśli ciało, czarnym axamitem przykryte, na wierzchu przywiązano aureum velus, na wstędze szerokiej białej, iabłko, sceptrum i koronę. Za ciałem wnet szedł król Imci, między posłem cesarskim, a króla Rzymskiego. Za nim królowa Jeymość między xiążęciem Pruskim, a panem margrabią Albrechtem, potym królowny Imci, panie a panny.

Gdy przyszli do kościoła, chorągwie, konie przed kościołem stanęły, mary wszystkie w kościele stanęły, ciało postawiono między chrzcielnicą, a świętego Stanisława grobem, tam konduktu śpiewano; po kondukcji poniesione do ganku przed kościołem, i do grobu pod kaplicę schowano. Potym xiążęta i posłowie prowadzili pany nasze na pałac.

Corpore in templum illato, hi, qui insignia Regni praeferebant, ea in feretro, in quo corpus elatum est, collocaverunt. Ip-

sum vero feretrum inter fontem et S. Stanislai sepulcrum statutum est. Corona cussino nigro de serico viloso, quod semper ab uno puero portabatur, imposita, quo in loco pavimentum Ecclesiae asseribus aequatum erat, atque totum panno nigro constratum.

Maiestas Regia ad stallum Domini Palatini Cracoviensis, cum principibus et legatis senatuque toto constiterat. Maiestas vero Reginalis cum serenissimis filiabus et matronis, eam partem, in qua fons est aquae consecratae, sub organo tenebat, parata autem erant scamna ad eum usum, panno nigro connecta.

Cantabatur deinde conductus per vicarios. Eo peracto, corpus ad sepulcrum delatum est. In quod cum corpus demitteretur, Maiestas Regia cum Senatu et Principibus ac legatis accesserat, atque per cordam, per quam demittebatur corpus, tenuit. Astabat ibidem ad os sepulchri Maiestas Reginalis cum filiabus. Demisso tandem in testitudinem corpore, Maiestas Regia et Reginalis per legatos et Principes, ut praemissum est, deducti in arcem redierunt.

Interea autem ab eo tempore, quo pompa progredi caeperat, usque dum corpus sepulchro est illatum, campanae ad omnes Ecclesias sonabant. Adhibiti autem erant ubique aliquot ex satellitibus Maiestatis Regiae, qui diligenter caverent, ne quid eum ordinem turbaret, aut interromperet, quod ipsum et postridie fecerunt.

In crastino die Veneris conveniunt in arcem processiones omnes hora octava, et reliqua omnia eodem ordine, quo pridie parata erant, ac in eis locis extra castellum, in quibus pridie steterant, stabant. Cumque venissent Regia et Reginalis Maiestas cum serenissimis filiabus, ac Principibus et Legatis senatuque in templum, processiones eo ipso ordine, quo superius descriptum est, ex arce ad om-

W piątek rano o dziewiątej godzinie, zeszli się xiążęta, posłowie, i panowie do J. K. Mei, tamże tą procesyą i tym rządem, iako wezora ciało z pałaców sprowadzone, szli do miasta, do kościołów, byli u Wszech świętych, u S. Franciszka, u Ś. Anny, u Ś. Szczepana, u Matki Bożej, na koniec u Ś. Trójce, wszędy processya kanonicza, mary gdzie ciało było.

nium sanctorum templum prodibant, per omnes Ecclesias campanis sonantibus, quoad in arcem redierunt. Ad feretrum, in quo corpus pridie elatum erat, quatuor castellani patenas argenteas, pecunia refertas, ferebant, quam in singulis Ecclesiis, ad quas itum erat, in altare effundebant, quibus unus atque alter assistebant cum saccis pecuniarum, qui vacuas patenas pecunia implebant.

Apud Ecclesiam omnium sanctorum Episcopus Camenecensis missam cantavit, quam ita direxit ac moderatus est, ut portam chori, rege ingrediente, Kyrie eleison cantari inceptum est, quod in aliis itidem Ecclesiis observatum fuit. In Ecclesiam omnium Sanctorum nihil praeter feretrum illatum est, neque processiones ingressae sunt, praeter Canonicos Ecclesiae maioris, Abbates et Episcopos. Pauperes cum caereis tortis, ac vexilliferi, equique stragulis tecti, cum equo cathafracto, ac eo, qui Regia veste indutus erat, in platea lata steterant. Feretra in cimiterium illata sunt. Maiestas Regia mox ut Ecclesiam ingressa est, recta ad altare ivit et ibi oblationem fecit. Regem Regina cum filiabus secuta est, deinde Principes et legati ibant, post eos Episcopi et Senatores, postremo matronae aliquot primariae reliquis suo loco manentibus. Iterum caepto offertorio, eodem ordine repeterunt. Concesserat autem Maiestas Regia in subscelia chori cum omnibus superius scriptis, quae in omnibus Ecclesiis panno nigro contexta erant. Feretrum inter columnam et cancellos statutum erat, in loco ediciori, qui in singulis Ecclesiis, ad quas itum est, ad instar sedis Maiestatis paratus fuit, atque panno nigro contextus, ad cuius cornua quatuor castellani cum patenis stabant, qui agnus cantari cepto, ad altare processerunt, et pecuniam ex patenis effuderunt.

Missa apud omnes sanctos finita, eodem ordine ad sanctum Franciscum processum est, ubi Episcopus Chelmensis sacris operatus est. Feretra in Ecclesiae corpus illata erant. Caerei torti in ambitum et conventum illati fuerant. Equi cum vexilliferis in cimiterio stabant. Feretrum nigrum ante chorum statutum est. Omniaque eodem ordine fuerunt administrata, quo apud omnes sanctos. Processiones per sacella, quae sunt in Ecclesia, distributa erant.

Ad divae Annae deinde templum itum est, ubi processiones

in collegio constiterant, caerei torti in platea cum equis et vexilliferis. Feretra alia in cimiterio Feretrum nigrum sub imagine Crucifixi. Episcopus missam cantavit Posnaniensis.

Inde ad aedem divi Stephani itum est, ubi processiones in domos civium secesserant. Caerei torti in platea ad murum stabant. Equi vexilliferi et feretra in cimiterio. Feretrum nigrum in choro. Missam cantavit Episcopus Plocensis¹⁾.

A Sancti Stephani ad divae virginis aedem itum est. Processiones in sacella ingressae sunt. Caerei, equi, vexilliferi in cimiterio. Feretra sub altaribus Ecclesiae, nigrum vero sub imagine Crucifixi locatum est. Episcopus Posnaniensis²⁾ missam cantavit.

Postremo ad Sanctissimae Trinitatis aedem descensum est, in qua idem ordo, qui ad sanctum Franciscum, servatus est, nisi quod feretrum nigrum in chorum est illatum. Episcopus Wladi-slaviensis³⁾ sacris operabatur.

Rediit tandem in arcem eo ipso ordine pompa, hora XVI-a, quae ex arce ire ceperat circiter horam undecimam, ac omnibus suo ordine et loco consistentibus Maiestas Regia recta in castellum profecta est.

A prandio eius diei vigiliae apud omnes Ecclesias cantatae sunt, campanae etiam sonabant.

In Ecclesia sancti Stanislai

chorus totus ac subselia et pavimento panno nigro constratum fuit. Imagines altaris maioris serico villosa nigro contectae erant, in quo crux ex panno aureo affixa erat. Constructa etiam fuit sedes Maiestatis atque panno nigro operta, ante altare summum pannus niger extensus fuit, arma regia in chartis depicta in parietibus templi erant assuta. Supra sedem vero Maiestatis Regiae baldachium nigrum extensum. In circuitu chori totius candela nigrae fixae erant, quae sabbato, priusque Maiestas Regia templum ingressa fuit, accensae erant.

Quo quidem die sabbato omnia eo modo, quo die Jovis, parata erant. Equi, vexilliferi, armatus

Panowie, książęta, król Imię z królową Ięymcią wchodzili na ofiarę, chodzili na rynku około ratusza, o dwa tysiąca ludzi cęchow zbroynych stało, tak weszli na zamek, mary główne i wszystkie inne w kościele rozstanowiwszy, szli na pałac, a książęta, posłowie i panowie się do gospoď roziechali.

W sobotę o dziewiętey godzinie, takżę ziechali się panowie, książęta, posłowie i panowie do

¹⁾ Andrzej Noskowski. ²⁾ sic. ³⁾ Andrzej Zebrzydowski.

cum puero, vestitus, caerei, fa-
ces, insignia regni ; corona, scep-
trum, pomum, gladius supra
feretrum collocatus fuit. Qui
caereos tortos ferebant, eum iti-
dem locum, quem die Jovis, ob-
tinebant. Feretra in corpore tem-
pli locata sunt, aulici vero cum
facibus nigris circum chorum
constiterant, viginti tamen ex
eis chorum ingressi sunt, ac fe-
retrum circumstabant. Ad sum-
mum altare erant omnes Episco-
pi, Abbates et Canonici. Archie-
piscopus sacris operatus est. In-
gresso rege chorum, singulisque
in suis locis pro dignitate con-
stitutis, missa a vicariis decan-
tata est. Quo tempore campanae
apud omnes Ecclesias sonabant,
usquedum contio incepta est,
qua finita, iterum pulsatum est.
Cum ad Kyrie eleison ventum
erat, Rex prior ad offertorium
ivit, caeteri denique omnes ordi-
ne, quo superius descriptum est,
processerunt.

Imć, królowa z królewnami, książęta, posłowie i radni panowie,
a pieniądze brali ze czterech mis
stały, a przy nich stali czterey
ski, pan Kaliski, pan Przemyski.

Cantato Evangelio contionem
habuit Episcopus Cracoviensis,
qua finita et offertorio cepto ive-
runt deinde eodem ordine Rex
et caeteri ad offertorium.
Cum vero Pater Noster canta-

J. K. Mei, szli do kościoła na
obsekwie, króla Imci wiedli po-
słowie cesarscy i króla Rzymskie-
go, a królowę Jeymość książę Pru-
skie i pan margrabia Albrecht.
Gdy do chóru przyszli, król Imć
stał z narodem swym po iedney
stronie, a pan marszałek Litew-
ski pierwszym od naszych pa-
nów. Po drugiey stronie chóru
stali posłowie cesarscy i króla
Rzymskiego, książę Pruskie i pan
margrabia Albrecht, książę Cie-
szyńskie, Landgraf z Laychem-
burgu, i inni posłowie wyżey
mianowani. Mary stały w po-
środku chóru, wyniesione pod
przykryciem, obitym czarnym
suknem, a na onym przykryciu
pełno czarnych świec gorzało.
Na marach leżała prawa korona,
sceptrum, iablko i miecz. Przed
kościołem stały tym rzędem
świece, chorążowie z chorągwia-
mi, konie powodne, mary w ko-
ściele, iako i pierwey przez wszy-
stkę mszą. Na początku mszy
chodzili na ofiarę wszyscy, król

posłowie i radni panowie,
pożłoconych, które na marach
kasztelanowie, pan Sandomier-

Imć książę biskup Krakowski,
uczynił bardzo dobre kazanie,
które trwało półtrzeciey godziny,
wysławiając ród, żywot, cnoty,
dzieie króla nieboszczyka, nako-
niec czynił upominanie do pa-

ri caeptum est, eques Tharlo | nów naszych, przodkiem do kró-
 equo insidens cum puero tem- | la Imci, aby się nie smęcił z ze-
 plum ingressus est usque ad | yścia oycy swego, a nie zayrzał
 cancellos. Interim gladio, quem | mu tego, że z tego królestwa
 strictum gerebat, galeae et scuto | przeniesion, a koronowan iest
 caerei parvi accensi affixi erant. | na wieczne, upominając ku bogo-

boyności a żywotowi enotliwemu
 i miłościwemu zachowaniu ku | poddanym. Ku królowey Ieymci
 uczynił napominanie po łacinie w tenże rozum, to dokładaiąc, że
 Jey kr. Mość zapomniawszy swego stanu królewskiego, wzięła na-
 sze ministerium¹⁾. Ku królewnom Ichmciom takoz. Ku xiążętom, a
 posłom osobiłwe napominanie, aby się nazbyt nie smucili, iż pana
 a przyjaciela takiego krewnego stradali, ciesząc ich, a ukazując
 do syna, iż to, co w oycu utracili, w nim a z niego wszystko
 mieć będą. Na koniec do wszystkich panów koronnych, ciesząc
 ich z zeyścia pana a dobrodzieia, obracaiąc ich w nadziei, że bę-
 dzie cnót a miłości oycowskiej naśladował, ich też upominając,
 aby w teyże mierze a miłości, którą oycu ukazowali, aby syna
 zgodnie ktemu wiedli, coby było ku iego i rzeczy pospolitej do-
 bremu. Ostatecznie powiedział, iż od spowiednika nieboszczyko-
 wego iest sprawion, iż to iemu nieboszczyk poruczył, aby pra-
 łaty duchowne tego państwa, prze miły Bóg prosił, aby wszędy
 gdziekolwiek iemu będą obchody czynione, aby kaznodzieie
 pospolicie wszystkich od niego prosili, ieśliby przeciwko komu
 w czym wystąpił, a iego obraził, aby dla Boga iemu było odpu-
 szczone, a że on też, na on świat idąc, każdemu, od kogokolwiek
 kiedy co przeciwnego uznał, z miłości chrześcijańskiej od-
 puszcza. Tu było wszystkim do płaczu, że ich mało było, którzyby
 nie płakali, a zwłaszcza kiedy o iego nabożnym i chrześcijań-
 skim konaniu powiadał, że mu to Pan Bóg dał, że w ten dzień,
 gdy żydowie na pamiątkę wywiedzenia z niewoli, a my chrze-
 ścianie wykupienia od wieczney śmierci, baranka używamy; on
 z niewoli tego mizernego świata, do ziemie obiecaney, wieczney
 chwały iest przeniesion, a tam onego baranka, który gładzi grze-
 chy tego świata, pożywa. Po kazaniu zasię iako i pierwey na
 ofiarę chodzili.

Ibantque Regni Senatores prae-
 ter eos, qui insignia Regni porta-

Po mszy pan Krakowski,
 pan woiewoda Krakowski, wo-

¹⁾ Tu coś w rękopismie, Czart. 66, Nr. 71. jest opuszczone.

bant, ac primus quidem galeam, alter scutum, tertius gladium, quartus hastam portans, eaque Regi, Legatis et Principibus reddiderunt. Interea vero et qui insignia Regni gestabant, ea a feretro accipientes Agnus cantari coepto hoc ordine ad altare processerunt: Primum ivit gladifer cum gladio, sequutus est qui coronam ferebat. Eos sequuta est Maiestas Regia galeam gestans. Ivit deinde qui scutum, postremo qui hastam portabat. Quo tempore armatus in equo chorum ingressus est. Inter feretrum et altare summum cum impetu equo delapsus est clamans: Deus esto propitius animae heri mei. Qui vero insignia portabant, ea in altare deposuerunt, galeam vero Maiestas Regia, scutum et hastanium alii ante altare iactaverunt. Postremus Princeps Margrabius hasta arrepta, eam ibidem, ante altare maxima vi confregit, cuius superiorem partem cum banderio rex corripuens in altum levatam, tradidit uni ex Senatoribus regni.

przed króla porzucił, który król a panu wojewodzie Podolskiemu man koronę niósł, a polnego nie

Accesserunt postremi cancellarius cum vicecancellario regni et Marssalci, et illi quidem per aurifabrum assistentem cum ma-

iewoda Sandomirski, a pan Zygmunt Wolski miecznik, po-brali z mar, koronę, sceptrum, iabłko, i miecz i stanęli przed królem Imcią. Zaś pan wojewoda Sieradzki przyłbicę czarnymi świeczkami oblepioną, pan wojewoda Inowłodzawski tarcz z herby, pan wojewoda Podolski miecz goły końcem na dół, a pan wojewoda Rawski, drzewo proporcem na dół, a podle pierwszych panów stanęli. Tu król Imć sam wziął przyłbicę, xiążę Pruski tarcz, pan Albrecht miecz, xiążę Cieszyński drzewo. Naypierwey nieśli kasztelani pie-niędzy z misami na ofiarę, za nie-mi szli panowie z koroną, sceptrum, z iabłkiem, i mieczem, i stanęli u ołtarza, nie kładąc tego na ołtarz, iedno tak dzierzeli. Po nich szedł król Imć między posłem cesarskim, a króla Rzym-skiego z przyłbicą, xiążęta z innymi rzeczami za nim. Król Imć przodkiem przyłbicę na ziemię porzucił, xiążę Pruskie szczyt, pan margrabia miecz, a xiążę Cieszyńskie drzewo uderzywszy o ziemię złamał, a proporzec Imć porwał, w górę wznosił dał, gdyż Pan Krakowski, het- było.

A panowie marszałkowie oby-dwa laski złamali, i pieczęci obiedwie przez urzędnika odda-ne i przez dwu złotników są po-

leolo sigilla fregerunt. Marssalei similiter Regni et curiae corulos concusserunt. Ibi mox sigilla nova Maiestas Regia cancellario et vicecancellario manu propria porrexit. Quibus peractis Maiestas Regia in castellum et reliqui in domos suas secesserunt.

tluczone, laski nowe marszałkom obiema, a pieczęci większą i małą urzędnikom król Imé sam oddać raczył.

Z tym szli na pałac, a przed królem Imcią, koronę, sceptrum, iabłko, miecz i proporzec są niesione, chorągwie ziemskie do skarbu zasię są oddane, a na górze kanclerzowie i marszałkowie za oddanie urzędów znowu dziękowali. Z tym się wszyscy do gospod roziechali, a tym obyczajem ten pogrzeb nieboszczyka iest dokonan.

Wniedzielę każdy na swej gospodzie iedli, w poniedziałek iedli wszyscy u xiedza krakowskiego na Prątniku, we wtorek u xiedza arcybiskupa, a we szrodę u króla Imci, gdzie tak siedzieli: król Imé w pośrodku, po prawej stronie poseł cesarski, xiąże Pruskie, xiąże Cieszyńskie, poseł kardynalski, arcybiskup, biskupi Kuiawski i Płocki, przed stołem pan Krakowski, pan marszałek Radziwiłł wojewodowie: Sieradzki Ruski i Rawski. Po lewej stronie króla Imci, poseł króla Rzymskiego, pan margrabia Albrecht, landgrabia Leychtemburski, biskupi: Krakowski, Poznański, Przemyński, Chełmski, Kamieniecki, wojewoda Inowłodzki i podkanclerzy. Przed stołem wojewodowie: krakowski, Sandomirski, Podolski, Mariemburgen, i pan Żupnik. Były ieszcze trzy stoły u których siedzieli kasztelan pan naszego z innymi posły, a u dwu rady tych xiążat. We czwartek iedli u pana Krakowskiego, a pote dni bywała rada, i xiąże Pruskie kilka razy na niej bywał, opowiadając potrzeby swoje.

W piątek dary posłom posłano, posłowi cesarskiemu łańcuch, w nim czterysta złotych czerwonych, dwa soroki soboli, axamitu na szatę, koń Turecki, iego trzem służebnikom po adamaszku na szaty. Posłowi króla Rzymskiego kafliki dwa axamitu na szatę, i koń turecki. Innych posłów a xiążat ieszcze nie odprawiono, i tak rozumiem, iż zwłaszcza xiążat dla tego nie odprawiają, że około małżeństwa ieszcze iednać maia. Tak słyhać,

że się sami między sobą nie zgadzaia. Xiążę by się też chciał ożenić, a ku królownie Katarzynie przymierza, a margrabia, by tego nie rad widział, i chciałby, aby za swym czynieniem successya nań przyszła, a nie na margrabię Jerzego, który już holdował, a na syna iego, bo już sam zszedł. A tak nie wiedzieć ieszcze, iak około tego postępować będą. Dzisia u króla Imci pan margrabia ma tajemne slyszenie, podobieństwo, iż co w tey rzeczy iednać będzie etc. Poseł cesarski dzisia y odiechał.

Z opisu niemieckiego dowiadujemy się, że po ceremoniach w sobotę, „jeden z poważnych rajców miasta Krakowa z pilnością to oświadczył, iż wdzięczność, wszystkich cnót matka, nie na złocie i srebrze się opiera, ale raczej na czułości i pamięci: a że ś. p. zmarły król Zygmunt I., zawsze się względem swego królewskiego miasta okazywał pobożnym i chrześcijańskim Panem, przeto Rada miasta Krakowa i z całem pospółstwem, chcąc wdzięczność swą okazać, postanowili w następującą niedzielę w głównym Kościele Panny Maryi żałobny obrządek obchodzić, który też podług starego zwyczaju odbywał się, a na nim biskupi kamieniecki i przemyski obecnymi byli¹⁾, szanowny zaś X. Leonard piękne powiedział kazanie, polecając w niem słuchaczom, aby jako posłuszni poddani za długotrwałe i spokojne panowanie Króla IMCi Augusta modły do Boga wzniesli“.

* * *

Koszta pogrzebu były znaczne. Wedle zachowanego rachunku kosztów pogrzebu²⁾, wyniosły około 8000 florenów polskich. O nikim nie zapomniano, obdarzono wszystkie kościoły parafialne, klasztory męskie i żeńskie, tudzież rektorów szkół. Dokument ten podaje dokładnie, co kto zrobił, i jaką wziął za swą pracę zapłatę. Niestety szczupłość miejsca nie pozwala mi zająć się tem nader ciekawem i cennem dla poznania ówczesnych stosunków kulturalnych miasta Krakowa źródłem.

Opis niniejszy należałoby zakończyć podaniem wiadomości o pomniku grobowym króla w kaplicy Zygmuntowskiej, tudzież pięknym i szlachetnym w swej prostocie sarkofagu Zygmunta Staroego w grobach królewskich na Wawelu. Nie mogąc na razie podać o nich dokładnych wiadomości, kończę opisem otwarcia grobu króla

¹⁾ Wedle Bielskiego Mszę św. odprawił bp. przemyski Jan Dziaduski. ²⁾ Obacz o nich niżej przy opisie źródeł w dodatku I. 7.

Zygmunta I. przez Kustosza Kapituły Katedralnej Krakowskiej, X. Trzebińskiego na prośby Tadeusza Czackiego, w czasie Sejmu Wielkiego w r. 1791. Otworzono podówczas trumnę Zygmunta Augusta, Anny Jagiellonki, tudzież kamienny sarkofag Zygmunta Starego. Oto, jak Czacki w liście¹⁾ przesłanym Adamowi Naruszewiczowi owo otwarcie trumny Zygmunta I. opisuje :

Zygmunta I. grób, przywalony kamieniem i przyciśniony żelazem, czynił nieiakię do przystępu niepodobieństwo. Przyjaźń Kapituły, przełożenie światłego Kustosza X. Trzebińskiego, usunęły przeszkody. Po dwóch-godzinney blisko pracy podniesiona połowa kamienia : pod nim tarcice ieszcze nie zgniłe, przykrywały axamit szafirowy ze złotemi krzyżami ; daley piasek ubity, przez stwardnienie nabywający własność kamienia. W 9-tym calu głębokości tego piasku, okazał się Zygmunt I. Pod głową, na tablicy srebrnej pozłacaną obwódką obłożoney, w parallellogram zrobioney, napis : *Sigismundus I. Rex Poloniae, supremus Dux Lithuaniae, Russiae, Masoviae etc. dominus et haeres, regum specimen, virtutum norma, pietate, religione, sanctimonia, nemini secundus, multis victoriis clarus, sed fidei in Christum constantia clarior : in illius passione et sanguine fuso pro omnibus, spe et fiducia sua reposita, moritur, ut mori oportebat, non solo nomine, sed re ipsa christianissimum regem, ipsa die resurrectionis dominicae. Firma spe se quoque resurrectionem in gloriam aeternam, quod pio regi pro sua Deus misericordia praestare dignetur. Vixit annis octoginta et uno, mensibus duobus, diebus septem, mortuus est anno a Christo nato 1548. Miara tego króla osoby iest lokci 3 cali 2. Na głowie korona weale różna od innych, które grobom następnie zostawiali. Twarzy nieznac, ciała ieszcze, czyli bardziey skóry przyschley są oznaki : ieszcze włosy na brodzie i głowie widać.*

Trzy suknie okrywały zwłoki tego Króla : pierwsza adamaszkowa czerwona, druga z materyi bogatey, trzeciey tylko zbutwiałe ostatki widzieć. Pasek iedwabny kościelny przepasywał te szaty : miejsce obuwia, zastępowało obwiązanie nóg płótnem,

¹⁾ List ten przedrukowała najpierw „Gazeta Warszawska“ w r. 1791. Później Ambroży Grabowski, księgarz krakowski w T. XV. Pamiętnika Warszawskiego ; tenże Grabowski przedrukował go także w książce Kraków i jego okolice, Kraków 1830² str. 357.

przepasywane często galonami złotemi: na nogach ostrogi wielkie pozłacane, z napisem S. Rex P. — Na prawey stronie berło zwyczajne i iabłko pozłacane; na lewey ułomek, czy od pałasza, czy od szyszaka, nie wiadomo; bo żelaza nie znaleźliśmy, ani skóry zwykley w szyszaku, ma zaś na iedney stronie S. Stanisława trzymającego iedną ręką Piotrowina, drugą pastorał, S. Floryana trzymającego w iedney ręce sztandar woyskowy, w drugiej wiadro do zalewania ognia, niżej data 1521, reszta placu blachy naznaczona napisem Bo-S-na. — Na drugiey stronie tego odlamku widzieć blachę srebrną pozłacaną, wyrażającą bohatera brodatego w szyszaku skrzydlastym, w iakiem Merkurę malują, w stroiu greckim, zamierzającego się na smoka. Pod tym wielka iest litera S.; łańcuch złoty ważący 21 i $\frac{1}{2}$ łotów wisi na szyi, na nim krzyż z iaspisu czerwonego, na około osadzony orientalnemi perłami, z tych na każdym rogu po trzy osadzonych, pomiędzy temi ieden rubin, prócz tego w samych kątach krzyża znajdzie się ieszcze po iedney perle, równie niżej sztuczki złotej szmelcem zielonym powleczoney. Liczba wszystkich perel iest 16, na krzyżu passyika złota, a cały krzyżyk kamienny osadzony w złote ramki. — Na palcu u lewey ręki pierścień złoty grubą robotą, w śródku ma osadzony dikstein w kwadrat rznięty, którego każdy bok długości ma blisko pół cala. Sygnet ten waży $\frac{3}{4}$ łota.

Przy nogach Zygmunta mała trumienka cynowa: na niej leżał wyryty na tablicy napis, że Albert syn Zygmunta I. i Bony r. 1547 dn. 20 Września urodzony, razem z oycem pochowany (Albertus Sigismundi I. Regis Poloniae cum Bona Regina infantulus, 1548 una cum parente suo humatus, natus vero A. D. 1547 die 20 Septembris). Wyznam, że nie czytałem o tym potomku ostatnim Bony, a 80 letniego Zygmunta¹⁾ To wynalezienie doda ieden przypis w genealogii i historyi Zygmunta I. Wiem, że WPan ciekawy będziesz wszystkich szczegółów znalezionych w grobie tego wielkiego Króla: odrysowane mam honor przyłączyć.

¹⁾ Czacki, zdaje się, błędnie czytał 1547 zamiast 1527. Było to ostatnie dziecię Zygmunta i Bony, płód w czasie polowania w Puszczy Niepołomickiej poroniony wskutek przestachu królowej. Miejsce owego wypadku, leżące w parafii Zabierzów ad Niepołomice, dyec. krakowskiej, zwie lud po dziś dzień: „Posyna“.

Dodatek I.

Kilka słów o źródłach.

Opis niniejszy oparłem na następujących źródłach :

1. Trzech listach współczesnych, opisujących : śmierć i pierwsze pośmiertne obrzędy. Pierwszy to list królowej Bony, do córki swej Izabelli, królowej węgierskiej, którego przekład zdaje się, przedrukował Niemcewicz w Zbiorze Pamiętników historycznych o dawnej Polsce w t. IV. List ten pisany był na drugi dzień po śmierci króla Zygmunta dn. 2. kwietnia 1548 r.

Drugi list, pisany dn. 5 kwietnia w języku polskim przez któregoś z bawiących przy dworze senatorów, świadka naocznego ostatnich chwil, śmierci i złożenia do trumny króla. Odpis jego jest mi znany z rękopismu biblioteki hr. Branickich w Suchej. Nr. 211. str. 1 — 3.

Trzeci to list, mniemam, kanonika krakowskiego, Stanisława Górskiego, do któregoś ze swych przyjaciół, pisany znacznie później od dwóch poprzednich. Zachowany jest w odpisie w Tekach Naruszewicza Czart. 66. Nr. 72.

List drugi przedrukuję poniżej pod II.

2. Krótkich zapiskach o śmierci, przygotowaniach do pogrzebu w Aktach Kapituły Katedr. Krak. Actorum Capituli vol. IV. f. 251, 255, 257, 269, 270.

3. Ceremoniale pogrzebowym¹⁾, ułożonym przez bpa krakowskiego, Samuela Maciejowskiego. (ob. Acta Capituli Crac. vol. IV. f. 255). Znanym mi jest ten ceremoniał z trzech odpisów. Jeden, przepisany z Aktów Tomickiego znajduje się w Tekach Naruszewicza Czart. 66. Nr. 70. Odpisu, sporządzonego ręką Albertrandiego z kodexu Biblioteki Watykańskiej Nr. 6841. pag. 247 zachowanego w Tekach Naruszewicza Czart. 66 Nr. 70. Trzeci zachowany w oryginale, piękny zeszycik, ślicznie pisany, w Monachium, Geheimes Staatsarchiv, Königreich Polen, Kasten schwarz 287. Nr. 5 — 15. Jest to niewątpliwie program, dany któremuś z posłów, biorących udział w pogrzebie, być może posłowi bpa Augsburskiego, kardynała Ottona Truchsessa, lub jego bratu Wilhelmowi, posłowi cesarskiemu na pogrzebie

¹⁾ Ob. jego przedruk wyżej na str. 9—26.

Zygmunta Starego, których łączyły zażyłe stosunki z dworem Albrechta, Księcia Bawarskiego.

4. Opisie współczesnym po polsku, egzekwii za duszę Króla Zygmunta I. w katedrze Augsburskiej, odprawionych w czasie tamże obradującego Sejmu Rzeszy, zachowanym w Tekach Naruszewicza. Czart. 66. Nr. 64., przepisany z MS. Biblioteki Załuskich Nr. 396.

5. Opisach współczesnych pogrzebu, odprawionego w dniach 26 — 28 lipca 1548 r., które znamy w trzech redakcyach: w języku łacińskim, polskim, i niemieckim. Opis łaciński znany mi jest z rękopismu Nr. 70¹⁾ biblioteki Hr. Morsztynów w Krakowie ul. Stolarska l. 7., drugi odpisany z MS. króla Stanisława Augusta, znajduje się w Tekach Naruszewicza. Czart. 66 Nr. 71. Obydwa te opisy przedrukowałem w dwóch obok siebie kolumnach, wyżej na str. 27 — 41.

Opis zaś trzeci niemiecki, przez Macieja Frankoniusza przedrukował w przekładzie polskim Ambroży Grabowski w Ojczystych Spominkach, Kraków 1845. w. t. I. str. 4., z współczesnego druku niemieckiego; Von Christlichen Abschiedt aus diesem todlichem lebenn und begrebnus des durchleuchtigsten Fürstenn und herrn Sigemundtt Könige zu Polenn etc. weilandt. Kurtzenn bericht durch Matthiam Franconium, aus dem lattein vertolckett. Gedrückt tzu Krockaw durch Jeronymum Scharffenberg 1548. Opis ten znacznie krótszy od dwóch poprzednich, różni się od opisu łacińskiego wstępem, podającym rodowód króla po mieczu i po kądzieli. Zawiera także ważny szczegół o udziale mieszczaństwa krakowskiego w obrzędzie pogrzebowym.

Ze współczesnych podają krótki opis pogrzebu Łukasz Górnicki w swych *Dziejach w Koronie Polskiej*, Orzechowski w *Annales* w ks. I. i nieco dłuższy Joachim Bielski w *Kronice Świata*.

6. Mowę pogrzebową wypowiedział w katedrze krakowskiej, po polsku bp. Samuel Maciejowski. Wydaną ona została drukiem w tym roku u Unglera w Krakowie w języku łacińskim i niemiec-

¹⁾ Udzielił mi jego odpisu łaskawie p. Dr. Stanisław Tomkowicz, za co Mu serdecznie składam podziękowanie.

kim. O mowie tej, jakoteż mowach Kromera i Orzechowskiego, na pogrzebie nie wypowiedzianych, obacz bliższe szczegóły w Hosiana (Zakrzewski, Hipler) t. I. Nr. 297.

7. W Archiwum głównem w Warszawie w dziale Akta skarbowe Nr. 148, zachowane są rachunki kosztów pogrzebu i związanych z nim wydatków. Tytuł ich brzmi: *Distributa pecuniarum in communes necessitates ad funus Sacrae Majestatis Regiae. Anno domini 1548*. Obejmują one wydatki za czas od 1. kwietnia 1548 r. do 29 sierpnia tegoż roku¹⁾.

8. W jednej z bibliotek lwowskich ma się znajdować testament króla Zygmunta I. W Archiwum zaś wiedeńskim Hofarchiv, ma być zachowany opis pogrzebu i przyjęcia poselstwa króla Ferdynanda I., ważny ze względu na wiadomości polityczne²⁾. Obydwóch tych źródeł nie posiadałem.

II.

Rkps. Suski 211. Odpisy z Manuskryptów z cesarskiej Biblioteki publicznej i Sztabu generalnego w Petersburgu.

(Z czasów Kr. Zygmunta Augusta). Sporządzone przez Wiktora Kalinowskiego w r. 1859, str. 1—3.

Z rękopisu Biblioteki generalnego sztabu w Petersburgu Nr. 2813, k. 142—143.

Roku Narodzenia Bożego 1548.

O śmierci a zeszczu sthogo swiatha Nayasniejszego Pana a Pana Sigmuntha Króla Polskiego starego.

Którego P. Bóg z tego świata wziącz raczył, w niedzielę, po 12 godzinie wielkanoeną, umarł nabożnie, spowiadał się, boże ciało przyjmował, olejem świętem namazan, thestamenth

¹⁾ Odpisu tego dokumentu udzielił mi łaskawie p. Dr. Stanisław Tomkowicz, za co Mu serdeczne składam podziękowanie. Szczupłość miejsca nie pozwoliła mi niestety zająć się bliżej tem cennem źródłem, jak niemniej omówić dokładniej mów pogrzebowych.

²⁾ Wiadomości te zawdzięczam uprzejmej życzliwości Dr. Ludwika Kolankowskiego, za co Mu, jak również za wiele innych cennych wskazówek serdecznie dziękuję.

czynił z dobrą pamięcią, — do samej śmierci mówił ; daj Panie Boże, aby każdy chrześcijański człowiek tak żywota swego dokonał, bo nas wielu przy tym bilo. Po thym po obiedzie w niedzielę, omywano go naprzód wodą, potym winem, zasię octem i solą — a potem ciało balsamem i inszymi drogimi maściami mazano. Więc go w koszulę oblekli ; ubranie złotogłowe na nogi jego włożyli, — potem go w albę dalmatykę i omeral kapłański oblekli ; wszystko ze złotogłowa — złotogłowe buty z ostrogami, złotogłowa czapeczka — miecz na stronie pod lewą ręką podle niego położyli i uczynili stolec wysoki prześcieradłem białem naprzód, potem złotogłowem on stolec nakryli, asz do samej ziemi on złotogłów opuścili ; potym ciało królewskie tak ubrane, na tym stolcu na złotogłowych wezglowiach położyli, — i tak przez noc i nazajutrz przez dopołudnie asz ku wieczorowi leżało, — gdzie każdemu było wolno wnijsć i na ono ciało patrzeć.

Ludzie z wielkim żalem obchodzili powiadając : isz wszystko dobro nasze z tym Panem a ojcem naszym upadło, wchodząc i odchodząc taką mu poczeiwość wyrządzali, jako swemu Panu i Ojcu zwykli byli czynić, — i dziś Pany nasza z królewnami ych miłością, załościwa są, można tho dobrze zrozumieć.

Po tym k' wieczorowi tegoż dnia przyniesiono koronę, sceptrum i jabłko, wszystko rzeczy pozłociste — prędko urobione. Przy tym też tabliczkę srebrną, na której wyrtyło imię jego, cnoty i uczynki — i tesz jako długo i szczęśliwie królował. A k' temu dwa złote portugalskie po dziesięć złotych czerwonych w sobie mające, na których była twarz królewska z jednej, a z drugiej strony herb królewski — to z tabliczką położono mu pod głowę — na poduszce złotogłowej, łańcuszek złoty na szygi, w którym półtorasta złotych — i krzyżyk na tym łańcuszku, złoty z kamieniami i perłami drogiemi ; — po tym tak ubranego uwiniono we trzy prześcieradła białe bardzo cienkie, a potym czeratą kilkakroć uwiniono ; popiołu w trumnę nasypano ; włożono go i trumnę popiołem osypano — y tak go w trumnie zabito y osmolono, i lezi teraz w tymże pokoju i lożnicy, gdzie był umarł. To iest nasza nowina nam wszystkim bardzo smętna y żałobliwa.

A nie masz tu ani jednego, któryby tuszil być czemu dobremu. Pan Łaski otrzymał przymierze u Cesarza do roku. Jeszcze nie przyjechał. Panowie posłali do młodego króla, X-dza

Przerembskiego, aby się tam pospieszył. Pan Wojewoda krakowski dla bezpieczeństwa na zamku i w mieście draby osadził. Na rathuszu ich też dosyć. Gdzie by potrzeba było, w noey i we dnie tam strzegą.

Dan z Crakowa miesiąca kwietnia dnia 5. roku jak wyżej napisano — któremu daj Panie Boże duszne zbawienie.

CZEŚĆ URZĘDOWA.

Kronika udziału zakładu w wojnie światowej.

I. Z pomiędzy nauczycieli służą w wojsku :

1. Gros Eugeniusz, rzecz. naucz.
2. Kucz Zygfryd, egz. zast. naucz., (szeregowiec 13 p. p. w niewoli rosyjskiej.)
3. Dr. Laberschek Feliks, egz. zast. naucz., starszy lekarz 16 p. Obr. kraj. odznaczony „Signum laudis“.
4. Dr. Milezanowski Henryk, egz. zast. naucz. kadet 13 p. p.
5. Zapala Waleryan, asystent, porucznik 32 p. Obr. kraj. odznaczony wielkim srebrnym medalem waleczności.

Należą do wojska reklamowani dla potrzeb szkoły :

1. Bartczak Antoni, profesor.
2. Bogucki Adolf, profesor.
3. Bystrzycki Jan, profesor.
4. Dr. Kłodziński Adam, profesor.
5. Dr. Kozak Jan, profesor.
6. Müller Fryderyk, profesor, (rekl. jeszcze nie załatwiona).
7. Pazdanowski Tadeusz, profesor.
8. Dr. Reinhold Joachim, profesor, (rekl. jeszcze nie załatwiona).
9. Dr. Walczak Jan, profesor.
10. Korpal Tadeusz, asystent, (rekl. jeszcze nie załatwiona).

II. Z pomiędzy uczniów :

1. Amster Roman, (VII 1915).
2. Bobek Zygmunt, (VII 1915).
3. Bojarski Czarnota Witold, (matura 1912), porucznik ułanów, zmarł z ran w szpitalu w Homonnie na Węgrzech.

4. Brzeziński Witold, (matura 1915), sierżant w Leg. Pol.
5. Ciaputa Franciszek, (matura 1911), w niewoli rosyjsk.
6. Chrzanowski Jan, (matura 1913), w Leg. Pol.
7. Ks. Czartoryski Jan Franc., (VII 1916).
8. Damasiewicz Jan, (VI. 1914), w Leg. Pol.
9. Dębowski Jan, (matura 1913), kadet.
10. Dembiński Jan (matura 1912), kadet, weterynarz.
11. Dereziński Władysław, (V. 1912), w Leg. Pol.
- 12. Droba Józef, (matura 1913), chorąży odznaczony wielkim medalem waleczności.**
13. Gaczol Eugeniusz, (matura 1912), kapral 13 p. p.
14. Galler Izrael, (VII. 1915).
15. Gorski Aleksander, (VI. 1915), w Leg. Pol.
- 16. Górki Aleksander, (matura 1914), poległ pod Lwowem 1915.**
17. Haczewski Stanisław, (VI. 1916).
18. Haraiewicz Witold, (VII. 1916).
19. Hayder Arnold, (V. 1913), w niewoli rosyjskiej.
20. Jankiewicz Tadeusz, (matura 1913), porucznik.
21. Juras Władysław, (matura 1911) w niewoli rosyjskiej.
22. Klimko Kazimierz, (V. 1916), w Leg. Polsk.
23. Koźbial Tadeusz, (III. 1916).
24. Krzywacki Stefan, (matura 1909) porucznik.
25. Kunachowicz Władysław, (matura 1914), w Leg. Pol.
26. Machlowski Jan, (matura 1909) porucznik.
27. Mehoffer Alfred, (VI. 1916), w Leg. Pol.
28. Meutzner Ernest, (V. 1914).
29. Mniszek Adam, (matura 1909), porucznik Leg. Pol.
30. Moszoro Józef, (V. 1910), chorąży.
31. Mysłowski Mieczysław, (VII. 1914), nadporucznik Leg. P.
- 32. Nowak Erwin, (matura 1906), porucznik, odznaczony „Signum Laudis“.**
33. Novak Norbert (matura 1908), kadet, ranny w niewoli rosyjsk.
- 34. Nowak Zygmunt, (matura 1908), porucznik odznaczony srebrnym medalem waleczności.**
35. Niedźwiecki Sławomir, (V. 1916).
36. Palusiński Zdzisław (V. 1916) w Leg. Pol.
37. Parafiński Tadeusz, (matura 1913), porucznik Leg. Pol.

38. Pasek Mieczysław, (VI, 1914), kad. asp. w Leg. Pol.
39. **Pększyc Franciszek „Grudziński“, (matura 1910), kapitan I. Bryg. Leg. Pol. poległ d. 3/6 1915 pod Żernikami. (Kr. P.), odznaczony złotym krzyżem waleczności.**
40. **Piętka Adam, (V. 1914), w Leg. Pol., poległ w Karpatach.**
41. Podgórski Tadeusz, (VI. 1914), sierżant w Leg. Pol.
42. Pliszewski Lubin Stanisław, (matura 1911), podof. 13 p.
43. **Prauss Tadeusz, (matura 1914), podoficer 13 p. p., odznaczony brązowym medalem waleczności.**
44. Prypuć Piotr, (VII. 1915).
45. **Rausz Stanisław, (VI. 1914). kapral Leg. Polsk. odznaczony medalem brązowym na wstędze med. waleczności.**
46. Rajtar Tadeusz, (matura 1916) w Leg. Polsk.
47. Rozsypał Karol, (IV. 1914), w Leg. Pol., inwalida.
48. Rutowski Adam (VII, 1916), w Leg. Pol.
49. Simmler Edward (VII. 1915).
50. Sopiński Stanisław, (VII. 1916), do Leg. Pol.
51. Stadnicki Medard, (matura 1913), porucznik 56 p. p.
52. **Strzelbicki Hieronim, (VI. 1910), plut. w Leg. Pol. odznaczony srebrnym med. waleczności.**
53. Szkolnikowski Tadeusz, (matura 1909), porucznik.
54. **Temnicki Aleksander, (VI. 1914), w Leg. Pol. zmarł d. 9/3 1916 r.**
55. Teslar Antoni (VI, 1916), w Leg. Pol.
56. Ulrich Jakób, (IV. 1916),
57. Urbańczyk Antoni, (VII, 1915).
58. Wojciechowski Władysław, (V. 1916), w Leg. Pol.
59. **Wardaszka Tadeusz, (VII. 1914), w Leg. Pol., odznaczony srebr. med. waleczności.**
60. Zaremba Zdzisław, (VII, 1915),
61. Zeitleben Adam, (VII. 1915).
62. Zimowski Witold, (VII. 1916), w Leg. Pol.
63. Żyła Henryk, (VI, 1915).

Uwaga. Spis powyższy nie jest kompletny, gdyż o wielu innych uczniach nie otrzymała Dyrekcja żadnej wiadomości.

I.

A) Grono nauczycielskie

przy końcu roku szkolnego 1915|16.

1. Bidziński Jan, radca Rządu, c. k. dyrektor w VI. randze, delegat c. k. Rady szkolnej Krajowej do wydziału szkoły przemysłowej uzupełniającej.
2. Bartczak Antoni, c. k. profesor w VIII randze, zawiadowca biblioteki niemieckiej dla uczniów, gospodarz klasy I, uczył języka niemieckiego w kl. I₆, V₄, VI₃, VII₃; tygod. godz. 16. (Do 6/11. 1915 uczył jeszcze jęz. niem. w kl. IV₄).
3. Bogucki Adolf, c. k. profesor w VIII randze, od 8/3 1916 kierownik gimnazjum w Kielcach (Król. Pol.) (Do 8/3 1916 zawiadowca gabinetu fiz., gospodarz kl. VI., uczył matem. w kl. VI₄, VII₅, fiz. w kl. VI₄, VII₄; tyg. godz. 17).
4. Bystrzycki Jan, c. k. profesor w VIII randze, gospodarz klasy V, uczył języka polskiego w kl. IIa₄, V₄, VI₃, hist. powsz. w kl. IIa₂; tyg. godz. 13.
5. Ks. Gołąb Julian, dr. teologii, c. k. rzeczywisty nauczyciel, zawiadowca Kasy pomocy koleżeńskej uczniów, uczył religii w kl. I₂, IIa₂, IIb₂, III₂, IV₂, V₂, VI₂, VII₂; tygodniowo godzin 16.
6. Jaworski Aleksander, c. k. profesor w VIII randze, gospodarz kl. III., uczył języka francuskiego w kl. III₄, V₃, VI₃, VII₃; tyg. godz. 13.

7. K o ł o m ł o c k i T a d e u s z, radca szkolny, c. k. profesor w VII randze, zawiadowca zbiorów rysunkowych, uczył rysunków odręcznych w kl. I₄, III₄, IV₃, V₃, VI₂, VII₂, tyg. godz. 18.
8. K o z a k J a n, dr. filozofii, c. k. profesor w VIII randze, zawiadowca gabinetu chemicznego, uczył chemii w kl. IV₃, V₂, VI₂, matematyki w kl. III₃, tyg. godz. 10; nadto w 4 godz. tyg. kierował laboratorium chem. dla uczniów kl. V, VI, VII, razem godz. 14.
9. K ł ó d z i ń s k i A d a m, dr. filozofii, c. k. profesor w VIII randze, zawiadowca zbiorów geograficzno-historycznych, gospodarz klasy VI, (od 8/3 1916) uczył historyi powszechnej w kl. IV₂, V₃, VI₂, VII₄, geografii w kl. IV₂, V₁, VI₁; tyg. godz. 15.
10. M ü l l e r F r y d e r y k, c. k. profesor w VIII randze, przydzielony z c. k. Gimnazjum w Dębicy, uczył od 6/11 1915 języka niemieckiego w kl. III₅, IV₄, tyg. godz. 9.
11. P a z d a n o w s k i T a d e u s z, c. k. profesor w VIII randze, kierownik I. pryw. gimn. żeńskiego w Krakowie, gospodarz kl. VII uczył języka polskiego w kl. IV₃, VII₄, tyg. godz. 7.
12. P ę p k o w s k i K a r o l, c. k. profesor, członek c. k. komisji egzaminacyjnej dla nauczyciela szkół wydzielowych w Krakowie, zawiadowca zbiorów geometrycznych, uczył geometrii wykreślnej i rys. geom. w kl. V₃, VI₃, VII₂, tygod. godz. 8, (nadto uczył geom. wykr. w c. k. gimnazjum realnem (IV) w Krakowie).
13. P i z ł o J ó z e f, c. k. profesor w VII randze, był przez cały rok szkolny na urlopie.
14. R e i n h o l d J o a c h i m, dr. filozofii, współpracownik kom. fil. Akad. Uniw. w Krakowie, c. k. profesor, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, uczył języka niemieckiego w kl. IIa₆, IIb₆, języka francuskiego w kl. IV₃; tyg. godz. 15. (Do 6/11 1915 uczył jeszcze jęz.niem. w kl.III₅).
15. T o n d e r a F r a n c i s z e k, dr. filozofii, c. k. profesor w VII randze, zawiadowca zbiorów historyi naturalnej, uczył matematyki w kl. I₃, IIb₃, historyi natur. w kl. I₂, VI₂, VII₂, tyg. godz. : 14.

16. **Walczak Jan**, dr. filozofii, c. k. profesor w VIII randze, przydzielony z c. k. gimnazjum VI. w Krakowie na Podgórzu, uczył od 8/3 1916 r. matem. w kl. VI₄, VII₅, fizyki w kl. VI₄, VII₄; tyg. godz. 17.
17. **Bogacki Władysław**, egz. zast. naucz., gospodarz klasy IV, uczył matematyki w kl. IV₄, V₄, rysunków geometrycznych w kl. IIa₂, IIb₂, III₂, IV₂, i kaligrafii w kl. I, tyg. godz. 18.
18. **Drewko Michał**, zast. naucz., gospodarz kl. IIb, uczył języka polskiego w kl. I₃, IIb₄, III₃, hist. pols. w kl. I₂, hist. powsz. w kl. IIb₂, III₂, i geografii w kl. III₂, tygod. godz. 18.
19. **Odrzywolski Maryan**, dr. filozofii, egz. zast. naucz. (od 8/3 1916 zawiadowca gabinetu fizykalnego, gosp. klasy IIa, uczył geografii w kl. I₂, IIa₂, IIb₂, fizyki w kl. III₃, IV₂, matematyki w kl. IIa₃, hist. natur. w kl. IIa₂, IIb₂, tygod. godz. 18.
20. **Schmelkes Samuel**, dr. filozofii, egz. zast. naucz. uczył religii mojżeszowej w kl. I₁, (IIab₁), III₁, IV₁, V₁, VI₁, VII₁; tyg. godz. 7.

Asystenci :

1. **Korpala Tadeusz**, uczył samoistnie rysunków odręcznych w kl. IIa, IIb, tyg. godz. 8; nadto zajęty był na lekcjach rys. odręcznych prof. Kołomłockiego tyg. godz. 14; razem tyg. godz. 22.

Członkowie Grona nieczynni w Zakładzie:

1. **Gros Eugeniusz**, c. k. rzeczywisty nauczyciel, (obecnie w wojsku).
2. **Kucz Zygfryd**, egz. zast. naucz. (pełni służbę wojskową — jest w niewoli ros.)
3. **Laberschek Feliks**, dr. medycyny, egz. zast. naucz. (pełni służbę wojskową).
4. **Mileczanowski Henryk**, dr. filozofii, egz. zast. naucz. (pełni służbę wojskową).
5. **Morelowski Maryan**, dr. filozofii, zast. naucz.

Zapała Waleryan, asystent rysunków geometrycznych, (pełni służbę wojskową).

B) Służba szkolna.

1. Plizga Mikołaj, tercyan stały.
 2. Przewoźniak Adam, sługa pomocniczy.
 3. Czynności drugiego sługi pomocniczego spełnia służba żeńska
 4. Antkiewicz Józef, sługa pomocn. w c. k. I. szk. real.
 5. Dawniejsi słudzy pomocniczy: Brachowski Kasper i Pomietło Wawrzyniec pełnią służbę wojskową.
-

II.

Zmiany i ruch w gronie nauczycielskim w ciągu roku szkolnego 1915/16.

1. C. k. Rada szk. kraj. rozporz. z d. 17 sierpnia 1915 L. 13958/IV,* poleciła uwolnić od obowiązków nauczycielskich zast. katechety ks. Stanisława Meusa, który został powołany do sprawowania obowiązków kapelana wojskowego, a w miejsce jego tem samem rozporz. zamianowała zast. naucz. ks. Dr. Maryana Morawskiego, a Konsystorz ksiączęgo biskupi przeznaczył go do pełnienia obowiązków w I. szk. realnej w Krakowie.

2. C. k. Rada szk. kraj. rozporz. z dnia 7 października 1915 L. 216 11/IV, zniża na rok szk. 1915/16 prof. Tadeuszowi Pazdanowskiemu wymiar godzin do połowy, aby mógł pełnić obowiązki kierownika I. pryw. gimnazjum żeńskiego w Krakowie.

3. C. k. Rada szkolna krajowa rozporządzeniem z dnia 23 października 1915 L. 21587/IV przydzieliła profesora c. k. gimnazjum z Dębicy, Fryderyka Müllera do tutejszego zakładu do końca I. półr. b. r. szk., a rozporz. z d. 15/2 1916 L. 2300/IV kr. przedłużyła to przydzielenie do końca roku szk.

4. C. k. Rada szkolna krajowa rozporz. z dnia 4 marca 1916 L. 4659/IV poleciła uwolnić profesora Adolfa Boguckiego od obowiązków nauczycielskich, aby mógł pełnić służbę w publ. gimnazjum w Kielcach.

5. C. k. Rada szk. krajowa rozporz. z dnia 9 marca 1916 L. 3296/IV przydzieliła do tutejszego zakładu do końca roku szkolnego 1915/16 profesora c. k. gimnazjum VI w Krakowie na Podgórzu Dr. Jana Walczaka.

6. Prezydum c. k. Rady szk. kraj. roz. z dnia 29 stycznia 1916 L. 402/IV kr. przyznaje prof. dr. Adamowi Kłodzińskiemu ósmą (VIII) klasę rangi od 1 października 1916. (Reskr. P. Min. W. i O. z d. 28/2 1915 L. 35 558).

7. C. k. Rada szk. kraj. z d. 31/5 1916 L. 11213/IV. zatwierdziła rzecz. naucz. Dr. Joachima Reinholda w zawodzie nauczycielskim i nadała mu tytuł c. k. profesora.

III.

PLAN NAUKOWY

wydany rozporządzeniem c. k. Rady szk. kraj. z dnia 20 lipca 1909 r. L. 37.271 w myśl reskryptu c. k. Min. W. i O. z dnia 6 lipca 1909 r., L. 24.339.

A) Cel nauki i rozdział materiału nauki.

a) Cel nauki.

Nauka religii.

- a) w 4 klasach niższych. Poznanie najważniejszych prawd wiary i moralności kościoła katolickiego, treści ksiąg historycznych Starego i nowego Zakonu, tudzież ważniejszych obrzędów kościelnych ;
- b) w 3 klasach wyższych. Nauka katolickiej wiary i moralności ; główne ich źródła, najważniejsze zdarzenia, odnoszące się do rozwoju Kościoła tak wewnętrznego jak zewnętrznego.

Język polski.

- a) w 4 klasach niższych. Należyte czytanie i mówienie, gramatyczna pewność i poprawność w piśmie ; gruntowna znajomość fleksyi i składni ; wyrabianie dobrego smaku przez czytanie, uczenie się na pamięć i należyte wygłaszanie cenniejszych utworów wierszem i prozą. Poznanie wybitniejszych gatunków poezyi i prozy ;

- b) w 3 klasach wyższych. Biegłość i stylistyczna poprawność w ustnym i piśmiennym władaniu językiem. Poznanie cenniejszych utworów literatury polskiej, jakoteż najważniejszych szczegółów z życia znakomitych pisarzy polskich. Czytanie cenniejszych i charakterystycznych ustępów z dzieł starożytnych autorów klasycznych w przekładach wzorowych.

Język niemiecki.

- a) w klasach niższych. Wprawa w wyrażaniu myśli w słowie i piśmie, w zakresie pojęć najbliższych. Znajomość odmian i składni;
- b) w całej szkole realnej. Poprawność w wyrażaniu myśli w słowie i piśmie obok większej biegłości w zakresie właściwego przedmiotu nauki. Znajomość najbardziej kształcących utworów piśmiennictwa w XVIII i XIX wieku na podstawie lektury.

Język francuski.

Pewna wprawa w wyrażaniu myśli w mowie i piśmie w zakresie zwykłych stosunków towarzyskich; uzdolnienie do samodzielnego czytania dzieł francuskich; poznanie niektórych cenniejszych dzieł literatury francuskiej.

Geografia.

- a) w 4 klasach niższych. Na poglądzie polegające zasadnicze wiadomości o kształcie i wielkości ziemi tudzież o ruchach pozornych słońca, w celu wyjaśnienia zmian w oświetleniu i ogrzaniu. Zrozumienie mapy. Ogólna znajomość powierzchni ziemi co do jej właściwości przyrodzonych, zaludnienia państw ze szczególnem uwzględnieniem monarchii austro-węgierskiej.
- b) w klasach wyższych. Gruntowna znajomość geografii Europy, nabyta przez powtórzenie, uzupełnienie i pogłębienie geograficznych wiadomości z klas niższych, z silniejszym wydatnieniem przyczynowego związku zjawisk geograficznych. Dokładna znajomość stosunków geograficznych monarchii

austr. węgierskiej, w szczególności jej naturalnych obszarów gospodarczych i czynników jej rozwoju. Kraje innych części świata tylko w ogólnych zarysach.

Matematyka.

Dokładna znajomość tak zwanej elementarnej matematyki, tudzież zrozumienie i zastosowanie pojęcia funkcji.

Historia naturalna.

- a) w klasach niższych. Poznanie typowych przedstawicieli głównych grup świata zwierzęcego i roślinnego na podstawie bezpośredniej obserwacji, jasnego opisowego przedstawienia łatwo uchwytłych stosunków morfologicznych z uwzględnieniem tych biologicznych związków między budową ciała a sposobem życia, które łatwo dadzą się wyjaśnić. Utorowanie drogi do zrozumienia systematycznego grupowania. Znajomość najważniejszych minerałów i kilka odmian skał, oparta na obserwacji znamion łatwo dostrzegalnych.
- b) w klasach wyższych. Znajomość najważniejszych faktów, dotyczących budowy zewnętrznej i wewnętrznej jakoteż zjawisk życia roślin i zwierząt, tudzież związku między budową ciała a sposobem życia. Naturalny układ roślin i zwierząt w zarysie. Somatologia i najważniejsze zasady fizjologii i higieny. Poznanie morfologicznych, fizycznych i chemicznych własności tych minerałów, które mają szczególne znaczenie w gospodarstwie domowym człowieka, albo jako istotne składniki najbardziej znanych gatunków skał. Znajomość zasadniczych zjawisk geologicznych.

Fizyka.

- a) w klasach niższych. Poznanie najprostszych zjawisk przyrody na podstawie obserwacji przyrody i doświadczeń. Najważniejsze zużytkowanie tych zjawisk w życiu praktycznym ;
- b) w klasach wyższych. Zrozumienie najważniejszych zjawisk i praw z zakresu fizyki, meteorologii i astronomii, tudzież

znajomości matematycznego formułowania praw zasadniczych.

Chemia.

Poznanie zjawisk chemicznych i praw, rządzących nimi, na drodze doświadczalnej.

Poznanie najważniejszych pierwiastków i ich związków, a mianowicie tych, które zasługują na uwagę bądź to ze względu na swe pojawienie się, na swą rolę w gospodarstwie przyrody lub praktyczne zastosowanie, bądź też tych, które mają znaczenie w teorii chemii; zrozumienie najważniejszych przemian chemicznych, odbywających się w życiu codziennem.

Z mineralogii (na stopniu niższym) zaznajomienie się z najpospolitszymi minerałami i niektórymi skalami na podstawie obserwacji cech, wyraźnie w nich występujących.

Rysunki geometryczne.

(Dokładniej: Rysunki geometryczne w klasach niższych, geometrya wykreślna w klasach wyższych).

- a) w klasach niższych. Wprawa w rysunku liniowym, w szczególności w wykonywaniu geometrycznych zagadnień konstrukcyjnych; przedstawianie prostych przedmiotów w rzutach.
- b) w klasach wyższych. Znajomość najważniejszych praw i zadań metody rzutów prostokątnych, tudzież pojęć zasadniczych, dotyczących się rzutów ukośnych i perspektywy obok zastosowania ich do przedstawienia ich prostych przedmiotów technicznych.

Rysunki odręczne.

Kształcenie świadomego spostrzegania przez ćwiczenie zdolności pojmowania i wyobrażania; wprawa w graficznem przedstawianiu przedmiotów widzianych, estycznie poczuć kształtu i barwy; pogląd na najważniejsze epoki w historycznym rozwoju sztuki.

Gimnastyka.

Plan nauki okaże się osobno.

Język ruski.

(Względnie obowiązkowy).

Pewność w czytaniu i piśmie. Biegłość w wyrażaniu myśli w słowie i piśmie.

Materyał naukowy dzieli się na 2 stopnie, niższy i wyższy. Każdy stopień obejmuje trzy półrocza.

Uwaga.

Nauka historii w klasach I, II i III ma być udzielana przez tegoż samego nauczyciela co języka polskiego.

Rysunków geometrycznych w klasie drugiej i trzeciej uczyć będzie nauczyciel matematyki; cenzury jednak będą dawane oddzielnie.

b) Rozdział materyału nauki.

K L A S A I.

Religia : (2 godziny na tydzień). Katechizm z odpowiedniami objaśnieniami liturgicznymi.

Język polski : (3 godziny na tydzień). Czytanie wzorów według wypisów.

Deklamacya : Należyte wygłaszanie z pamięci wzorowych utworów poetycznych, niekiedy ustępów prozaicznych.

Gramatyka : Nauka o zdaniu pojedynczem ze składnią zgody. Elementarna nauka o zdaniu złożonem. Ogólne zasady pisowni. Ważniejsze znaki pisarskie. Powtarzanie i utrwalaanie wiadomości gramatycznych, wymaganych przy egzaminie wstępnym (zwłaszcza przy poprawianiu zadań).

Wypracowania piśmienne : po 6 szkolnych i po 3 domowe na półrocze, a mianowicie : w pierwszym półroczu wyłącznie dyktaty ułożone systematycznie, a obejmujące ważniejsze zasady i prawidła pisowni ; w drugim półroczu na przemian dwa dyktaty i wypracowania stylistyczne, szkolne i domowe.

Język niemiecki : (6 godzin na tydzień). Czytanie ; uczenie się na pamięć słów, zwrotów i całych ustępów ; zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań ; retrowersja ; rozmówki.

Znajomość odmian regularnych i zasad składni ; ćwiczenia ortograficzne.

Co tydzień zadanie szkolne. Tematy : dyktaty, ćwiczenia ortograficzne, zastosowane do potrzeby praktycznej, pisanie z pamięci ustępów memorowanych, retrowersje.

Geografia : (2 godziny na tydzień). Zasadnicze pojęcia geograficzne, traktowane w sposób poglądowy zrazu na podstawie stosunków miejscowych, a następnie w stałym związku z bieżącym materiałem nauki. Położenie słońca w stosunku do budynku szkolnego i mieszkalnego w rozmaitych porach dnia i roku (przy końcu roku szkolnego ujęcie poszczególnych spostrzeżeń w obraz uzmysławiający śrubową drogę słońca). Następnie oryentowanie się w rzeczywistej okolicy i na karcie. Pierwsze zaznajomienie się z siatką globusa. Opisanie i wyjaśnienie sprawy oświetlenia i ogrzania kraju ojczystego w ciągu jednego roku, o ile te zjawiska bezpośrednio zależą od długości dnia i wysokości słońca. Główne formy ładu i wód, ich rozdział na ziemi i sposób przedstawienia. Położenie najważniejszych państw i miast z ciągłym ćwiczeniem i zaprawianiem w czytaniu mapy.

Próby rysowania najprostszych przedmiotów geograficznych.

Historia : (2 godziny na tydzień). Najważniejsze podania, osoby i zdarzenia z dziejów kraju rodzinnego.

Matematyka : (3 godziny na tydzień). Rachowanie. Cztery główne działania rachunkowe na liczbach całkowitych mianowanych i niemianowanych w zakresie liczb ograniczonym, który stopniowo tylko się rozszerza. Rzymskie znaki liczbowe. Monety, miary i wagi krajowe. Liczby dziesiętne, uważane zrazu według układu pozycyjnego, następnie jako ułamki dziesiętne w połączeniu z ćwiczeniami przygotowanymi do rachowania ułamekami. (Ułamki pospolite, których mianowniki składają się z niewielu małych czynników pierwszych i które należy traktować na konkretnych

przykładach poglądowych bez prawideł „działania na ułamkach“, lecz jako szczególne rodzaje liczb mianowanych).

Geometria: Początki nauki o prostych formach geometrycznych, mianowicie o sześciacie i kuli na podstawie poglądu. Ćwiczenia w używaniu cyrkla, linealu (przykładnicy), trójkąta (węgielnicy), podziałki, przenośnika. Pomiar i rysowanie przedmiotów z otoczenia. Poznanie własności najprostszych konkretnych utworów, przestrzennych (kąty 90° , 60° , trójkąty równoramienne, prostokątne, równoboczne i t. p.), tudzież związków pomiędzy nimi, równoległość i prostopadłość prostych płaszczyzn na konkretnych formach powierzchni i brył.

Powierzchnia kwadratu, prostokąta, objętość sześciangu, słupa (prostopadłościanu) jako zastosowanie układu metrycznego.

Wypracowania piśmienne: Po 3 zadania szkolne w każdym półroczu, prócz tego ćwiczenia domowe z lekcji na lekcję.

Historia naturalna: (2 godziny na tydzień). Przez pierwszych 6 miesięcy roku szkoln.: świat zwierzęcy, mianowicie opis typowych gatunków ssaków i ptaków z uwzględnieniem tych biologicznych stosunków, które można przyjąć jako stanoweżo stwierdzone.

Przez ostatnie 4 miesiące roku szkolnego: świat roślinny, mianowicie opis roślin nasiennych, (jawnokwiatowych) o prostej budowie, jako wstęp do zrozumienia najważniejszych zasadniczych pojęć morfologicznych z uwzględnieniem najprostszych stosunków biologicznych.

Rysunki odręczne: (4 godziny na tydzień). Płaskie i łatwe motywy ornamentalne (z epok dawniejszych i epoki najnowszej), oparte na zasadniczych kształtach geometrycznych. Stylizowane kształty wzięte z natury. Przedmioty z otoczenia w zarysie rzutowym i kształty płaskie z dziedziny przyrody.

Początkowa nauka odbywa się gromadnie, poprzedzona objaśnieniami nauczyciela, tłumaczącemi powstanie kształtu z zasadniczych form geometrycznych, a popierana rysunkiem węglem na papierze o wielkich rozmiarach; następnie

nauka w grupach (na przykładach o różnej trudności, odpowiednio do uzdolnienia uczniów); na koniec nauka indywidualna. Okolicznościowe objaśnienia o zastosowaniu danych rysunków jako motywu ornamentalnego do celów zdobnictwa.

Od czasu do czasu rysunek z pamięci z zakresu przerobionego materiału naukowego.

Środki przedstawiania: ołówek, barwy przejrzyste (lazurowe) i pokrywce.

Od początku należy kłaść nacisk na czystość i poprawność rysunku, jego estetyczną formę zewnętrzną i pismo, użyte do pisania rysunku.

Kaligrafia: (2 godziny na tydzień). Pismo zwykłe łacińskie i niemieckie, pismo rondowe i igielkowe.

K L A S A II.

Religia: (2 godziny na tydzień). Jak w I. kl.

Język polski: (4 godziny na tydzień). Czytanie wzorów według wypisów, jak w klasie I.

Deklamacya, jak w klasie I.

Gramatyka: Systematyczna nauka o odmianie imienia z uwzględnieniem wiadomości z głosowni i etymologii, niezbędnych do objaśnienia form fleksyjnych. Części mowy nieodmienne. Składnia rzędu.

Wypracowania piśmienne, jak w kl. I, naprzemian dyktat, zadanie szkolne i domowe.

Język niemiecki: (6 godzin na tydzień). Zdawanie sprawy z czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań; retrosyja; dłuższe rozmówki; uczenie się na pamięć słów, zwrotów i całych ustępów.

Powtórzenie odmiany regularnej, poznanie najważniejszych wyjątków.

Co tydzień wypracowanie piśmienne (z tych co miesiąc jedno domowe). Tematy jak w kl. I.

Geografia: (2 godziny na tydzień). Przeniesienie obrazu śrubowej drogi słońca uzyskanego na horyzoncie ojczyzstym na horyzonty w innych szerokościach (przyczem należy za-

czynać od stosownego opisu krajobrazu); stąd kulistość i wielkość ziemi. Pogłębienie nauki o globusie.

Azja i Afryka: Ich położenie i granice, oro- i hydrografia, topografia i klimat. W zależności od gleby i klimatu: roślinność, płody kraju i zatrudnienie ludów omawiać i wytłumaczyć należy tylko na kilku przykładach, przystępnych i zupełnie zrozumiałych.

Europa: Pogląd na jej granice, rzeźbę gleby i wody. Kraje Europy południowej i Wielka Brytania według zasad wskazanych przy Azji i Afryce.

Rysowanie prostych szkiców map (tylko dla ćwiczenia).

Historia: (2 godziny na tydzień). Najważniejsze osoby i zdarzenia z dziejów monarchii austriacko-węgierskiej aż do pokoju westfalskiego z uwzględnieniem dziejów powszechnych.

Matematyka: (5 godzin tygodniowo). (Razem dla rachunków, geometrii i rysunków geometrycznych).

Rachowanie: Miara (podzielnik) i wielokrotność; poznanie czynników pierwszych w stopniowo rozszerzającym się zakresie liczb. Uogólniające prawidła rachowania ułamekami; zamiana ułamków pospolitych na dziesiętne i na odwrot. Wielkości wprost i odwrotnie proporcjonalne w rachunku za pomocą wnioskowania (jako najprostsza sposobność wprowadzenia funkcyi do zakresu myślenia). Ustawiczne ćwiczenia w rachowaniu mianowanemi liczbami dziesiętnymi z powolnem rozszerzaniem zakresu. Najprostsze przykłady z rachunku procentu prostego.

Geometria: Nauka pogładowa o symetrii utworów bryłowych i płaskich. Poznanie elementów, wystarczających do określenia figury płaskiej za pomocą konstrukcyi (zamiast dowodów przystawiania). Rozmaite zastosowanie przy pomiarach w sali szkolnej, według możliwości także w polu. Trójkąty, czworoboki, wieloboki (w szczególności umiarowe); koła. Należące do nich graniastosłupy proste, ostrosłupy, walce i stożki. Kula, stosownie do potrzeb jednocześnie udzielanej nauki geografii. Zmienność utworów. (Zmiany ich kształtu i wielkości przy zmianie elementów określających).

Rysunki geometryczne: (2 godziny tygodniowo tuż po sobie). Dalszy ciąg ćwiczeń w używaniu przyborów rysunkowych. Zadania konstrukcyjne w związku z nauką geometrii, zastosowane także do rysowania łatwych ornamentów geometrycznych.

Wypracowania piśmienne: Jak w kl. I.

Historia naturalna: (2 godziny na tydzień). Przez pierwszych 6 miesięcy roku szkolnego: świat zwierzęcy, mianowicie opis typowych przedstawicieli jeszcze nie omawianych klas zwierząt kręgowych, dalej owadów i innych zwierząt bezkręgowych, jakoteż uwagi o sposobie ich życia. Rzut oka na podział świata zwierzęcego.

Przez 4 ostatnie miesiące roku szkolnego: świat roślinny, mianowicie opis roślin nasiennych (jawnokwiatowych) o budowie mniej prostej i kilku zarodnikowych (skrytokwiatowych) z uwzględnieniem sposobu ich życia. Przegląd podziału świata roślinnego.

Rysunki odręczne: (4 godziny na tydzień). Rysunek perspektywiczny z poglądu: Po krótkim objaśnieniu zjawisk perspektywicznych przystąpić należy bezzwłocznie do rysowania zasadniczych kształtów przestrzennych w odpowiednich grupach i rysowania najzwyczajniejszych kształtów z otoczenia; rysunek odpowiednich przedmiotów martwych i prostych przedmiotów z natury żywej pojedynczo lub w grupach. W miarę możliwości ciąg dalszy ćwiczeń z zakresu rysunku płaskiego.

Początkowo należy poprzestać na poprawnych konturach i zwołać przejść do cieniowania i malowania. Zupełne wykończenie rysunku przeprowadza się w późniejszych pracach podczas ćwiczeń w rysowaniu przedmiotów z otoczenia.

W zakresie materiału naukowego przepisanego dla tej klasy: rysunek z pamięci i szkice.

Środki przedstawiania: ołówek, kreda, kredka (a także węgiel), barwy lazurkowe.

K L A S A III.

Religia: (2 godziny na tydzień). Póhroczce I. Liturgika. Póhroczce II. Dzieje Starego Zakonu.

Język polski : (3 godziny na tydzień). Czytanie wzorów według wypisów. Czytanie, objaśnianie i zdawanie sprawy, jak w kl. I. i II. Krótkie wiadomości o życiu i pismach cenniejszych pisarzy, z których dzieł wyjątki właśnie się czyta. Deklamacya, jak w kl. I. Gramatyka: Systematyczna nauka o odmianie czasownika z uwzględnieniem wiadomości z gramatyki i etymologii niezbędnych do wyjaśnienia form fleksyjnych. Składnia czasownika.

Wypracowania piśmienne : po 4 szkolne i po 2 domowe na półroczu.

Język niemiecki : (5 godzin na tydzień). Swobodniejsza reprodukcya czytanych ustępów prozaicznych i poetycznych; uwzględnianie wyrażen i zwrotów, podobną myśl wyrażających (synonimów); uczenie się na pamięć.

Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o formach i składni rzędu. — Miesięcznie 3 zadania (2 szkolne, 1 domowe). Tematy : retrowersya, reprodukcye ustępów w szkole czytanych, streszczenia.

Język francuski : (4 godziny na tydzień). Nauka czytania : memorowanie słówek, zwrotów i zdań; retrowersya i rozmówki. Najważniejsze prawidła odmian regularnych (rodzajnika, rzeczownika, przymiotnika, zaimka). Słowa posilkowe; główne zasady konjugacyi regularnej; tworzenie najważniejszych czasów złożonych. — W I. półroczu co tydzień krótki dyktat w ścisłym związku z wziętymi ustępami. W II. półroczu co 4 tygodnie dwa dyktaty i jedno wypracowanie szkolne. Tematy do dyktatów, jak w I. półroczu; do zadań szkolnych, pisanie z pamięci memorowanych ustępów, retrowersye.

Geografia : (2 godziny na tydzień). Kraje Europy nieomówione w klasie II. (z wyłączeniem monarchii austriacko-węgierskiej), Ameryka i Australia według tych samych zasad, co w klasie II., mianowicie także co do wyjaśnienia stosunków klimatycznych. Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z geografii astronomicznej ze względu na działy nauki fizyki przeznaczone dla tej klasy.

Szkicowanie map, jak w klasie II.

Historia : (2 godziny na tydzień). Półrocze I. Dzieje nowożytne monarchii austriacko-węgierskiej od pokoju westfalskiego aż do doby obecnej z uwzględnieniem dziejów powszechnych. Półrocze II. Podania o bogach i bohaterach z historii Greków i Rzymian.

Matematyka : 5 godzin tygodniowo (dla arytmetyki, geometrii i rysunków geometrycznych).

Początki arytmetyki ogólnej jako zakończenie dotychczasowej nauki rachowania ; wyrażanie prawideł, rachowania słowami i literami, najprostsze przekształcenia, ćwiczenia w podstawianiu (częste sprawdzanie rachunku algebraicznego przez podstawianie liczb szczególnych w zagadnieniu i wyniku). Liczby ujemne w zastosowaniu najprostszych i niewyszukanym (podziałka termometryczna i skala wysokości, podziałka do mierzenia stanu wód, oś liczbowa).

Związki między powierzchniami (porównania, najprostsze przemiany, formułki, pomiaru), objętość graniastopów prostych i odpowiednich walców. Pomiary i porównania na przedmiotach w sali i ogrodzie szkolnym, a także w miarę możliwości w polu. Twierdzenie Pitagorasa z licznymi przykładami poglądowymi i zastosowaniem na utworach płaskich i najprostszych przestrzennych (n. p. przekątnia sześcianu, wysokość prostych ostrosłupów o podstawie kwadratowej). Ostrosłup (stożek), kula ; powierzchnia i objętość tych ciał (przy kuli bez uzasadnienia formuł).

Wielostronne połączenie nauki arytmetyki i geometrii. Graficzne przedstawienie czterech działań rachunkowych na odcinkach : wyrażen $(a+b)^2$, $(a-b)^2$, $(a+b) \cdot (a-b)$, i t. d., na prostokątach, sześcianach. Wyciąganie pierwiastka kwadratowego i sześciennego w związku z obliczeniami z planimetrii i stereometrii. Działania skrócone. Ocenianie stopnia dokładności, do którego można dążyć i który można osiągnąć na podstawie rzeczywistego pomiaru elementów określających. Przybliżone oszacowanie wielkości wyniku. Następnie sprawdzenie wyników oszacowania i obliczenia przez pomiar i odważenie obliczonych modeli, brył i powierzchni. Dalsze przysposobienie uczniów

do pojmowania funkcji: zmienność długości, powierzchni, objętości (za pomocą bezpośredniej nauki pogładowej i rysunku w podziałce zmniejszonej), figur i utworów przestrzennych, których podobieństwo poznano, zależnie od pierwszej, drugiej i trzeciej potęgi, drugiego i trzeciego pierwiastka elementów określających. Najprostsze równania, o ile nastrocza się do nich sposobność przy obliczeniach z planimetrii i stereometrii w tej klasie.

Rysunki geometryczne (w tygodniu 2 godziny po sobie następujące). Ciąg dalszy i rozszerzenie ćwiczeń z klasy II.

Wypracowania piśmienne: Jak w klasie I.

Fizyka. (3 godziny na tydzień). Wstęp: Rozciągłość. Stany skupienia. Ciężar, ciężar właściwy. Ciśnienie powietrza.

Ciepło: Wrażenie ciepła. Temperatura. Zmiana objętości pod wpływem ciepła. Termometr. Ilość ciepła, ciepło właściwe. Zmiana stanów skupienia. Prężność par. Zasada maszyny parowej. Źródło ciepła. Przewodzenie ciepła, promieniowanie ciepła.

Magnetyzm: Magnesy naturalne i sztuczne, igła magnetyczna. Działanie wzajemne dwu biegunów magnetycznych. Magnetyzowanie przez rozdział, przez pocieranie. Magnetyzm ziemi. Pojęcie zboczenia i nachylenia z powtórzeniem odpowiednich wiadomości zasadniczych z astronomii. Busola.

Elektryczność: Elektryzowanie przez tarcie, przez udzielanie, przewodzenie elektryczności. Elektroskopy. Siedziba elektryczności. Działanie kończyn. Elektryzowanie przez rozdział. Maszyna do wytwarzania elektryczności. Kondensatory. Burza, gromochron.

Najzwyczajniejsze ogniwa galwaniczne. Prąd elektryczny. Wytwarzanie ciepła i światła przez prąd. Elektroliza (rozkład wody i galwanoplastyka). Działanie magnetyczne prądu, telegraf. Zasadnicze doświadczenia z zakresu indukcji elektrycznej. Telefon i mikrofon.

Głos: Powstawanie głosu. Rozchodzenie się głosu. Dźwięki i szmery. Siła głosu i wysokość tonu. Struny, wi-

delki stroikowe, piszczałki. Odbicie. Obrzmiewanie i współbrzmienie. Odbieranie wrażeń słuchowych.

Światło: Źródło światła. Prostolinijne rozchodzenie się światła, cień, fazy księżyca, zaćmienia, ciemnia. Natężenie oświetlenia. Prawo odbicia. Obrazy w zwierciadłach płaskich i kulistych. Załamanie (jakościowe), przechodzenie światła przez płyty, graniastosłupy i soczewki. Obrazy w soczewkach. Oko, akomodacja, okulary, kąt widzenia, lupa. Rozszczepienie światła, tęcza.

Zjawiska niebieskie (przez cały rok szkolny); Wstępne oryentowanie się na niebie gwiazdzistym, fazy i bieg księżyca, ruch słońca ze względu na system gwiazd stałych.

Rysunki odręczne: (4 godziny na tydzień). Dalszy ciąg rysunku z przedmiotów z otoczenia (także przedmiotów technicznych i artystycznego przemysłu), jakoteż odpowiednich kształtów z natury (roślin i martwej natury wszelkiego rodzaju).

K L A S A IV.

Religia: (2 godziny na tydzień). Dzieje Nowego Zakonu.

Język polski: (3 godziny na tydzień). Czytanie wzorów, jak w kl. III. Uwzględnienie listów i innych zwykleszych pism praktycznych. Najważniejsze wiadomości o głównych rodzajach poezji i prozy w związku z lekturą. Deklamacja jak w kl. I. Gramatyka: Systematyczna nauka o zdaniu złożonem i okresie. O szyku wyrazów w zdaniu i zdań w okresie. Nauka o wierszu. Ćwiczenia piśmienne jak w klasie III.

Język niemiecki: (4 godziny na tydzień). Reprodukcyja, jak w kl. III.; uczenie się na pamięć.

Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o zdaniu i uzupełnieniu składni rzędu. Miesięcznie 3 zadania (2 szkolne, 1 domowe). Tematy: retrowersye, reprodukcyje, opowiadania, opisy, listy.

Język francuski: (3 godziny na tydzień). Zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na podstawie stosownych pytań; retrowersye; dłuższe rozmówki: memorowanie słówek, zwrotów i całych ustępów. Powtórzenie i uzupełnienie odmian re-

gularnych (przymiotnika, liczebnika, zaimka); nauka o przysłówku i przyimku; najzwyczajniejsze czasowniki nieregularne.

Na I półroczu 7 zadań szkolnych i 3 domowe. Tematy do wypracowań, jak w klasie III., przy cokolwiek zwiększonych wymaganiach.

Geografia: (2 godziny na tydzień). Geografia austriacko-węgierskiej monarchii pod względem fizycznym i politycznym bez osobnego traktowania statystyki, jednak z dokładniejszym uwzględnieniem płodów poszczególnych krajów, oraz zatrudnienia, handlu i kultury każdego narodu.

Szkicowanie map, jak w klasie II.

Historia: (2 godziny na tydzień). Dzieje starożytne, głównie Greków i Rzymian, ze szczególnem uwypukleniem momentów z historii kultury i z ciągłym uwzględnianiem geografii.

Matematyka: (4 godziny na tydzień). Arytmetyka ogólna: Wyjaśnienie prawideł działań, tudzież ich związku, ćwiczenia się w nich za pomocą przekształceń, a zwłaszcza przez rozwiązywanie równań i ich sprawdzanie przez podstawienie (liczbowych i algebraicznych) wyników w równania początkowe. Dla ćwiczenia w myśleniu funkcjami wskazanie zmienności wyników przy zmianie elementów rachunku. Pogłębienie zrozumienia dziesiętkowego układu liczb i bardzo łatwe ćwiczenia w innych układach. Miara, wielokrotność, ułamki; równania stopnia pierwszego o jednej lub kilku niewiadomych, o ile ich potrzeba w nauce planimetrii. Graficzne przedstawienie funkcji liniowej i jej zastosowanie przy rozwiązywaniu równań stopnia pierwszego.

Planimetria: (aż do przystawiania i zastosowania twierdzeń o przystawianiu). Powtórzenie i pogłębienie poprzedniego materiału wraz z wyjaśnieniem na charakterystycznych przykładach sposobu definiowania i dowodzenia metodą Euklidesa; ugrupowanie reszty materiału o ile możliwości w formie zadań. Rozwiązywanie zadań konstrukcyjnych według różnych metod ogólniejszych (także za pomocą konstrukcji wyrażeń algebraicznych) z wykluczeniem wszystkich zadań, które dają się rozwiązać tylko przy pomocy szczególnych forteli. Zadania rachunkowe w naturalnym związku z resztą materiału nauki.

Wypracowania piśmienne : Jak w klasie I.

Fizyka : (2 godziny tygodniowo). Równowaga i ruch. Pomiar sił za pomocą ciężarów i przedstawianie ich na odcinkach Dźwignia, waga, kołowrot, krążek, płaszczyzna pochyła (zjawiska równowagi, składanie i rozkładanie sił). Punkt ciężkości. Rodzaje równowagi. Ruch jednostajny. Wolne spadanie. Pionowy rzut w górę. Składanie i rozkładanie ruchów. Graficzne traktowanie rzutu poziomego i ukośnego. Ruch po płaszczyźnie pochylej. Tarcie. Prawa ruchu wahadłowego. Siła odśrodkowa. Najważniejsze zjawiska przy zderzeniu się ciał sprężystych i niesprężystych. Pojęcie energii, przemiana energii mechanicznej w ciepło.

Zebranie i powtórzenie nauki o zjawiskach niebieskich i ich wyjaśnienie na podstawie systemu Kopernika.

Ciecze: Własności. Rozchodzenie się ciśnienia. Poziom. Ciśnienie hydrostatyczne. Naczynia połączone (zjawiska włoskowatości). Zasada Archimedesesa. Najprostsze przypadki wyznaczenia ciężaru właściwego na podstawie pędu do góry. Pływanie ciał, areometr podziałkowy.

Gazy: Własności. Barometr, manometr. Prawo Mariotte'a. Pompy wodne i pneumatyczne. Lewar. Balon.

Chemia : (3 godziny na tydzień). Chemia i mineralogia. Punktem wyjścia dla rozpatrywania zjawisk chemicznych ma być obserwacja powietrza i ważniejszych minerałów. Wprowadzanie w świat zjawisk chemicznych opierać się ma na doświadczeniach możliwie najprostszych, co utoruje swolna drogę do zrozumienia prawidłowości przebiegu tych zjawisk w zakresie, odpowiadającym zdolności pojmowania na tym stopniu nauki.

Traktowanie wybranych pierwiastków i ich najważniejszych związków, jakoteż pospolitszych minerałów i skał, bez zwracania szczególnej uwagi na systematykę.

Z chemii organicznej tylko materiał najniezbędniejszy ; a więc przy nauce o oleju skalnym omówi się kilka węglowodorów, poda się kilka przykładów alkoholi, kwasów, węglowodanów, połączeń cyanowych i pochodnych benzolu ; najważniejsze wiadomości o ciałach białkowych.

Geometria i rysunki geometryczne: (2 godziny na tydzień).

Kreślenie krzywych przecięć stożkowych na podstawie ich własności ogniskowych. Styczne wykreślone w danym punkcie i z punktu zewnątrz niej leżącego poprowadzone. Zależności położenia.

Rysowanie z poglądu rzutu poziomego i pionowego prostych brył w położeniach szczególnych względem płaszczyzn rzutowych. Ustalenie geometryczne pojęć poziomego i pionowego rzutu punktu, linii itp. Wynaajdywanie długości i nachylenia odcinków prostych, jakoteż rzeczywistej postaci figur prostokreślnych, leżących na płaszczyznach rzucających. Wykreślanie brył graniastych w położeniach otrzymanych wskutek obrotu. Rysowanie rzutów bocznych i ukośnych tych brył. Przekroje płaszczyznami rzucającymi, siatki brył graniastych, proste konstrukcje cieniów tych brył przy oświetleniu równoległym.

Co tydzień małe ćwiczenia domowe.

Rysunki odręczne: (3 godziny na tydzień). Rozszerzenie materiału naukowego z zakresu rysowania z natury w rozmaitych kierunkach, także co się tyczy przemysłu artystycznego, mianowicie na naczynia pojedynczo lub w grupach.

Na tym stopniu nauki powinno się przy każdym poszczególnym rysunku uwzględniać czynnik estetyczno-wychowawczy. Pod względem technicznym należy się starać o jasne, zrozumiałe wykonanie rysunku. Przygodnie dozwolone są także uproszczone szkice. Zdolniejsi uczniowie tej klasy, którzy osiągnęli odpowiednią techniczną wprawę w rysowaniu z natury, mogą rozpocząć rysunek ze wzorów i modeli gipsowych. Szkicowanie należy ćwiczyć na większych przedmiotach natury, a przy sposobności także na motywach z krajobrazów.

K L A S A V.

Religia: (2 godziny na tydzień). Półroczce I. Historyczny przegląd głównych źródeł katolickiej nauki wiary i moralności. Półroczce II. Dogmatyka katolicka.

Język polski: (4 god, na tydzień). Czytanie cenniejszych dzieł literatury polskiej wieku XVI. i XVII. w związku z lekturą w przekładach cenniejszych a charakterystycznych ustępów z dzieł tych autorów klasycznych (greckich i rzymskich), którzy byli wzorami dla autorów polskich. Obowiązkowa lektura domowa. Gramatyka: Powtórzenie i uzupełnienie głosowni i etymologii z uwzględnieniem historycznego rozwoju języka. Uzupełnienie nauki o wierszu. Deklamacja jak w kl. I.

Wypracowania stylistyczne: po 3 szkolne i po 2 domowe na półroczu.

Język niemiecki: (4 godziny tygodniowo).

Gramatyka: Uzupełnianie i pogłębianie wiadomości gramatycznych przeważnie przy sposobności poprawiania wypracowań piśmiennych.

Lektura: Przewagę ma proza opowiadająca i naukowa, która poczyną zwolna obejmować także materiał innych przedmiotów nauki i dostarczać może podstawy do zajmującej konwersacji. Lektura poetyczna obejmuje łatwiejsze utwory epickie (ballady) i nietrudne liryczne. Lektura domowa obejmuje podania bohaterskie, opowiadania krótsze, opisy podróży, łatwiejsze komedye.

Ćwiczenia w ustnem wyrażaniu myśli na podstawie lektury w każdej godzinie, nadto ćwiczenia na podstawie poglądu (obrazy, przyroda) i zdarzeń z życia codziennego według uporządkowanego planu.

Poetyka i stylistyka przy sposobności lektury i na podstawie wiadomości pozyskanych w nauce języka ojczystego.

Wypracowania piśmienne: Co trzy tygodnie jedno, na przemian domowe i szkolne; reprodukcye czytanych utworów, opowiadania i opisy na podstawie własnych spostrzeżeń; tłumaczenie z języka ojczystego jako ćwiczenie w pokonywaniu trudności syntaktycznych.

Język francuski: (3 godziny na tydzień). Zdawanie sprawy z treści czytanych ustępów na stosowne pytania; dłuższe rozmówki; próby samodzielnej produkcji czytanych ustępów; memorowanie zwrotów, zdań i całych ustępów, Uzu

pełnienie nauki o odmianach. Czasowniki nieregularne niezupełne i nieosobowe ; spójniki. Składnia rządu ; składnia w obrębie czasownika (tryby i czasy).

Na I półroczu 4 zadanie szkolne i trzy domowe. Tematy, jak w klasach poprzednich ; krótkie swobodne opowiadanie ; przekłady z języka wykładowego na język francuski.

Geografia : (1 godzina tygodniowo). Europa : Ogólny przegląd. Powtórzenie, uzupełnienie i pogłębienie geografii Europy południowej, Francji, Belgii, Holandji i Anglii z silniejszym uwydatnieniem przyczynowego związku wzajemnego zjawisk geograficznych (plastyka powierzchni i jej powstanie bieg słońca i klimat ; klimat, świat roślinny i zwierzęcy rozwój kultury poszczególnych krajów i jego zależność od czynników geograficznych, formy gospodarcze i ich przyczyny, wymiana płodów i drogi komunikacyjne). Rzut oka na Australię i Amerykę.

Historia : (3 godziny na tydzień). Dzieje średniowieczne i nowożytne aż do pokoju westfalskiego w ten sam sposób, co w klasie IV. ze szczególnem uwzględnieniem monarchii austriacko-węgierskiej.

Matematyka : (4 godziny na tydzień). Potęgi i pierwiastki na łatwych przykładach. Równania stopnia drugiego o jednej niewiadomej, a bardzo łatwe o kilku niewiadomych. Najprostsze równania stopni wyższych, które dadzą się bezforteli sprowadzić do równań stopnia drugiego. Liczby niewymierne, urojone i zespolone, o ile prowadzi do nich rozwiązywanie owych równań. Graficzne przedstawienie funkeyi stopnia drugiego i jej zastosowanie przy rozwiązaniu równań stopnia drugiego. Logarytmy.

Planimetria. Ciąg dalszy i zakończenie materiału nauki klasy IV.

Stereometria. Własności główne naroża w ogólności a w szczególności naroża trójsięciennego (naroże biegunowe) Właściwości, jakoteż obliczenie powierzchni i objęcie graniastosłupów (walców), ostrosłupów (stożków), kuli, oraz płaszczyzn i brył, powstałych przez ich przecięcia. Twierdzenie Eulera, umiarowe wielościany.

Wypracowania piśmienne : Jak w kl. I.

Historia naturalna: (2 godziny na tydzień). Botanika. Półroczce I.: Krótki zarys anatomii i fizjologii roślin. Przegląd roślin zarodnikowych ze stanowiska ogólnej morfologii i historii rozwoju ze szczególnem uwzględnieniem tych roślin, które odgrywają ważną rolę w gospodarstwie przyrody i człowieka.

Półroczce II.: Najważniejsze rodziny roślin nasiennych (jawnokwiatowych) oraz ich naturalne ugrupowanie na zasadzie stosunków morfologicznych, anatomicznych i biologicznych. Przy wyborze rodzin, mających stanowić przedmiot nauki, należy odpowiednio uwzględnić rośliny pożyteczne i szkodliwe.

Chemia: (2 godziny na tydzień). Chemia nieorganiczna. Na doświadczeniach i szczegółowszej obserwacji niemetalu i ich wybitniejszych związków oparte rozszerzenie i pogłębienie materiału naukowego z kl. IV, mianowicie co się dotyczy znakowania chemicznego, praw zjawisk chemicznych z uwzględnieniem zasad chemii fizycznej, o ile są zrozumiałe na tym stopniu nauki, tudzież co się dotyczy rozwoju najważniejszych pojęć chemicznych, twierdzeń teoretycznych i twierdzeń, polegających na doświadczeniach, oraz hipotez i teorii, które służą jako objaśnienie tych twierdzeń (analiza chemiczna ze względu na wyjaśnienie praw stechiometrycznych, wartościowość pierwiastków, zasada zachowania energii, zarys termochemii i teorii jonów, dysocjacja, reakcje odwracalne, zasadnicze pojęcia szybkości reakcji i równowagi chemicznej).

Ogólna charakterystyka metali i związków, porównawcze omówienie metali i ich związków, tych mianowicie, które mają szczególnie doniosłe znaczenie teoretyczne lub praktyczne na podstawie systemu peryodycznego pierwiastków.

Geometria i rysunki geometryczne: (3 godziny na tydzień). Systematyczne przerobienie podstawowych zagadnień geometrii wykresalnej o punktach, prostych i płaszczyznach przy użyciu rzutu poziomego i pionowego, a przy sposobności także krzyżowego lub innych rzutów bocznych w ścisłym związku z nauką klasy IV. Zastosowanie owych zagadnień do rozwiązywania zadań złożonych w szczególności

do wykreślania umiarowych graniastosłupów, ostrosłupów o danym kształcie i danem położeniu, do wynajdywania płaskich przekrojów graniastosłupów i ostrosłupów lub innych wielościanów, wreszcie do wyszukiwania linii przenikania się dwu takich brył w najprostszych przypadkach.

Co tydzień małe ćwiczenie domowe.

Rysunki odręczne: (3 godziny na tydzień). Rysunek figuralny poparty objaśnieniami budowy głowy ludzkiej na podstawie czaszki i żywego modelu. Naukę przeprowadza się na doborowych wzorach mistrzów starych i nowoczesnych (uważając te wzory raczej jako środek poglądowy) i na głowach gipsowych. W sprzyjających warunkach także ćwiczenia w rysowaniu z modelu żywego (głowy i całej postaci ludzkiej). Obok tych ćwiczeń uprawia się w dalszym ciągu rysowanie i malowanie przedmiotów z otoczenia, oraz roślin i wypchanych zwierząt.

K L A S A VI.

Religia: (2 godziny na tydzień). Etyka katolicka.

Język polski: (3 godziny na tydzień). Lektura cenniejszych dzieł literatury polskiej od początku XVIII w. do roku 1822 w związku z lekturą cenniejszych a charakterystycznych ustępów z autorów klasycznych (greckich i rzymskich) we wzorowym przekładzie. Mickiewicz. Ćwiczenia w wykładzie ustnym. Obowiązkowa lektura domowa. Deklamacya jak w klasie I. Wypracowania stylistyczne, jak w klasie V

Język niemiecki: (3 godziny tygodniowo).

Gramatyka, jak w klasie V.

Lektura. Proza ustępuje zwolna miejsca poezyi; poetyczna lektura obejmuje łatwiejsze utwory liryczne i epickie poetów XVIII. i XIX. w.; łatwiejsze dramaty Lessinga, Goethego, Schillera, Grillparzera. Memorowanie. Obowiązkowa lektura domowa z tego samego zakresu, jaki obejmuje lektura szkolna.

Ćwiczenia w ustnem wyrażaniu myśli, jak w klasie V.

Poetyka i stylistyka, jak w klasie V.

Podawanie wiadomości literackiej w związku z lekturą, opowiadania z życia najwybitniejszych autorów.

Wypracowania piśmienne, co miesiąc jedno, na przemian domowe i szkolne; tematy jak w klasie V., nadto tematy z historii powszechnej, streszczanie scen dramatycznych i całych aktów, charakterystyki osób.

Język francuski: (3 godziny na tydzień). Dokończenie nauki gramatycznej: zwroty imiesłowowe, zdania przysłówkowe. Czytanie większych ustępów z prozy powieściowej i opisowej; wzory poezji epickiej i lirycznej; krótkie szkice biograficzne tych autorów, z których dzieł wyjątki właśnie się czyta; ćwiczenia ustne. Nauki udziela się w języku francuskim.

Wypracowanie piśmienne: jak w kl. V. Tematy: swobodna reprodukcja przerabianych w szkole ustępów powieściowych; streszczenie ustępów większych; przerabianie poematów opisowych na prozę; listy; przekłady na język francuski w ścisłem zastosowaniu do pewnych prawideł składni z zachowaniem zasady stopniowania, aż do przekładu dzieł oryginalnych.

Geografia: (1 godz. tyg.). Europa północna, wschodnia i środkowa (z wyłączeniem Austro-Węgier) według tych samych zasad. Rzut oka na Afrykę i Azję.

Historia: (2 godziny na tydzień). Dzieje nowożytne od pokoju westfalskiego w ten sam sposób, co w dwu klasach poprzedzających, ze szczególnem uwzględnieniem monarchii austro-węgierskiej.

Matematyka: (4 godziny na tydzień). Arytmetyka: Najprostsze równania logarytmowe i wykładnicze. Postępy arytmetyczne (pierwszego rzędu), postępy geometryczne i ich zastosowanie, zwłaszcza przy obliczaniu procentu składanego i rachunku rent.

Goniometria, trygonometria płaska i sferyczna. Funkcje kątów, graficzne ich przedstawienie, zwłaszcza celem wpojenia ich właściwości i związków. Rozwiązywanie trójkątów. Powtórzenie twierdzeń i metod. znanych z nauki planimetrii i stereometrii, przy sposobności ich porównania z twierdzeniami i metodami trygonometrycznymi. Zasadnicze wiadomości z trygonometrii sferycznej z ograniczeniem do związków i formuł, które znajdują zastosowanie w dalszym materiale nauki (przy trójkącie

ukośnokątnym właściwie do twierdzenia wstaw i dostaw). Wielostronne zastosowanie trygonometrii do zadań z zakresu miernictwa, w geografii, astronomii i t. d., przyczem uczniowie winni sami według możliwości oznaczać elementa, określające z pomocą pomiarów (dokonywanych choćby tylko z grubsza).

Wypracowania piśmienne : Jak w kl. I.

Historia naturalna : (2 godziny na tydzień). Zoologia. Soma-
tologia z uwzględnieniem najważniejszych faktów z za-
kresu fizjologii i higieny.

Klasy zwierząt na tle form typowych ze stanowiska morfologiczno-anatomicznego, a w stosownych miejscach także ze stanowiska historii rozwoju z pominięciem wszyst-
kich niepotrzebnych szczegółów systematyki zoologicznej,

Fizyka : (4 godziny na tydzień). Wstęp : Krótkie uwagi o za-
daniu fizyki. Rozciągłość.

Mechanika : Wiadomości wstępne o ruchu. Ruch je-
dnostajny i jednostajnie zmienny. Spadanie swobodne,
opór środowiska. Prawo bezwładności, siła. Ciężar, staty-
czny i dynamiczny, pomiar siły. Masa, zasady bezwzględnego
układu miar. Zasada niezależności. Rzut pionowy w górę.
Praca, energia kinetyczna i potencjalna. Równoległobok
ruchów, rzut poziomy i ukośny, (rzut ukośny tylko gra-
ficznie). Równoległobok sił. Ruch po płaszczyźnie pochylej.
Tarcie. Moment siły ze względu na punkt. Para sił. Środek
ciężkości (bez obliczania jego położenia). Rodzaje równo-
wagi. Machiny proste z podkreśleniem zasady zachowania
pracy : dźwignia, waga, krążek stały, krążek ruchomy
(z sznurami równoległymi), (wielokrążek), kołowrot, śruba
(jakościowo).

Ruch krzywolinijsy punktu materalnego. Siła do-
środkowa i odśrodkowa. Ruch środkowy. (Naukę o ruchach
planet i o powszechnem przyciąganiu ciał należy poprze-
dzić powtórzeniem i uzupełnieniem odpowiednich wiado-
mości z astronomii ; w związku z doświadczeniami z bą-
czkiem precesya, rok zwrotnikowy i t. p.). Ruch harmonijny.
Prawa ruchu wahadłowego. Siły drobinowe, sprężystość.
Zderzenie (tylko doświadczalnie).

Mechanika ciał ciekłych: Powtórzenie i uzupełnienie materiału przerobionego na stopniu niższym. Wpływ sił drobinowych na równowagę cieczy. Prąd cieczy.

Mechanika ciał lotnych: Powtórzenie i uzupełnienie materiału przerobionego na stopniu niższym. Pęd do góry. Barometryczny pomiar wysokości (bez wyprowadzania formuły). Śsące własności prądu gazowego. Dyfuzya. Absorbeyca.

Nauka o cieple: Termometr. Rozszerzanie się ciał. Prawo Mariott'a-Gay-Lussac'a. Ilość ciepła. Ciepło właściwe. Związki między pracą mechaniczną a ciepłem. Hipotezy o cieple. Zmiany stanu skupienia pod wpływem ciepła Własności par. Skraplanie gazów. Wilgotność powietrza. Maszyna parowa. Przewodzenie ciepła, promieniowanie ciepła. Źródła ciepła. Izotermi. Izobary, wiatry.

Chemia: (2 godziny na tydzień). Chemia organiczna. Pojęcia związku organicznego i wykazanie istotnych jego składników. Wzory atomistyczne stosunkowe. Oznaczenie ciężaru cząsteczkowego. Wzory empiryczne i wyrozumowane.

Wybór związków organicznych w przejrzystym zestawieniu, oraz związków pomiędzy poszczególnymi ich grupami. Z obfitego materiału wybiera się związki, które albo mają pewne znaczenie ze stanowiska teorii, ponieważ posiadają one wybitne cechy pewnych typów, lub też są szczególnie ważne pod względem technicznym i gospodarczym, lub wreszcie te, które odgrywają ważną rolę w przemianie materii u istot żywych.

Wybór głównych przedstawicieli związków grupy cyanowej. z połączeń tłuszczowych: najważniejsze pochodne węglowodorów, metalu, etylenu i acetyleny, tłuszcze (mydła i świece). węglowodany (fermentacya).

Z pomiędzy związków cyklowych najważniejsze pochodne benzolu, toluolu, ksylolów, dwufenilometanu i trójfenilometanu, naftaliny i antracenu z uwzględnieniem barwników smołowych.

Przykłady terpenów, najważniejsze związki z działu ilaterocyklowych, a mianowicie grupa pirydyny, alkaloidów i ciał proteinowych.

Ćwiczenie praktyczne w pracowni chemicznej. I. Kurs dla początkujących (głównie uczniów klasy V-tej), 2 godziny tygodniowo:

1. Zaznajomienie się z użyciem najważniejszych przyborów chemicznych i przeprowadzanie prawidłowe najpospolitszych czynności jak n. p. sączenia, strącenia, rozpuszczania, krystalizowania, przekraplania i t. p.

2. Wykazywanie jakościowe najważniejszych pierwiastków w związkach nieorganicznych na drodze mokrej i suchej.

3. Ćwiczenia wykonywane przez uczniów z zakresu materiału, przerabianego podczas godzin nauki obowiązkowej. Celem tych ćwiczeń jest przerobienie i pogłębienie wiadomości, nabytych w klasie.

Uczniowie wykonywują swe prace pod fachowem kierownictwem nauczyciela, a materiałem ćwiczeń ma być wybór pierwiastków i związków nieorganicznych.

II. Kurs dla uczniów, którzy uzyskali większą wprawę w pracy (uczniowie z klas VI. i VII.), 2 godziny tygodniowo.

Ciąg dalszy doświadczeń kursu I., z rozszerzeniem na materiał z zakresu związków organicznych i ich typowych przedstawicieli. Ćwiczenia z zakresu najprostszych zadań analizy miareczkowej.

Co dotyczy zewnętrznego urządzenia i czasu trwania nauki, przyjmowania uczniów, obowiązują punkty 2, 3 i 4 rozporządzenia ministerialnego z dnia 19 lipca 1894, l. 1352 (Dziennik rozporządzeń Nr. 36).

Geometria i rysunki geometryczne: (3 godziny tygodniowo).

Kreślenie koła w rzutach prostokątnych. Cienie rzucone koła na płaszczyzny przy oświetleniu równoległym. Rzut ukośny koła. Wprowadzenie własności najważniejszych dla konstrukcyi elipsy, uważanej za rzut prostokątny lub ukośny koła z odpowiednich własności koła. Rysowanie walców i stożków (głównie obrotowych) jakoteż brył z nich złożonych także w rzutach ukośnych. Płaszczyzny styczne do stożków i walców. Płaskie przekroje, siatki i łatwiejsze przypadki przecinania się tych powierzchni. Konstrukcyje cieniów przy oświetleniu równoległym. Bliższe rozpatrzenie płaskich przecięć stożków obrotowych, wyprowadzenie

dla linii tych przecięć najważniejszych własności konstrukcyjnych.

Wykreślanie kuli, jej płaskich przekrojów i płaszczyzn stycznych; konstruacja granicy cienia własnego i rzucanego na płaszczyzny przy oświetleniu równoległym i środkowym.

Co tydzień małe ćwiczenie domowe (w zeszycie).

Rysunki odręczne : (2 godziny na tydzień). Dalszy ciąg rysunku figuralnego w zupełnem wykończeniu. Szkice z przedmiotów z wszystkich dziedzin, dotychczas poznanych.

Posługiwać się można wszystkimi używanymi zwyczajnie materiałami.

K L A S A VII.

Religia : (2 godziny na tydzień). Przegląd historii kościelnej.

Język polski : (4 godziny na tydzień). Czytanie cenniejszych dzieł literatury polskiej wieku XIX. i XX. w całości lub w dłuższych wyjątkach. Czytanie cenniejszych i charakterystycznych ustępów z autorów klasycznych greckich i rzymskich, we wzorowym przekładzie. Ćwiczenia w wykładzie ustnym.

Obowiązkowa lektura domowa.

Deklamacja jak w klasie I. — Ćwiczenia stylistyczne w I. półroczu 3 szkolne i 2 domowe, w II. półroczu 2 szkolne i 2 domowe.

Język niemiecki : (3 godz. tygodn.). Lektura, jak w klasie V.

Utwory trudniejsze Goethego, Schillera, Grillparzera, dramaty Szekspira w przekładzie niemieckim. Lektura obowiązkowa domowa.

Ćwiczenia w ustnem wyrażeniu myśli, jak w klasie V. nadto wolne wykłady.

Wypracowania piśmienne, poetyka, stylistyka i wiadomości literackie, jak w klasie VI.

Język francuski : (3 godziny na tydzień). Powtarzanie przy sposobności najważniejszych prawideł gramatycznych. Lektura dłuższych ustępów poetycznych (dramatów) i prozaicznych. Zarysy biograficzne tych autorów, z których dzieł wyjątki właśnie się czyta. Uwględnienie rozpraw z dziedziny nauk

przyrodniczych i technicznych. Nauki udziela się w języku francuskim.

Wypracowania piśmienne jak w kl. VI.

Historia : (4 godziny na tydzień) (razem dla geografii, historii i nauki o ustroju politycznym i społecznym).

a) Geografia monarchii austriacko-węgieskiej, z szczególnem uwzględnieniem powierzchni, stosunków geologicznych, oro- i hydrograficznych, (o ile od nich zależy budowa, krajobraz, klimat i zaludnienie), tudzież klimatologii, geografii politycznej i gospodarczej, (produkcyja handlu i komunikacyi). Stanowisko w handlu światowym.

b) Dwie godziny : Powtórzenie historii i geografii monarchii austriacko-węgierskiej z dołączeniem przeglądu statystycznego produkcyi płodów surowych, przemysłu i handlu, uwzględniając dla porównania stosunki analogiczne w wielkich państwach europejskich.

c) Nauka o ustroju konstytucyjnym i o administracyi monarchii ze szczególnem uwzględnieniem części monarchii, reprezentowanej w Radzie państwa.

Dwie godziny : Dzieje kraju rodzinnego ze szczególnem uwzględnieniem momentów z dziejów kultury.

Matematyka : (5 godzin tygodniowo). Arytmetyka: Najprostsze rodzaje permutacyi, waryacyi i kombinacyi. Dwumian Newtona o całkowitych wykładnikach dodatnich. Zasadnicze pojęcia rachunku prawdopodobieństwa z zastosowaniem do bardzo łatwych zagadnień z zakresu ubezpieczenia życiowego.

Geometrya analityczna: Na znanych już graficznych przedstawieniach poszczególnych funkcyi oparte zastosowanie metody analitycznej do linii rzędu pierwszego i drugiego wraz z okolicznościowym przypomnieniem traktowania tych utworów i związków w planimetrii.

Wypracowanie zastosowań najprostszego różniczkowania i całkowania, które nadarzyły się w dotychczasowej nauce matematyki i fizyki. Przybliżone rozwiązywanie metodami graficznymi równań algebraicznych (i nastroczających się okolicznościowo najłatwiejszych przestępnych).

Zakończenie i powtórzenie nauki szkolnej z całego za-

kresu nauki matematyki, szczególnie równań i szeregów, stereometrii, trygonometrii i geometrii analitycznej. Rozszerzenie i pogłębienie w poszczególnych miejscach. Zamiast zadań wyłącznie formalistycznych zastosowanie do różnych dziedzin nauki szkolnej i życia praktycznego.

Uwagi i wnioski ze stanowiska historii rozwoju matematyki i filozofii.

Wypracowania piśmienne : Jak w kl. I.

Historia naturalna : (2 godziny na tydzień)¹. Półrocze I. Mineralogia : Nauka o minerałach, zasługujących na szczególne uwzględnienie, co do ich własności morfologicznych, fizycznych i chemicznych, sposobu ich powstawania, przemian i innych pouczających zjawisk wedle pewnego systemu, lecz z wykluczeniem wszystkich postaci rzadszych i niedostępnych dla poglądu uczniów. Najpospolitsze skały.

Półrocze II. Geologia : Stanowisko ziemi w wszechświecie, jako wstęp. Poszczególne części kuli ziemskiej (powietrze, woda i skorupa ziemi). Procesy zewnętrzne i wewnętrzne, którym zawdzięcza skorupa ziemi swoje powstanie i powolne przemiany (geologia dynamiczna). Okręsy geologiczne na tle przemian, które odbyły się w świecie zwierzęcym i roślinnym w ciągu dziejów rozwoju ziemi (geologia historyczna). Znaczenie geologii dla życia praktycznego (górnictwo, źródła lecznicze, nafta i t. d.). Naturalne pomniki w ojczyźnie.

Fizyka : (4 godziny na tydzień), (w II. półroczu należy 1 godzinę przeznaczyć na powtarzanie).

Magnetyzm : Powtórzenie zjawisk zasadniczych. Prawo Coulomba. Natężenie biegunów. Natężenie pola magnetycznego. Linie sił. Położenie biegunów. Moment magnetyczny. Najważniejsze wiadomości z nauki o magnetyzmie ziemskim.

Elektryczność statyczna : Powtórzenie doświadczeń zasadniczych z zakresu elektryzowania przez tarcie, udzielanie i rozdział. Maszyna influencyjna.

Prawo Coulomba i pomiar elektrostatyczny ilości elektryczności. Pole elektryczne, potencjał punktu w polu elektrycznym, potencjał przewodnika. Charakterystyka po-

tencyału oparta na doświadczeniach. Pojemność, kondensatory. Wpływ dielektryka. Energia elektryczna ciała naładowanego. Elektryczność atmosferyczna.

Prądy elektryczne: Różnica potencjałów w otwartym ogniwie galwanicznym. Siła elektromotoryczna. Bateria galwaniczna. Pole magnetyczne prądu elektrycznego. Prawo Biota-Sawarta. Bezzględna jednostka elektromagnetyczna i Amper. Busola stycznych i galwanometr. Prawo Ohma.

Elektroliza, polaryzacja galwaniczna, ogniwa stałe, akumulatory. Wytwarzanie ciepła przez prąd. Prawo Joule'a. Bezzględne jednostki elektromagnetyczne oporu i siły elektromotorycznej. Ohm, Voltamper, Watt, Kilo-watt-godzina. Oświetlenie elektryczne. Prądy termo-elektryczne.

Rozgałęzienie prądu. Pomiar oporu i siły elektromotorycznej.

Pole magnetyczne płaskiego przewodnika zamkniętego. Działanie wzajemne dwu przewodników prądu. Pole magnetyczne solenoidu. Elektromagnesy i ich zastosowanie. Przewodnik prądu w polu magnetycznym. Amperemetr i Voltmetr.

Prądy indukcyjne (odwołanie się na zasadę zachowania energii). Objaśnienie maszyny dynamoelektrycznej. Induktor. Telefon i mikrofon. Promienie Roentgena. Promieniotwórczość. Telegraf bez drutu.

Ruch falowy: Podstępowe fale poprzeczne i podłużne. Odbicie i interferencja fal. Fala stojąca. (Wszystko oparte przeważnie na rysunku i doświadczeniach). Zasada Huygensa.

Akustyka: Powstawanie głosu. Wysokość tonu. Zgoda i niezgoda. Tętna strun napiętych. Tętna górne, barwa tonu. Widelki stroikowe, płyty i blony, piszczałki. Odbieranie i współbrzmienie. Ludzki narząd głosowy. Rozchodzenie się głosu. Natężenie głosu. Odbicie, interferencja fal głosowych. Odbieranie wrażeń słuchowych.

Optyka: Powtórzenie nabytych w klasie III. wiadomości o rozchodzeniu się światła. Hipotezy o świetle. Oznaczenia.

czenie szybkości światła według Ronera i Fizeau. Fotometria. Odbicie. Obrazy w zwierciadłach płaskich i kulistych.

Załamanie światła. Odbicie całkowite. Przechodzenie światła przez płytę ograniczoną równoległymi ścianami płaskimi, (bez obliczania), przez pryzmat, minimum odchylenia (tylko doświadczenie.) Wyznaczenie współczynnika załamania. Soczewki, obliczanie i konstrukcja obrazów w soczewkach, zboczenie sferyczne.

Rozszczepienie światła. Zabarwienie obrazu w soczewce soczewki achromatyczne. Tęcza. Widma emisyjne i absorpcyjne, najważniejsze zjawiska analizy spektralnej. (W związku z tem kilka wiadomości z astronomii fizycznej). Barwy ciał. Zwięzłe uwagi o fluorescencji i fosforescencji. Działanie chemiczne światła. Działanie termiczne, ciemne promienie ciepła.

Aparat projekcyjny, ciemnia fotograficzna. Oko. Mikroskopy i lunety dioptryczne z krótkim wyjaśnieniem powiększenia.

Interferencja: barwy cienkich płytek, uginanie się światła w szczelinie i siatce.

Polaryzacja wskutek odbicia i załamania pojedynczego polaryzacja wskutek załamania podwójnego. Płytki turmalinowe, graniastosłup Nicola. Skręcanie płaszczyzny drgania. (Saccharometr).

Geometria i rysunki geometryczne: (2 godziny na tydzień).

Przedstawianie w rzutach powierzchni obrotowych, których osie są prostopadłe do jednej z płaszczyzn rzutów. Płaszczyzny styczne i płaskie przekroje.

Zasadnicze pojęcia perspektywy, o ile są potrzebne do przedstawienia przedmiotu ograniczonego płaszczyznami i danego w rzutach prostokątnych.

Powtórzenie i uzupełnienie przerobionego zakresu geometrii wykreślnej na pouczających złożonych zagadnieniach, odnoszących się także do praktycznych zastosowań.

Co tydzień małe ćwiczenie domowe (w zeszycie).

Rysunki odręczne : (2 godziny na tydzień). Dalszy ciąg rysunku figuralnego w zupełnem wykończeniu. Szkice z przedmiotów z wszystkich dziedzin, dotychczas poznanych.

Posługiwać się można wszystkimi używanymi zwyczajnie materiałami.

Gimnastyka we wszystkich klasach : Zadanie i plan według reskryptu c. k. Ministerstwa Wyznań i Ośw. z 12 lutego 1897 L. 17.261 ex 1896 (Dz. rozp. c. k. M. W. i O. Nr. 17).

c) Wykaz przerobionej lektury : obowiązkowej i prywatnej.

1. W języku polskim

KLASA V. Lektura obowiązkowa. Oprócz wyjątków w wypisach szkolnych, czytano w całości w klasie : *J. Kochanowskiego* : Treny, Odprawa posłów greckich. *Skargi* : 2-gie kazanie sejmowe. *Sofoklesa* : Antygona.

Lektura prywatna. *Górnickiego* : Dworzanin. *Paska* : Pamiętniki. *Kraśńskiego* : Myszeis, Monochomachia. *Korzeniowskiego* : Kollokacya, Spekulant. *Rzewuskiego* : Listopad. *Pola* : Mohort. *Syrokomli* : Dębóróg. *Sienkiewicza* : Trylogia i nowelle. *Kraszewskiego* : Powrót do gniazda. *Zablockiego* : Zabobonnik.

KLASA VI. Lektura obowiązkowa. Oprócz wyjątków w wypisach szkolnych, czytano w całości w klasie : *Felińskiego* : Barbara Radziwiłłówna. *Mickiewicza* : Ballady, Pierwiosnek, Romantyczność, Dudarż-Grażyna, K. Wallenrod. *Malczewskiego* : Marya.

Lektura prywatna. *Niemcewicza* : Powrót posła. Ballady i romanse *Mickiewicza* nieczytane w klasie. *Goszczyńskiego* : Zamek Kaniowski i Król Zamczyska. Różne komedye *A. Fredry*.

KLASA VII. Lektura obowiązkowa. Oprócz wyjątków, zawartych w wypisach szkolnych, czytano w całości w klasie : *Malczewskiego* : Marya. *Fredry* : Śluby panińskie. *Słowackiego* : Jan Cielecki, Godzina myśli, Kordyan, Anelli, Balladyna. *Kraśńskiego* : Nieboska komedya, Irydion, Przedświt, Psalm dobrej woli.

Lektura prywatna. *Fredry*: Dożywocie, Pan Jowialski. *Goszczyński*: Zamek Kaniowski. *Słowackiego* prawie wszystkie utwory nieobjęte lekturą szkolną. *Krasńskiego*: Psalm. *Rzewuskiego*: Pamiętniki Soplicy. *Kraszewskiego*: Stara baśń. *Ujejskiego*: Skargi Jeremiego. *Sienkiewicza*: Krzyżacy, Quo vadis? *Prusa*: Placówka. *Orzeszkowej*: Nad Niemnem. *Zeromskiego*: Ludzie bezdomni, Popioły. *Wypiańskiego*: Wesele, Warszawianka. *Mateckiego*: Juliusz Słowacki.

2. W języku niemieckim.

KLASA V. Lektura obowiązkowa. *Lessing*: „Minna von Barnhelm“.

Lektura prywatna. *Schiller*: „Die Räuber“.

KLASA VI. Lektura obowiązkowa. *Goethe*: „Hermann und Dorothea“.

Lektura prywatna. *Schiller*: „Die Jungfrau von Orleans“.

KLASA VII. Lektura obowiązkowa. *Schiller*: „Wilhelm Tell“.

Lektura prywatna. *Grillparzer*: „Ahnfrau“.

3. W języku francuskim.

KLASA V. Lektura obowiązkowa. Czytano ustępy według podręcznika Węckowskiego.

Lektura prywatna. *Jean Bedel*: L'annee d'Histoire de France. *E. Gauneron*: „Tu seras citoyen“. *Assolant*: Aventures du capitaine Corcozan. *V. Hugo*: Hernani. Odes et ballades. *K. Ostrowski*: Chants nationaux polonais.

KLASA VI. Lektura obowiązkowa. Czytano według podręcznika szkolnego. *La France I*. Cenniejsze wyjątki klasycznych pisarzy.

Lektura prywatna. Uczniowie mieli do wyboru utwór teatru klasycznego: Cyda, Cynnę, Horacyuszów *Corneille'a*; Andromachę, Athalię *Racine'a*; Świętoszka, *Moliere'a* lub dowolną ilość bajek *Lafontaine'a*.

KLASA VII. Lektura obowiązkowa. Czytano według podręcznika szkolnego *La France II* cenniejsze wyjątki romantycznych pisarzy.

Lektura prywatna. Uczniowie mieli do wyboru dramat *Victora Hugo* lub komedię *Scribego*.

C) Przerobiony materiał z religii mojżeszowej i przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Z religii mojżeszowej.

KLASA I. Historia biblijna do śmierci Mojżesza. Dziesięcioro przykazań. Błogosławieństwa. Modlitwa poranna.

KLASA II. Historia biblijna od Jozuego do podziału państwa. O świętach i postach. Modlitwa wieczorna.

KLASA III. Historia biblijna od Dawida do Ezry i Nechemiasza. O piśmie św. Przepisy ceremonialne. Modlitwa na sobotę.

KLASA IV. Historia Izraelitów od upadku Samaryi do Bar Kochby. O nabożeństwie. Przepisy rytualne. Modlitwy na święta.

KLASA V. Artykuły wiary Maimonidesa. Wyimki z Pięcioksięgu Mojżesza. Ustawy etyczne i moralne.

KLASA VI. Zasady etyczne na podstawie „Przypowieści Ojców”. Wyimki z Proroków i z Pism.

KLASA VII. Historia Żydów od zburzenia drugiej świątyni do ich równouprawnienia ze szczególnem uwzględnieniem historii Żydów w Polsce.

2. Z nauki śpiewu.

Nauka śpiewu podzielona jest na 2 kursa.

Kurs I (Soprany i Altzy) od klasy I-szej do III-ciej włącznie.

Kurs II (Tenory i Basy) od klasy IV-tej do VII-mej.

Na kursie I-szym przerobiono naukę zasad muzyki, t. j. czytanie i wartość nut, ćwiczenie w interwałach, rytmie, takcie. i nauce taktowania czyli dyrygowania. Ze śpiewu ćwiczano szeregi pieśni przygodnych, kolend, pieśni wielkanocnych, do M. Boskiej i t. p. tak do wykonania na dwa głosy, jako też do chóru 4-ro głosowego mieszanego.

Na kursie II-gim ćwiczano szereg pieśni przygodnych, kolend, pieśni postnych na 4 głosy męskie i mieszane. Wykonywano utwory religijne na przemian z chórem męskim i mieszanym.

IV.

Tematy wypracowań piśmiennych.

a) w języku polskim.

KLASA V.

1. Przechadzka na Wawel (myśli i uczucia), (dom.) 2. Bohaterzy Zbaraża (np. Ogniem i mieczem), (szk.) 3. Jak można ułatwić sobie każdą pracę (dom.) 4. Przez jakie stopnie rozwoju przechodzi uczeń poety w Trenach? (szk.) 5. Prywata a miłość ojczyzny w odprawie p. greckich (szk.) 6. Młodość a wiosna (dom.) 7. Pierwiastki rodzime w literaturze XVIII w. (szk.) 8. Jakie obowiązki nakłada na młodzież polską obecna doba? (dom.) 9. Z jakimi wadami społeczeństwo walczy, literatura St. Augusta? (szk.)

KLASA VI.

1. Źródła reformy za St. Augusta (szk.) 2. Pożytki i przyjemności obcowania z przyrodą (dom.) 3. Klasycyzm i romantyzm w świetle „Listów“ Morawskiego (szk.) 4. Zapomnienie — winą, cnotą, szczęściem (dom.) 5. Świat nadzmysłowy w Balladach i romansach A. Mickiewicza (szk.) 6. Znaczenie M. Teresy w krajach Monarchii węg. austr. (dom.) 7. Nasze grzechy przeciw prawdzie zawartej w słowach poety: „Cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie, co posiadacie“. (dom.) 8. Charakterystyczne cechy polskiego romantyzmu w I fazie jego rozwoju (szk.) 9. Ukraina w poezji poetów ukraińskich (dom.)

KLASA VII.

1. Młodość Słowackiego w świetle jego własnych słów (szk.) 2. Anelli, jako pomnik martyrologii polskiej (dom.) 3. Roza i Lilla Weneda (Charakterystyka porównawcza) (szk.) 4. Rzym za Heliogabala (szk.) 5. Nad czym mam się zastanowić przed obiorom zawodu? (dom.) 6. Szlachta z czasów Stanisława Augusta

w naszej literaturze XIX wieku (szk.) 7. Zadanie maturyczne (szk.)

b) w języku niemieckim.

KLASA V.

1. Übersetzung aus d. Polnischen ins Deutsche (szk.)
2. Die Fabel der „Minna von Barnhelm,“ (dom.) 3. Przekład z języka niemieckiego na polski (szk.) 4. Das Glück von Edenhall (Inhalt und Idee der Ballade) (dom.) 5. Eine Nacherzählung (szk.)
6. Der Schenk von Limburg (dom.) 7. Werner von Siemens (Nacherzählung) (dom.) 8. Aus Lessing's Leben (Nacherzählung) (szk.) 9. Inwiesofern kann Krakau als ein Kleinod der ganzen polnischen Nation berechnet werden (dom.) 10. Ungelöste Aufgaben. (Eine Nacherzählung aus dem Lesebuch (szk.)

KLASA VI.

1. Übersetzung aus dem Polnischen ins Deutsche (szk.)
2. Welche Charakterzüge offenbart der Gastwirt im ersten Gesange von „Hermann u. Dorothea“ (szk.) 3. Przekład z języka niemieckiego na polski (szk.) 4. Goethes Studentenjahre (dom.) 5. Übersetzung aus dem polnischen ins Deutsche (szk.)
6. Ballade vom vertriebenen und zurückkehrenden Grafen. (Inhaltsangabe) (dom.) 7. Der letzte Besuch Hermanns in der Familie des reichen Kaufmannes in Goethes „Hermann und Dorothea“ (dom.) 8. Die Charakteristiken Merkmale der Sturm und Drangperiode (szk.) 9. Über die Bodenschätze Galiziens (dom.) 10. Goethes Ansicht über den Weltverkehr. (Im Anschluss an der Schullektüre) (szk.)

KLASA VII.

1. Übersetzung aus den Polnischen ins Deutsche (szk.)
2. Die Entwicklung der Handlung in Sophokles „Antigone bis zum Höhepunkte“ (dom.) 3. Przekład z języka niemieckiego na polski (szk.) 4. Seele des Menschen. Wie gleichst du dem Wasser! Schicksal des Menschen. Wie gleichst du dem Wind (dom.)
5. Übersetzung aus dem Polnischen ins Deutsche (szk.) 6. Die Beziehungen der Glocke um menschlichen Leben (Im Anschluss an Schillers „Lied von der Glocke“) (dom.) 7. Schillers Verdien-

ste um die Entwicklung des deutschen Dramas (dom.) 8. Der Taucher (Inhaltsangabe) (szk.) 9. Welch' kulturhistorisches Bild entwirft Schiller in dem Spaziergang? (szk.) 10. Die Bedeutung Jackowski's für die Hebung des polnischen Bauernstandes im Grosherzogtum Posen. (dom.)

c) w języku francuskim :

KLASA V.

1. L'invention de l' Ecriture. (D'après un morceau de lecture) (dom.). 2. Le chemin de la maison a l'école (Redaction). 3. Traduction de polonais en francais (szk.). 4. L'exploitation de la touille (dom.). 5. Tłomaczenie z polskiego na francuskie (szk.) 6. dtto (szk.). 7. L'art de photographier (dom.) 8. Description de la balance (szk.). 9. Histoire et mecanique des ballons (dom.). 10. Jak 6. (szk.). 11. La photographie (szk.). 12. L'insprimerie (dom.) 13. Le thermometre (szk.)

KLASA VI.

1. Le château féodal (D'après le livre) (dom.). 2. Origine de la langue française. (szk.) 3. Traduction de polonais en francais (szk.) 4. Le rôle de l'église au Moyen-Age (dom.). 5. Jak 5) w kl. V. (szk.). 6. dtto (szk.). 7. En quoi diffère Corneille de Racine (dom.) 8. Préparatifs d'Harpagon pour le souper, d'après Acte II. Sc. 3 et 4. (dom.) 9. Analyse de la fable de Lafontaine. Le lion, le loup et le renard (szk.). 10. Jak 6 (szk.). 11. J. J. Rousseau (szk.) 12. Le tiers état (dom.) 13. Jak 3 (szk.).

KLASA VII.

1. Napoléon Bonaparte (Notice biographique) (szk.). 2. Les origines du romantisme en France (dom.) 3. Victor Hugo (Oeuvres) (szk.). 4. Les Junérailles d' Attala (dom.). 5. Napoleon III (szk.). 6. Tłomaczenie z francuskiego na polskie (szk.) 7. En quoi consiste le charme de Paris (dom.). 8. Description de la façade de Notre-Dame de Paris, d'après le tableau mural (dom.). 9. Le Panthéon (szk.) 10. Le Louvre (szk.) 11. Organisation administrative de la France (szk.) 12. Expansion coloniale de la France (dom.). 13. Jak 6. (szk.).

V.

Zbiory naukowe.

O zakupionych zbiorach w r. szk. 1915/16 poda się w sprawozdaniu za rok następny.

VI.

Ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

1. C. k. Min. W. i O. rozp. z 2/6 1915 L. 533 (c. k. Rada szk. kraj. z 19/7 1915 L. 13738) poleca z dojrzałą młodzieżą szkolną odbywać ćwiczenia militarne.

2. W sprawie ulg przy egzaminach dla uczniów odbywających służbę wojskową wyszło kilka rozporządzeń :

C. k. Min. W. i O. 9/7 1915 L. 19231 o dopuszczeniu do wcześniejszego egzaminu dojrzałości z ulgami przyznanymi reskryptem z d. 8/10 1914 L. 2988 tych uczniów, obowiązanych do służby wojskowej, którzy w r. 1914/15 uczęszczali do ostatniej klasy szkoły średniej.

C. k. Min. W. i O. d. 17/9 1915 L. 26857 przyznaje różne ulgi uczniom, urodzonym w r. 1897, obowiązującym do służby wojskowej, lub wstępującym do niej dobrowolnie.

C. k. Rada szk. kraj. (6/11 1915 L. 25823, 11/11 1915 L. 26.282 i L. 26.286, 16/11 1915. L. 26646 i L. 26287, 9/12 1915 L. 29314, 2/1 1916 L. 30/970) podaje do wiadomości rozporządzenia c. k. Min. W. i O. odnoszące się do ulg i wcześniejszych egzaminów uczniów obowiązanych do służby wojskowej.

C. k. Min. W. i O. 5/11 1915 L. 31784 o przyjmowaniu uczniów, wracających ze służby wojskowej, do tej klasy, do którejby przeszli w warunkach normalnych.

C. k. Min. W. i O. 15/3 1916 L. 1091 rozszerza ulgi przyznane obowiązującym do służby wojskowej uczniom, urodzonym w r. 1897, także na uczniów, urodzonych w r. 1908.

C. k. Min. W. i O. 30/4 1916 L. 734 (Rsk. 9/5 1916 L. 9451/IV) zarządza, iż wszystkie ulgi przyznane uczniom, powołanym do służby wojsk. w r. 1916, przysługują także pospolitakom,

którzy przy najbliższym przeglądzie uznani zostaną za zdatnych do służby wojskowej.

C. k. Rada szk. kra . z d. 25/4 1916 L. 8364 /1V oświadnia, że abiturycenci uznani przy ostatnim przeglądzie w r. 1916 za zdolnych do służby wojskowej i mający się zgłosić do niej w najbliższym czasie, mogą się zrzec przysługujących im ulg przy egzaminie dojrzałości i składać go normalnie przed terminem powołania do służby wojskowej.

3. Prez. C. k. Rady szk. kraj. d. 1/9 1915 L. 188 (reskr. c. k. Min. W. i O. z 31/8 1915 L. 1083) poleca zachęcać młodzież szkolną do zawodów praktycznych z powodu przepelnienia szkół średnich.

4. C. k. Rada szk. kraj. d. 9/2 1916 L. 1121/IV o składkach młodzieży szkolnej na rzecz „Czerwonego Krzyża“.

5. C. K. Rada szk. kraj. 15/3 1916 L. 4753 o wyjątkowem uwalnianiu od opłaty szkolnej uczniów, którzy po ukończeniu pewnej klasy w r. szk. 1913/14 musieli skutkiem wypadków wojennych przerwać studia w r. 1914/15.

6. C. k. Rada szk. kraj. d. 28/3 1916 L. 6480/IV (reskr. c. k. Min. W. i O. z 17/3 1916 L. 406) poleca zbierać wiadomości o odzraczonych podczas wojny członkach grona naucz. i uczniach zakładu, aby je ogłaszać można, oraz w sprawozdaniach rocznych.

W sprawie

VII.

Fizycznego rozwoju młodzieży.

VIII.

Warsztatów szkolnych i praay fizycznej.

IX.

Orkiestry szkolnej.

X.

Nadobowiązkowej pracy umysłowej i zajęć w czytelnich i kółkach naukowych

niema w tym roku nic dopowiedzenia.

XI.

Zestawienie dochodów i rozchodów szkolnej pomocy koleżeńskiej.

Dochód :	K. h.
1. Pozostałość z r. 1913/14	20.—
2. W ciągu roku 1915/16 ofiarowali :	
X. Katecheta z gimn. IV. (niepobrana taksa za egzamin)	2.—
Radca szk. prof. Kołomłocki	16 —
Prof. Dr. Kłodziński (niepobrana taksa za egz.)	4.—
Uczniowie do dyspozycji dyrektora w dniu 8/3	23.—
Dyrektor	17.—
WP. Grabowicz	100.—
WP. Trzeciecki	50.—
Różne datki przy egzaminach i wpisach : (Ulrichowie 15 K., Haczewski 5 K., Brzeziński 20 K., ks. Czartoryski 8 K., Socha 3 K., Stachowicz 2.20 K., Lankosz 2 K., Zacharewicz 2 K., Friedhuber 2 K., Kleinwachs 1 K., Łepkowski 2.50 K., Jastrzębski 0.50 K., Berwald 1 K., Brożek 1 K., Piotrowicz 1 K., Katz 1 K., Stricker 0.50 K., Hahn 8 K., W. Sikorski 2 K., drobne datki 2.30 K.) wynosiły	78 —
3. X. Katecheta Dr. Gołąb zebrał w ciągu roku 1915/16	395.50
4. Z Kasy Oszczędności na książeczkę L. 247364 pobrano d. 31/1 1916.	500.—
Razem	1205.50
 Rozchód :	
1. X. Katecheta Dr. Gołąb na pokrycie niedoboru 94 K. z r. 1914 (na utrzymanie jednego ucznia oraz na utrzymanie i ubrania uczniów w b. r. szk. 321 K. 50 h., t. j. razem	415.50
2. Na zakupno i oprawę książek wydano	565 —
3. Na ubranie i opłatę szkolną wydano	160.—
Razem	1140.50

Pozostaje przeto na rok 1916/17 kwota 65 koron.

Na książeczce Kasy Oszczędności Nr. 247364 umieszczona jest kwota 1400 K. 35 h.

Nadto w bież. roku szk. dla biednych uczniów oriarowali :
JWP. Dr. Władysław Karajewicz płaszczyz studencki

JWP. Adam Żuk-Skarczewski płaszczyz studencki i 2 bluzki studencki.

JWP. Radca szk. prof. Tadeusz Kołomłocki, kubrak studencki.

Tabele statystyczne Zakładu.

(Liczba dodana u góry oznacza prywatystów).

I. Liczba uczniów.	K L A S A								Razem
	I.	II.		III.	IV.	V.	VI.	VII.	
		a	b						
Z końcem roku szkol. 1914/15 było	12	11	—	11	14	16	11	6	84
Na początku roku szkol. 1915/16 przyjęto	46	25	24	44	33	40	37	23	272
W ciągu roku wstąpiło .	—	—	1	1	3	4	6	2	17
Ogółem w roku 1915/16 przyjęto	46	25	25	45	36	44	43	25	289
Mianowicie :									
1) Na podstawie egz. wst.	46	9	6	8	3	3	3	2	80
2) Z prom. z tut. zakładu;	—	10	15	26	22	30	24	16	143
3) „ z innej szkoły realnej	—	5	3	9	7	9	14	6	53
4) Repetentów tut. zakł.:	—	1	—	1	3	1	1	1	8
5) „ z innej szk. realnej	—	—	1	1	1	1	1	—	5
Razem	46	25	25	45	36	44	43	25	289
W ciągu roku wystąpiło	5	7	—	6	7	12	13	13	63
Liczba uczniów z końcem roku szk. 1915/16 . . .	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ²	210 ¹⁶
2. Miejsce urodzenia.									
Kraków miasto	23	7 ¹	14 ¹	14 ¹	10	11 ³	13 ¹	5	97 ⁷
W. Ks. Krakowskie (bez Krakowa)	4	2	5	3	3	5	2	1	25
Galicja	10	3 ¹	4	17	11 ²	11	10 ¹	3	69 ⁵
Bukowina	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Czechy	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Śląsk austriacki	—	—	—	1	1	—	—	—	2
Austria dolna	1	—	—	—	—	1	—	—	2
Węgry	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Bośnia	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Królestwo Polskie . . .	2	1 ²	—	2 ¹	1	1	2	1 ²	10 ⁵
Rumunia	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Razem	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ²	210 ¹⁶

	K L A S A								Razem
	I.	II.		III.	IV.	V.	VI.	VII.	
		a	b						
3. Narodowość.									
Polaków	40	13 ⁴	23 ¹	36 ²	26 ²	29 ³	28 ²	10 ²	205 ¹⁶
Rusinów	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Czechów	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Niemców	1	1	—	—	1	—	—	—	3
Razem	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ²	210 ¹⁶
4. Wyznanie.									
Religii rzymsko-katol. .	36	10 ³	24 ¹	33 ²	17 ¹	27 ³	24 ²	8 ²	179 ¹⁴
„ grecko-katol.	—	—	—	1	1	—	—	—	2
„ ewangelickiej	3	1 ¹	—	—	1 ¹	—	1	—	6 ²
„ mojżeszowej	2	3	—	3	8	2	3	2	23
Razem	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ⁴	210 ¹⁶
5. Wiek uczniów.									
Lat 11 miało	16	—	—	—	—	—	—	—	16
„ 12 „	13	9 ³	2	—	—	—	—	—	24 ³
„ 13 „	10	2	3 ¹	9	—	—	—	—	24 ¹
„ 14 „	1	2	12	14 ²	11 ¹	—	—	—	40 ³
„ 15 „	1	1	5	9	8	11 ¹	—	—	35 ¹
„ 16 „	—	0 ¹	2	3	5	9 ¹	13	—	32 ²
„ 17 „	—	—	—	2	3	6 ¹	6	3	20 ¹
„ 18 „	—	—	—	—	0 ¹	3	6 ¹	5 ¹	14 ³
„ 19 „	—	—	—	—	—	—	3 ¹	1	4 ¹
„ 20 „	—	—	—	—	—	—	—	1	1
„ 12 „	—	—	—	—	—	—	—	0 ¹	0 ¹
Razem	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ²	210 ¹⁶
6. Mieszkanie uczniów.									
Mieszkałi:									
a) w Krakowie	39	14 ⁴	23 ¹	34 ²	21 ¹	28 ³	28 ¹	10 ¹	197 ¹⁶
b) poza Krakowem	2	—	1	3	6 ¹	1	0 ¹	0 ¹	13 ³
Razem	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ²	210 ¹⁶
7. Liczba uczniów według stanu rodziców.									
Synowie:									
Właścicieli i dzierz. dóbr	2	—	—	2	1	1	1	1 ¹	8 ¹
Włościan	—	—	—	1	—	—	1	—	2
Właścicieli realności . .	—	2	—	—	—	—	1	—	3
Rzemiślników	5	3 ¹	—	3	3	1	1	2	18 ¹
Przemysłowców	—	1	—	2	—	2	—	—	5
Kupców	4	1	1	—	4	4 ¹	3	—	17 ¹
Artystów, malarzy i rzeźbiarzy	1	—	—	—	—	1	1	—	3
Do przeniesienia	17	7 ¹	1	8	8	9 ¹	8	3 ¹	56 ³

	K L A S A							Razem	
	I.	II.		III.	IV.	V.	VI.		VII.
		a	b						
Z przeniesienia . . .	17	7 ¹	1	8	8	9 ¹	8	3 ¹	56 ³
Synowie :									
Urzędników państw. iant.	5	4 ²	7	7	5 ¹	5 ¹	5	—	38 ⁴
Urzędników kolejowych	5	—	1	1	2	—	—	—	9
sług państw. i autonom.	1	—	1	2	—	1	—	—	5
Sług kolejowych	8	—	4	5	4 ¹	1	—	—	22 ¹
Pryw. urzęd. i oficjalist.	3	1	2	4 ¹	2	2	3 ¹	2 ¹	19 ³
Techników	3	0 ¹	—	1 ¹	—	1	2	—	7 ²
Nauczycieli	2	—	2	4	1	3	3	1	16
Lekarzy	—	—	1	—	1	1 ¹	—	1	4 ¹
Notaryuszów i adwokat.	—	—	—	—	—	1	0 ¹	1	2 ¹
Oficerów i urzęd. wojsk	—	—	2	1	—	—	1	—	4
Zarobników dziennych .	1	1	—	2	—	1	—	—	5
Wdów	1	1	3	2	2	4	5	2	20
Sierót po obojgu rodzic.	—	—	0 ¹	—	2	—	1	—	3 ¹
Razem . . .	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ³	210 ¹⁶
8. Uczęszczanie na naukę przedmiotów nadobowiąz.									
Śpiew	15	3	2	7	7	2	6	5	47
Ćwiczenia w laboratoryjnym chemicznem . .	—	—	—	—	—	11	7	2	20
9. Klasyfikacya za rok szkolny 1915/16.									
Chlubnie uzdolnionych .	5	0 ¹	1	6	—	2	3	—	17 ¹
Uzdolnionych	27	13 ³	20	25 ¹	23 ²	19 ³	18	8 ¹	153 ¹⁰
Do egzaminu poprawcz. przeznaczono	5	—	3	5	1	4	5	2	25
Nieuzdolnionych	4	1	0 ¹	0 ¹	3	4	2 ¹	0 ¹	14 ⁴
Nieklasyfikowanych . .	—	—	—	1	—	—	0 ¹	—	1 ¹
Razem . . .	41	14 ⁴	24 ¹	37 ²	27 ²	29 ³	28 ²	10 ³	210 ¹⁶

10. Opłata szkolna.

Opłata szkolna wynosiła:

w I półroczu 2720 K.

w II „ 2920 „

Razem 5640 K

XIII.

Kronika Zakładu.

Rok szkolny, po oddaniu budynku przez szpital wojskowy, rozpoczęto uroczystem nabożeństwem w kościele św. Marka dnia 8 września 1916 (naukę szkolną, z powodu odświeżania budynku, dnia 15 września 1916).

Egzamin wstępny do klasy pierwszej odbył się dnia 1 lipca i dnia 1 września 1915.

Liczba wszystkich uczniów przyjętych z początkiem roku szk. 1915/16 wynosiła 272. Klasę II podzielono na 2 oddziały, wskutek czego zakład liczył 7 klas głównych i 1 równorzędną.

Dnia 9 września i 19 listopada 1915 odbyły się żałobne nabożeństwa za spokój duszy ś. p. Cesarzowej Elżbiety.

Dnia 4 października 1915 obchodził nasz zakład uroczyste Imieniny Najjaśniejszego Pana nabożeństwem, oraz porankiem w pięknie przyozdobionej sali. Prof. Bystrzycki wygłosił podniosły wykład, który zakończył słowami „Boże wspieraj“ i okrzykiem na cześć cesarza, poczem odśpiewano hymn ludu przy współdziale muzyki smyczkowej. Jeden z uczniów deklamował „Łza cesarska“. Na instrumentach smyczkowych odegrano też kilka pięknych utworów.

Dnia 2 grudnia 1915, jako w 67 rocznicę wstąpienia na tron Najjaśniejszego Pana odbyło się uroczyste nabożeństwo i obchód szkolny w pięknie przystrojonej sali, gdzie prof. Dr. Kłodziński miał odpowiedni wykład o pełnych chwały rządach Najj. Pana.

Dnia 3 maja 1916 po pierwszej godzinie lekcji szkolnych obchodził nasz zakład zapamiętkę Konstytucyi 3-go maja wykładem prof. Dr. Kłodzińskiego o znaczeniu tej uroczystości i nabożeństwem w kościele św. Marka.

Dnia 18 i 19 maja 1916 prof. Dr. Walczak po skończonych lekcjach szkolnych miał dwa wykłady, (jeden dla uczniów klas I — IV, drugi dla uczniów klas V — VII) o pożyczce wojennej i działalności kas oszczędności.

Młodzież tutejszego zakładu za inicjatywą prof. Bartczaka wzięła żywy udział w akcji składkowej na rzecz dotkniętych wojną. Jako podziękowanie za tę akcję ofiarował Najprzewielebniejszy X. Książę Biskup krakowski Adam Sapieha Swoj portret z własnym podpisem dla tut. zakładu. Portret ten zawieszono w sali egzort.

W dniach ku temu wyznaczonych pomagała młodzież tutejszego zakładu w zbieraniu kauczuku, cyny, miedzi, ołowiu, srebra i złota i uczestniczyła w zbieraniu datków na „Czerwony Krzyż“.

Dnia 1 października 1915 odwiedził nasz zakład JWP. Wiceprezydent c. k. Rady szk. krajowej Dr. Ignacy Dembowski i był na lekcji historii powszechnej w kl. VI. oraz matematyki w klasie VII.

Od dnia 13 do 20 marca 1916 r. lustrował nasz zakład JWP. Radca Michał Rembacz pemiący obowiązki c. k. krajowego Inspektora szkół.

Dnia 2 czerwca 1916 przysłuchiwał się nauce religii komisarz książęco-biskupi, Przewielebny X. kanonik Dr. Adam Podwin.

W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież trzy razy do św. Spowiedzi i Komunii św. Rekolekcyę wielkanocną odbyły się w dniach od 4 do 7 kwietnia 1916.

Ustny egzamin dojrzałości w terminie jesiennym i w terminie lutym odbył się pod przewodnictwem Dyrektora zakładu w dniach 25 września 1915, oraz 10 i 11 lutego 1916. Piśmienny egzamin dojrzałości w terminie letnim odbył się w dniach od 2 do 6 czerwca 1916, a ustny egzamin pod przewodnictwem prof. Uniw. Jagiellońskiego Dra Kazimierza Żórawskiego w dniach 19 i 20 czerwca 1916.

Oprócz tego odbyły się jeszcze egzamina dojrzałości w terminach nadzwyczajnych, oraz egzamina dojrzałości wojenne.

Dnia 28 czerwca 1916 odbyło się nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś. p. Cesarza Ferdynanda.

Rok szkolny 1915/16 zakończono dnia 30 czerwca 1916 uroczystym nabożeństwem i rozdaniem świadectw.

XIV.

Wynik egzaminu dojrzałości.

Egzamin dojrzałości złożyli:

W terminie jesiennym (d. 25 września 1915).

1. Brzeziński Witold, ur. 3/9 1897 w Kołomyi (pryw.)
2. Sambor Feliks, ur. 31/10 1895 w Zawierciu w Król. Pol.

3. Niklewiczówna Natalia, ur. 1/1 1897 w Wadowicach (ekst.)

Reprobowano na pół roku jednego eksternistę.

W terminie lutowym (d. 10 i 11 lutego 1916).

1. Grabowicz Karol, ur. 17/5 1896 w Rzeszowie (ekst.)
2. Hahn Henryk, ur. 21/12 1893 w Krakowie (ekst.)
3. Jagniński Stanisław, ur. 6/11 1877 w Garbacz w Król. Pol. (ekst.)
4. Zacharter Maryan, ur. 6/1 1894 w Częstochowie w Król. Pol. (ekst.)

W terminie letnim (d. 19 i 20 czerwca 1916).

1. Dworzak Adam, ur. 13/9 1899 w Krakowie.
 2. Ebersohn Tadeusz, ur. 22/1 1899 w Tarnowie.
 3. Grzegorzewski Karol, ur. 8/7 1897 w Krakowie.
 4. Klebert Zenon, ur. 3/6 1898 w Strzyszowie w Gal.
 5. Sachse Feliks, ur. 8/3 1899 w Zawierciu w Król. Pol.
 6. Steinlauf Maurycy, ur. 12/3 1899 w Krakowie.
 7. Szufa Mieczysław, ur. 1/1 1896 w Krakowie.
 8. Zach Włodzimierz, ur. 9/7 1899 w Chrzanowie.
 9. Rajtar Tadeusz, ur. 28/10 1895 w Krowodrzy (ekst.)
- Reprobowano na pół roku jednego eksternistę.

W terminie nadzwyczajnym:

1. Dnia 18/12 1915: Zabrzęski Stanisław, ur. 2/4 1895 w Oświęcimie (ekst.)

2. Dnia 2/3 1916: Gedl Jerzy, ur. 17/5 1893 w Wadowicach (ekst.)

3. Dnia 13/5 1916: **Trzeciński Strzebię Antoni**, ur. 2/9 1898 w Dynowie w Gal. (ekst.) (z odzn.)

Matury wojenne w r. szk. 1915/16 złożyli:

1. Amster Abraham, ur. 1/11 1897 w Bibicach w W. Ks. Krak. (12/10 1915).

2. Galler Izrael, ur. 20/10 1897 w Krakowie (12/10 1915).

3. Prypuć Piotr, ur. 8/8 1897 w Wierchniakowcu w Gal. (12/10 1915).

4. Zeitleben Adam, ur. 28/8 1897, w Podhajcach w Gal. (12/10 1915).

5. Simmler Edward, ur. 17/3 1896 w Krowodrzy (5/11 1915).

6. Zaremba Zdzisław, ur. 11/1 1896 w Krakowie (5/11 1915).

7. Bobek Zygmunt, ur. 11/5 1897 w Żywcu (5/11 1915).

8. Urbańczyk Antoni, ur. 4/6 1895 w Starej Dąbrowie w Król. Pol. (13/12 1915).

10. Ks. Czartoryski Jan, ur. 19/2 1897 w Pelkiniach w Gal. (10/1 1916).

11. Sopiński Stanisław, ur. 1/11 1894 w Bihacu w Bośni (2/3 1916).

12. Harajewicz Henryk, ur. 29/4 1896 w Maryenbadzie w Czechach (28/4 1916).

13. Damasiewicz Jan, ur. 24/10 1895 w Przemyśle (1/7 1916).

Wykaz książek na rok szkolny 1916|17

w c. k. II. szkole realnej w Krakowie.

I. klasa.

- Religia.* Wielki katechizm religii katolickiej. (Zatwierdzony przez episkopat austriacki). Kraków 1910. Opr. 60 hal.
- Język polski.* Franciszek Konarski, Zwięzła gramatyka języka polskiego, Lwów 1911. Opr. 50 hal. — Dr. Maryan Reiter, Czytania polskie dla I. klasy z ilustracjami, Lwów 1910. Opr. 3 Kor.
- Język niemiecki.* Dr. L. German, Dr. K. Petelenz, St. Gayczak, Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy. Wyd. 7. Lwów 1910. Opr. 2 Kor. 40 hal.
- Geografia.* Romer : Geografia. Wyd. 2 z atlasem, Lwów 1908. 3 Kor. 20 hal
- Historia powszechna.* Bronisław Gebert i Gizela Gebertowa, Opowiadania z dziejów ojczystych, Lwów 1912. Opr. 2 Kor. 50 hal. (Wyd. 2).
- Matematyka.* Ignacy Kranz. Arytmetyka na klasę I, Kraków 1911. Opr. 1 Kor. 50 hal. — Ignacy Kranz, Geometrya poglądowa na klasę I, Opr. 1 Kor. 30 hal. Kraków 1912. (Wyd. 2),
- Historia naturalna.* Dr. Józef Nusbaum i J. Wiśniowski, Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 3. Lwów 1910. Opr. 3 Kor. 60 hal. — Józef Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe, Wyd. 6, Kraków 1907, Opr. 2 Kor. 60 hal.

II. klasa.

- Religia.* Wielki katechizm religii katol. (Zatwierdzony przez Episkopat austriacki). Kraków 1910. Opr. 60 hal.
- Język polski.* Antoni Małecki: Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 11, Lwów. Opr. 2 Kor. 40 hal. — Dr. Maryan Reiter: Czytania polskie dla II. klasy, Lwów 1911. Opr. 3 Kor. 40 hal.
- Język niemiecki.* Dr. L. German, Dr. K. Petelenz, St. Gayczak: Ćwiczenia niemieckie dla II. klasy. Wyd. 6, Lwów 1912. Opr. 2 Kor. 80 hal.
- Geografia.* Michał Siwak: Geografia dla II. i III. klasy. Lwów 1913. Opr. 3 Kor. 20 hal. (Wyd. 2).
- Historia powszechna.* Bronisław Gebert i Gizela Gebertowa: Opowiadania z dziejów monarchii austr.-węg., Lwów 1912. Opr. 2 Kor. 50 hal.
- Matematyka.* Ignacy Kranz: Arytmetyka na klasę II. Kraków 1911. Opr. 1 Kor. 50 hal.
- Historia naturalna.* Dr. Józef Rostafiński: Botanika szkolna dla klas niższych. Wyd. 6, Kraków 1907. Opr. 2 Kor. 60 hal. Dr. J. Nusbaum i J. Wiśniowski: Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 3, Lwów 1910. Opr. 3 Kor. 60 hal.
- Geometria i rysunki geometryczne.* Ignacy Kranz: Geometria pogładowa na klasę II. szkół średnich. Wydanie 2, Kraków 1914. Opr. 1 Kor. 40 hal.

III. klasa.

- Religia.* Ks. Jougan: Liturgika. Wyd. 4, Lwów 1910. Opr. 1 Kor. 40 hal. — Ks. Szydelski: Dzieje biblijne starego zakonu Lwów 1908. 1 Kor.
- Język polski.* Antoni Małecki: Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. II, Lwów 1910. Opr. 2 Kor. 40 hal. — Dr. Maryan Reiter: Czytania polskie dla III. klasy z ilustr. Lwów 1912. Opr. 3 Kor. 40 hal.
- Język niemiecki.* L. German, K. Petelenz, St. Gayczak: Ćwiczenia niemieckie dla klasy III. Wyd. 5, Lwów 1911. Opr. 2 Kor. 80 hal. — A. Jahner: Deutsche Grammatik. Wyd. 4, Lwów 1911. Opr. 2 Kor. 20 hal.

Język francuski. Dr. St. Węckowski: Książka do nauki języka francuskiego. Część I. Wyd. 3, Lwów 1913. Opr. 2 Kor. 20 hal.

Geografia. Michał Siwak: Geografia dla II. i III. klasy. Wyd. 2. Lwów 1913. Opr. 3 Kor. 20 hal.

Historia. Bronisław Gebert i Dr. Gizela Gebertowa: Opowiadania z dziejów monarchii austr.-węg. Lwów 1912. Opr. 2 Kor. 50 hal. — Dr. A. Zipper: Opowiadania z mitologii Greków i Rzymian. Lwów 1897. Opr. 2 Kor. 40 hal.

Matematyka. Ignacy Kranz: Arytmetyka dla kl. III. Kraków 1910. Opr. 1 Kor. 80 hal.

Fizyka. Władysław Żłobicki: Wiadomości z fizyki dla klasy III. i IV. Lwów 1913. Opr. 3 Kor. 20 hal.

Geometria i rysunki geometryczne. Ignacy Kranz: Geometria pogładowa na klasę III. Kraków 1910. Opr. 1 Kor. 80 hal.

IV. klasa.

Religia. Ks. Dąbrowski: Historia biblijna zakonu nowego. Wyd. 4, Lwów 1910. Opr. 1 Kor. 70 hal.

Język polski. Antoni Małecki: Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 11, Lwów 1910. Opr. 2 Kor. 40 hal. — Franciszek Próchnicki: Wzory poezji i prozy. Wyd. 2 i 3, Lwów 1906 (wyczerpane). Opr. 3 Kor. — Franciszek Próchnicki: O ważniejszych gatunkach poezji i prozy. Dodatek do Wypisów polskich, tom V 25 hal.

Język niemiecki. L. German, K. Petelenz, St. Gayczak: Ćwiczenia niemieckie dla IV. klasy. Wyd. 4, Lwów 1910. Opr. 3 Kor. — Dr. A. Jahner: Deutsche Grammatik. Wyd. 4. Lwów 1911. Opr. 2 Kor. 20 hal.

Język francuski. Dr. Stanisław Węckowski: Książka do nauki języka francuskiego. Część II, Lwów 1910. Opr. 2 Kor. 80 hal.

Geografia. Stanisław Majerski: Geografia monarchii austr.-węg. Wyd. 6, Lwów 1912. Opr. 2 Kor. 20 hal.

Historia. Wincenty Zakrzewski: Historia powszechna. Część I, wyd. 7, Kraków 1911. Opr. 2 Kor. 40 hal.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. V. Lwów. Opr. 4 Kor. 50 hal.

Fizyka. Jak w klasie III.

Chemia. Bronisław Duchowicz i Józef Wiśniowski: Wiadomości z chemii i mineralogii dla klas niższych. Lwów 1911. Opr. 2 Kor. 80 hal.

Geometrya i rysunki geometryczne. Suppantischisch-Hordyński: Podręcznik geometryi dla IV i V klasy. Lwów 1912. 4 Kor. 50 hal.

V. klasa.

Religia. Ks. Jez: Nauka wiary. Część I. Kraków 1911. Opr. 2 Kor.

Język polski. Stanisław Tarnowski i R. Bobin: Wypisy polskie dla szkół realnych i seminariów nauczycielskich. Tom I. Wyd. 5, Lwów 1912. Opr. 3 Kor. — Wybór dzieł pisarzy greckich i łacińskich w przekładach. Część I. Lwów 1902. Opr. 5 Kor. — Zathy: Antologia rzymska, Lwów 1898. Opr. 3 Kor.

Język niemiecki. Jul. Ippoldt u. Ad. Stylo: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galiz. Mittelschulen. I. Teil. V. Klasse. Wyd. 3, Lwów 1912. Opr. 3 Kor. 80 hal.

Język francuski. Dr. Stanisław Węckowski: Książka do nauki języka francuskiego. Część III. Lwów 1910. Opr. 3 Kor. 20 hal.

Historya. Wincenty Zakrzewski: Historya powszechna. Część II. Wyd. 5 skrócone. Kraków 1911. Opr. 2 Kor. 40 hal.

Geografia. Dr. Stanisław Pawłowski: Geografia dla klas wyższych. Część I, Lwów 1914. Opr. 2 Kor. 30 hal.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. V. Lwów Opr. 4 Kor. 50 hal. Suppantischisch-Hordyński, jak w kl. IV. Kranz: Logarytmy. Wyd. 2, Kraków 1912. Opr. 1 Kor. 30 hal.

Historya naturalna. Józef Rostafiński. Botanika szkolna dla klas wyższych. Wyd. 4, Kraków 1911. Opr. 3 Kor. 20 hal.

Chemia. Brunner-Tolłoczko: Chemia nieorganiczna. Kraków 1908. Wyd. 3. 3 Kor. 40 hal.

Geometrya i rysunki geometryczne: Łazarski: Zasady geometryi wykresnej (z atlasem). Wyd. 4, Lwów 1914. Opr. 3 Kor. 40 hal.

VI. klasa.

Religia. Ks. Dr. Karol Szczeklik: Etyka katolicka. Wyd. 5, Kraków 1912. Opr. 2 Kor. 20 hal.

- Język polski.* Stanisław Tarnowski i R. Bobin: Wypisy polskie dla szkół realnych i seminariów nauczycielskich. Tom I. Wyd. 5. Lwów 1912. Opr. 3 Kor. — Stan. Tarnowski i R. Bobin: Wypisy polskie dla szkół realnych i seminariów nauczycielskich. Tom II. Wyd. 4, Lwów 1909. Opr. 3 Kor. — Zathey: Antologia rzymska, Lwów 1898. Opr. 3 Kor. —
- Język niemiecki.* Jul. Ippoldt i Ad. Stylo: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen III. Teil VII. Klasse Lwów 1911, Wyd. 2. Opr. 4 Kor.
- Język francuski.* Dr. St. Węckowski i Dr. J. Szarota: La France I. Lwów 1910. Op. 3 Kor. 50 hal.
- Historia.* Wincenty Zakrzewski: Historia powszechna. Część III, Wyd. 4 skrócone. Kraków 1908. Opr. 2 Kor. 80 hal.
- Geografia.* Dr. Stanisław Pawłowski: Geografia dla klas wyższych Część II (w druku). —
- Matematyka.* Pl. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. 5. Lwów Opr. 4 Kor. 50 hal. Ant. Łomnicki: Geomtrya, Część III. i IV. Lwów 1912. Opr. 3 Kor. 80 hal. — Ignacy Kranz: Logarytmy, Wyd. 2, Kraków 1912. Opr. 1 Kor. 30 hal. Ignacy Kranz: Trygonometria kulista w zadaniach, Wyd. 2, Kraków 1907. Opr. 36 hal.
- Historia naturalna.* Dr. Ignacy Petelenz: Zoologia dla klas wyższych szkół średnich. Wyd. 3, Lwów 1907. Opr. 3 Kor.
- Chemia.* Brunner-Tołhoczko. Chemia organiczna. Kraków. Opr. 3 Kor. 40 hal.
- Fizyka.* A. M. Kawecki i Fr. Tomaszewski: Fizyka dla wyższych klas szkół średnich. Wyd. 4, Kraków 1906. Opr. 3 Kor. 40 hal.
- Geometria i rysunki geometryczne.* Łazarski: Zasady geometrii wykresnej (z atlasem). Wyd. 4, Lwów 1914. Opr. 3 Kor. 40 hal.

VII. klasa.

- Religia.* Ks. Jougan: Historia Kościoła katolickiego. Wyd. 3. Lwów 1907. Opr. 2 Kor.
- Język polski.* Stan. Tarnowski i R. Bobin: Wypisy polskie, Część II. Wyd. 4, Lwów 1909. Opr. 2 Kor. — Zathey: Antologia rzymska, Lwów 1898. Opr. 3 Kor.

- Język niemiecki.* Jul. Ippoldt i Ad. Stylo: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galiz. Mittelschulen III. Teil. VII. Klasse. Wyd. 2, Lwów 1911. Opr. 4 Kor. — Jul. Ippoldt: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galiz. Mittelschulen IV. Teil, VIII. Klasse, Lwów 1909. Opr. 4 Kor.
- Język francuski.* Dr. St. Weckowski i Dr. J. Szarota La france II. Lwów 1910. Opr. 4 K.
- Historia.* Wincenty Zakrzewski: Historia powszechna. Część III. Wyd. 4 skrócone, Kraków 1908. Opr. 2 Kor. 80 hal. — Anatol Lewicki: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich z nią połączonych. Wyd. 4, Kraków 1910. Opr. 2 Kor. — Stan. Głabiński i L. Finkel: Historia i Statystyka austriacko-węgierskiej monarchii. Wydanie 4 (w druku).
- Matematyka.* Pl. Dziwiński: Zasady algebry. Wyd. 5, Lwów 1912 Opr. 4 Kor. 50 hal. — Ignacy Kranz: Zbiór zadań matematycznych dla klas wyższych. Wyd. 2, Kraków 1911. Opr. 3 Kor. 50 hal. — Ignacy Kranz: Logarytmy, Kraków 1900. Opr. 1 Kor. 20 hal. — Ignacy Kranz: Trygonometria kulista a w zadaniach. Wyd. 2, Kraków 1907. Opr. 36 hal.
- Historia naturalna.* Dr. Tadeusz Wiśniowski: Zasady mineralogii i geologii. Wyd. 3, Lwów 1912. Opr. 3 Kor.
- Fizyka.* A. M. Kawecki i Tomaszewski: Fizyka dla wyższych klas średnich. Wyd. 3 i 4, Kraków 1906. Opr. 3 Kor. 40 hal.
- Geometria i rysunki geometryczne.* Łazarski: Zasady geometrii wykresnej (z atlasem). Wyd. 4, Lwów 1914. Opr. 3 Kor. 40 h.
- Podręcznik dla nauki religii mojż.* Z. Kammerling: Wiara i ustawa, nauka o wierze i powinnościach izraelskich. Lwów 1906. — S. Spitzer: Modły izraelitów, Kraków 1907. S. Spitzer: Historia biblijna oraz zasady wiary i moralności. Kraków 1907.
- Podręcznik dla nauki stenografii.* Bojarski: Podręcznik stenografii polskiej. Lwów 1909.
- Podręcznik dla nauki kaligrafii.* Czarnecki: Podręcznik dla nauki kaligrafii.

XVI.

Bursy i internaty.

były zamknięte w r. szk. 1915/16.

XVII.

Imienny spis uczniów.

Klasa I.

1. Bukowski Włodzimierz I.	26. Schneider Antoni (14/5 1916).
2. Czader Mieczysław I.	27. Schwenk Jan I.
3. *Dobrzański Józef.	28. Serafin Władysław (popr. z hist. nat.)
4. Doening Włodzimierz I.	29. Sęk Aleksander I.
5. Feigl Bronisław I.	30. Sikora Michał.
6. Gross Salomon (15/5 1916)	31. Siwek Antoni (popr. z hist.)
7. Kadluczka Stanisław (popr. z mat.)	32. Smajek Stefan I.
8. Kamiński Jan. I.	33. Soltykiewicz Włodzimierz I.
9. Kępiński Teofil. I.	34. Spacir Bruno (24/1 1916).
10. Klassek Edward.	35. Spytkowski Ignacy I.
11. Kozłowski Witold I.	36. Szostek Henryk.
12. Krasnowolski Franciszek I.	37. Szufalski Maryan (popr. z geogr.)
13. Kuziel Edward I.	38. Tatina Wilhelm I.
14. *Malazdrewicz Jakób.	39. Teitelbaum Bernard I.
15. Mazurski Maryan I.	40. *Wierzejski Stanisław.
16. *Messinger Wilhelm.	41. Wiliński Jan I.
17. Migala Mieczysław I.	42. Wiśniewski Adam I.
18. Mylius Augustyn I.	43. Hr. Wodziecki Andrzej I.
19. Niewiadomski Tomasz I.	44. Wołoszyński Andrzej (2/10 1915).
20. Piotrowicz Bolesław I.	45. Zawada Władysław I.
21. Pobudkiewicz Józef (30/1 1916).	46. Zębaczyński Maryan (popr. z mat.)
22. *Putniarz Erwin.	
23. Rutkowski Stanisław I.	
24. Sadowski Rudolf I.	
25. Schmager Gustaw I.	

¹⁾ Gwiazdka przy nazwisku ucznia oznacza uzdolnienie chlubne, I uzdolnienie do klasy wyższej, data w nawiasie czas wystąpienia.

Klasa II a.

1. Berwald Adam (29/10 1915).	12. Michel Gustaw I.
2. Brand Arnold I.	13. Mileczarski Stanisław (9/11 1915).
3. Brożek Kazimierz (6/11 1915).	14. Nowak Stefan.
4. Brzołka Augustyn (12/10 1915).	15. Odrzywalek Ludwik I.
5. Dyakowski Jan (pryw.) I.	16. Polek Stanisław I.
6. Gorączko Jan I.	17. Popper Jakób I.
7. Katz Józef I.	18. *Prauss Stanisław (pryw.)
8. Kuhner Władysław (15/1 1916).	19. Pulchny Jan (pryw.) I.
9. Langner Czesław I.	20. Różycki Włodzimierz I.
10. Lankosz Andrzej I.	21. Sieradzki Ludwik (pryw.) I
11. Margulies Alfred (3/2 1916).	22. Trojnar Michał (14/5 1916)
	23. Tyrata Aleksander I.
	24. Waszkiewicz Stanisław I.
	25. Wójcik Tadeusz I.

Klasa II b.

1. Buczyński Romuald (popr. mat.)	13. Mossler Ernest I.
2. Czech Augustyn I.	14. Namysłowski Eugeniusz I.,
3. Dębicki Zdzisław I.	15. Orzechowski Mieczysław I.
4. Foltin Antoni I.	16. Paul Tadeusz I.
5. Geneja Julian I.	17. Poest Władysław I.
6. Gergovich Zygmunt I.	18. Sadło Wiktor I.
7. Jaglarz Roman I.	19. Smolka Edward I.
8. Jastrzębski Stanisław I.	20. Socha Tadeusz I.
9. Korczowski Alfred I.	21. Stricker Karol I.
10. *Lachowicz Adam.	22. Kodecki Michał (popr. z mat.)
11. Langer Stanisław (popr. z mat.)	23. Zalesiński Tadeusz I.
12. Lewicki Jerzy (pryw.)	24. Zimowski Mieczysław I.
	25. Żróbek Tadeusz I.

Klasa III.

1. Adler Fryderyk I.	4. Ciałma Michał (popr. z j. niem.)
2. Bielecki Henryk I.	
3. Chudyk Roman I.	

5. Ciaputa Władysław (popr. z matem.)	26. *Pazdanowski Jerzy.
6. Cierniak Franciszek I.	27. Piętka Kazimierz I.
7. *Ciężobka Karol.	28. Pindelski Leszek I.
8. Friedhuber de Grubenthal Robert (pryw.)	29. Plizga Franciszek I.
9. Gałek Aleksander (10/1 1916).	30. *Pstrusiński Józef.
10. Grzędziński Jan I.	31. Rzepa Józef I.
11. Hermann Edwin (7/4 1916).	32. Sachse Stefan (pryw.) I.
12. Jończyk Adolf I.	33. Salac Franciszek (pryw.) I.
13. Kijowski Jan I.	34. Schönowitz Rudolf I.
14. *Kolpy Wilhelm.	35. Schönowitz Stanisław.
15. *Koza Zygmunt.	36. Schöthaler Adam I.
16. Kozłowski Paweł I.	37. Sokołowski Wiktor I.
17. Koźbial Tadeusz I.	38. Soltykiewicz Filip I.
18. *Krasnowiecki Zygmunt.	39. Tokar Jan I.
19. Krąkowski Wiktor.	40. Ulreich Jan I.
20. Kurcz Kazimierz (popr. z geom.)	41. Waldmann Jakób I.
21. Landau Chaim I.	42. Wasylkiewicz Jan (20/9 1915).
22. Nalepa Józef I.	43. Wolański Jan (popr. z j. niem.)
23. Olma Edward I.	44. Zacharewicz Wawrzyniec (popr. z j. niem.)
24. Olszewski Maryan I.	45. Zaremba Zbigniew (26/10 1915)
25. Paliszewski Antoni I.	

Klasa IV.

1. Bieniek Stanisław (2/12 1915).	9. Janas Roman I.
2. Brand Artur I.	10. Jasiński Kazimierz I.
3. Chwirut Kazimierz I.	11. Joachimsmann Salko I.
4. Dośła Franciszek (26/1 1916)	12. Kraśnicki Andrzej I.
5. Gdula Jan I.	13. Krobiecki Władysław (28/2 1916).
6. Gorączko Stanisław I.	14. Łagosz Czesław (13/4 1916).
7. Grabowski Jan I.	15. Łojek Władysław.
8. Gumplowicz Eliasz (popr. z rys. odr.)	16. Muż Piotr I.
	17. Palusiński Tadeusz (pryw.)

18. Pilat Władysław I.	26. Tatina Leopold (pryw.).
19. Pleszowski Salomon I.	28. Temnicki Jan I.
20. Rosenzweig Albin.	29. Teysler Edward (30/9 1915)
21. Schönberg Samuel I.	30. Ulrich Jakób I.
22. Skurski Erwin.	31. Wanat Julian I.
23. Sokolowski Władysław I.	32. Wicherek Tadeusz (pryw.)
24. Spira Jakób I.	33. Wojtowicz Witold I.
25. Strychalski Antoni I.	34. Woźniakowski Maryan I.
26. Taschner Emil I.	35. Zalesiński Wiesław I.

36. Zagórski Mieczysław (pr.)

Klasa V.

1. Abrahamer Salomon.	24. Piątek Mieczysław I.
2. Balzer Jan I.	25. Reim Gustaw (pryw.) I.
3. Byszewski Włodzimierz I.	26. Rzepecki Jan (25/11 1915)
4. Ciaputa Antoni (15/5 1916).	27. Scherbaum Kazimierz 15/4 1915).
5. Czerwiński Wacław I.	28. Šeda Franciszek I.
6. *Dadler Piotr.	29. Sokolowski Konstanty.
7. Fox Maryan I.	30. Spešny Józef (15/9 1915).
8. Gabrys Jerzy I.	31. Stanek Zenon (popr. z j. polsk.)
9. Garlicki Józef I.	32. Teslar Aleksander (15/4 1916).
10. Gergowich Stanisław I.	32. Twardzicki Tadeusz I.
11. Głóńczyk Stan. (8/11 1915).	34. Ulreich Józef (31/1 1916).
12. Jałowicki Hugo (popr. z j. niem.)	35. Wajda Karol I.
13. Klimko Kazimierz I.	36. Warchałowski Tadeusz (pr.
14. Krzesz Zygmunt	37. Wildstosser Jakób I.
15. Langmann Andrzej (popr. z hist. nat.)	38. Wojciechowski Władysław (9/12 1915).
16. *Lenkiewicz Waleryan.	39. Zacher Rudolf I.
17. Limanowski Zygmunt I.	40. Zawisza Stanisław I.
18. Łepkowski Henryk (popr. z hist. nat.)	41. Zięba Stanisław I.
19. Mikucki Władysław (pryw.)	41. Zięba Leon (9/12 1915).
20. Niedźwiecki Sławomir I.	42. Żak Adolf (pryw.)
21. Nowak Józef I.	43. Szymik Tadeusz.
22. Obtulowicz Czesław I.	44. Ciołkowski Bronisław (pr.) I
23. Palusiński Zdzisł. (15/4 1916).	

Klasa VI.

1. Bieroński Kazimierz I.	23. Ochs Wiktor (8/9 1915).
2. Böhm Jozue (18/9 1915).	24. *Orosz Romuald
3. Cikowski Edward I.	25. Pastuszka Henryk I.
4. Cyganik Wincenty I.	26. *Prek Stanisław.
5. Fialka Wacław I.	27. Riszka Tadeusz I.
6. Foltin Karol (pryw.)	28. Rutowski Adam (pryw.)
7. Gabryś Mieczysław (popr.
z hist. natur.)	29. Rzepecki Władysław (pryw)
8. Górski Aleksander (pryw.)	30. Schein Kopel I.
9. Haczewski Jan I.	31. Schmalz Edmund (popr.
z hist. nat.)
10. Haczewski Stanisław I.	32. Schonberg Saul I.
11. Huber Eugeniusz (17/2
1916).	33. Smidowicz Eugeniusz I.
12. Karpiński Józef I.	34. Sokołowski Kazimierz.
13. Karwacki Stefan.	35. Stachowicz Antoni (27/11
1915).
14. Kijowski Stanisław (pryw.)	36. Stec Jan (popr. z h. nat.)
15. Ktosiński Jan I.	37. *Sucheni Tadeusz.
16. Kotulski Bolesław (3/2
1916).	38. Szczyrbula Maryan (popr.
z h. nat.)
17. Krzywacki Stefan I.	39. Teslar Antoni (6/1 1916).
18. Langmann Antoni I.	40. Walloschke Fryderyk I.
19. Majewski Tadeusz I.	41. Wasserberger Abraham
(pryw.)
20. Mehofffer Alfred (pryw.)	42. Zarzycki Jerzy (popr. z g.
wykr.)
21. Meutzner Ernest (1/5 1916).	
22. Nussbaum Arnold I.	
43. Żyła Henryk (15/10 1915).	

Klasa VII.

1. Amster Roman (12/10
1915).	7. Grzegorzewski Karol I.
2. Bobek Zygmunt (5/11 1915)	8. Harajewicz Henryk (4/4
1915).
3. Ks. Czartoryski Jan (10/1
1916).	9. Kamocki Zdzisław (pryw.)
4. Dworzak Adam I.	10. Klebert Zenon I.
5. Eberson Tadeusz I.	11. Łukaszewski Włodzimierz
(18/9 1915).
6. Galler Izrael (12/10 1915).	

12. Przyputeń Piotr (12/10 1915).	19. Szufa Mieczysław I.
13. Sachse Feliks (pryw.) I.	20. Urbanczyk Antoni (13/12 1915).
14. Sielski Stanisław I.	21. Wilkosz Leszek (popr. z geom. wyk.)
15. Simmler Edward (5/11 1915).	22. Zach Włodzimierz I.
16. Sopiński Stanisław (2/3 1916).	23. Zaremba Zdzisław (5/11 1915).
17. Steinlauf Maurycy I.	24. Zeitleben Adam (12/10 1915).
18. Świerczewski Witold (popr. z geom. wyk.)	25. Zimowski Wit. (23/2 1916).
-

XVIII.

Ogłoszenie Dyrekcyi.

Wpisy uczniów na rok szkolny 1916/17 odbywać się będą w dwóch ostatnich dniach sierpnia od godziny 9 — 11 rano i od 4—5 popołudniu. Późniejsze zgłoszenia uwzględnione być mogą tylko w razie **ważnych** powodów i to tylko na mocy zezwolenia c. k. Rady szkolnej krajowej

Każdy uczeń składa przy wpisie 2 K. na zbiory naukowe. Uczniowie nowo wstępujący do zakładu, płacą nadto takse wstępną 4 K. 20 hal.

Uczniowie tutejszego zakładu mają przy wpisie wykazać się świadectwem szkolnem z ostatniego półroczu.

Uczniowie nowo wstępujący mają zgłaszać się do zapisu w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć świadectwo szkolne tego zakładu, w którym dotychczas byli, tudzież metrykę urodzenia i świadectwo szczepienia. Ostatnie świadectwo szkolne ucznia, przechodzącego z innej szkoły realnej, lub z gimnazjum, ma być opatrzone przepisaną klauzulą odejścia. Uczeń taki ma także przedłożyć i poprzednie świadectwa.

Według postanowienia trzeciego ustępu § 13 ustawy krajowej z dnia 24 sierpnia 1899, określającego granice wieku uczniów publicznych szkół realnych, do klasy I. przyjęci być mogą uczniowie, którzy urodzili się w roku słonecznym oznaczonym cyfrą mniejszą co najmniej o 10, a co najwięcej o 14 od cyfry oznaczającej bieżący rok kalendarzowy. Zatem dla kl. I. w roku 1916/17 granicę wieku są 1906 — 1902.

Te granice wieku posuwa się dla każdej klasy następnej o jeden rok. (Okólnik c. k. Rady szk. kraj. z dnia 20 października 1908 L. 52.395).

Równocześnie z wpisami odbywać się będą także wpisy na bezpłatną naukę przedmiotów nadobowiązkowych (jęz. ruski, jęz. angielski, śpiew i stenografia). Uczniowie klas niższych mogą zapisywać się na tę naukę tylko z wiedzą i wolą rodziców, względnie nadzorów domowych.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywają się w dwóch terminach, mianowicie, przed feryami 27 czerwca, po feryach 1 i 2 września.

Zgłosić się należy przynajmniej jeden dzień przed egzaminem.

Powtórzenie wstępnego egzaminu ani w tym, ani w innym zakładzie nie jest dozwolone przed upływem roku. Powtórzenie takiego egzaminu w innym zakładzie jest nieważne.

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do I. klasy.

(Rozp. c. k. Rady szk. kraj. z dn. 16. maja 1887, l. 2764).

- a) Z religii : Wiadomości, których uczeń nabyć powinien w szkołach ludowych czteroklasowych.
 - b) Z języka polskiego : Czytanie płynne i wyraźne, objaśnienie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli ; opowiadanie treści większymi ustępami ; znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego, rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rzędu ; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom i gramatyczny rozbiór zdania.
 - c) Z języka niemieckiego : Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomości odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników, zaimków osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych, odmiana słów posilkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej ; odmiana najwykleszych czasowników mocnych ; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych ; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed tyktowaniem podano uczniowi w języku polskim.
 - d) Z rachunków : Pisanie liczb do miliona włącznie ; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi ; pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych
- Do sali, gdzie odbywa się egzamin, nie mają wstępu obce osoby.*

Egzamina wstępne do klas II — VII. odbywać się będą 2, 4, ewentualnie 5 i 6 września.

Egzamin ten składają uczniowie przechodzący z almnazyum, uczniowie ze szkoły realnej, którzy przez dłuższy czas naukę przerwali, uczniowie innych szkół, lub wreszcie przybywający z nauki prywatnej. Uczeń przybywający po dłuższej przerwie w naukach, musi przedłożyć świadectwo moralności za czas, w którym nie chodził do szkoły.

Warunki przyjęcia uczniów z gimnazyum do szkoły realnej.

(Rozp. c. k. Rady szk. kraj. z dn. 15. maja 1886, l. 2874).

A) Uczeń gimnazyalny, ubiegający się o przyjęcie do II, III, IV. i V. klasy realnej, może być uwolniony od egzaminu wstępnego; 1) z religii, 2) z języka polskiego, 3) niemieckiego, 4) z historii powszechnej, 5) z historii naturalnej i 6) fizyki, jeżeli w świadectwie gimnazyalnem na ostatnie półrocze, poprzedzające bezpośrednio odnośną klasę realną, oprócz ogólnego stopnia dobrego, otrzymał z wymaganego dla tej klasy przedmiotu i odnośnego materiału nauki przynajmniej stopień „dostateczny”. Z reszty przedmiotów, t. j. 1) matematyki, 2) chemii, 3) geografii, 4) geometrii, 5) rysunków, 6) języka francuskiego należy egzamin wstępny odbywać z wszelką ścisłością, by w interesie szkół realnych nie dopuszczać do tych zakładów uczniów nieuzdolnionych.

B) Co do uczniów, którzy w gimnazyum tylko wskutek niedostatecznych cenzur z języków klasycznych otrzymali ogólny stopień drugi, zastrzega sobie Rada szkolna krajowa według okoliczności prawo rozstrzygania w poszczególnych wypadkach, czy takiego ucznia przypuścić do egzaminu wstępnego do następnej klasy realnej, przyznając mu zresztą powyżej wskazane ulgi.

Prywatysty i eksterniści, przystępujący do jakichkolwiek egzaminów, jak do egzaminu prywatnego, wstępnego do klasy wyższej, niż do pierwszej, oraz chcący przystąpić do egzaminu dojrzałości, lud do egzaminu nadzwyczajnego, mają stwierdzić tożsamość osoby swej, załączając swą fotografię, zaopatrzoną na odwrotnej stronie stwierdzeniem identyczności osoby, którą fotografia wyobraża, żrzez władzę polityczną, t. j. przez c. k. Starostwo, c. k. Dyrekcyę Policji, Magistrat Miasta Krakowa, Magistrat miasta Lwowa, wedle tego, gdzie petent jest osiadłym. (Rotp. c. k. Rady szk. d. 6. kwietnia 1906, L. 14.381).

Egzamina poprawcze odbędą się 31 sierpnia popołudniu.

Publiczni uczniowie **klasy pierwszej** winni uiścić opłatę szkolną na **pierwsze półrocze** przed końcem listopada. Publiczno-uczniowie klasy I, chcący uzyskać **warunkowe** uwolnienie od opłaty szkolnej, mają wnieść przed 15 września nieostępowane podanie do c. k. Rady szkol. krajowej na ręce Dyrekcyi i za-

łączyć do nich dokładne świadectwo ubóstwa. Jednak tylko ci z nich będą w pierwszych dniach listopada przedstawieni do uwolnienia, którzy otrzymają z z„zachowania się“ jedną z dwu pierwszych not obowiązującej skali oceny, a we wszystkich obowiązkowych przedmiotach (z wyjątkiem gimnastyki), okażą postęp przynajmniej „dostateczny“.

Tym uczniom, którzy nie uczynią zadość tym wymaganiom, zwróci się ich prośby i ci muszą opłatę szkolną uiścić w ciągu miesiąca listopada. Uczeń, który uzyskał warunkowe uwolnienie od opłaty szkolnej, traci je, jeżeli w świadectwie półrocznem otrzyma z „zachowania się“ jedną z dwóch ostatnich not, albo też jeżeli otrzyma choćby tylko z jednego przedmiotu obowiązkowego notę niedostateczną i wtedy opłatę za **pierwsze** półrocze winien złożyć przed rozpoczęciem drugiego półrocza.

Opłata szkolna za **pierwsze półrocze przez uczniów publicznych klas II — VII**, a za **drugie przez uczniów klas I—VII** ma być złożone w ciągu 6 pierwszych tygodni po rozpoczęciu półrocza. Ubodzy uczniowie, mający z „zachowania się“ jedną z dwu pierwszych not, a ze wszystkich przedmiotów obowiązkowych noty przynajmniej „dostateczne“, mogą uzyskać uwolnienie od opłaty szkolnej, jeżeli w ciągu dwóch pierwszych tygodni półrocza wniosą podania nieostemplowane do c. k. Rady szk. kraj. na ręce Dyrekcyi. Do podania należy dołączyć ostatnie świadectwo szkolne i świadectwo ubóstwa.

Uczniowie, których podania o uwolnienie nie zostały uwzględnione, mają w ciągu 14 dni od uwiadomienia ich o tem złożyć opłatę. Uwolnienie od opłaty szkolnej zatrzymuje dopóty moc obowiązującą, dopóki uczeń uczyni zadość wyżej określonym wymaganiom.

Dobrowolni repetenci w bezpośrednio poprzedzającym półroczu uwolnieni od opłaty szkolnej, nie tracą uwolnienia, jeżeli mają warunki, od których zawisło uwolnienie.

Prywatyci przed rozpoczęciem egzaminu, mają złożyć opłatę szkolną za ubiegłe półrocze.

Opłatę szkolną uiszcza się za pomocą czeku pocztowego, który wydaje Dyrekcyja bezpłatnie.

Z początkiem drugiego półrocza składają uczniowie po 1 K. na gry i zabawy szkolne.

Uczniom zamiejscowym wolno mieszkać tylko pod nadzorem tych osób, które ściśle stosować się będą do przepisów regulaminu dla odpowiedzialnych nadzorców, wydanego przez Wysoką Radę szkolną krajową.

Rok szkolny 1916/17 rozpocznie się 3 września uroczystym nabożeństwem, w którym wszyscy uczniowie wpisani muszą wziąć udział.

Tabela statystyczna ilości godzin nauki tygodniowej.

PRZEDMIOT	K L A S A							Razem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	
Religia	2	2	2	2	2	2	2	14
Język polski	3	4	3	3	4	3	4	24
Język niemiecki . . .	6	6	5	4	4	3	3	31
Język francuski . . .	—	—	4	3	3	3	3	16
Geografia	2	2	2	2	1	1	—	10
Historia	2	2	2	2	3	2	4	17
Matematyka	3	3	3	4	4	4	5	26
Historia naturalna .	2	2	—	—	2	2	2	10
Fizyka	—	—	3	2	—	4	4	13
Chemia	—	—	—	3	2	2	—	7
Geometria i rysunki geometryczne . . .	—	2	2	2	3	3	2	14
Rysunki odręczne . .	4	4	4	3	3	2	2	22
Kaligrafia	2	—	—	—	—	—	—	2
Gimnastyka	2	2	2	2	2	2	2	14
Razem	28	29	32	32	33	33	33	220
Język ruski	—	—	—	2	2	2	—	6

W Krakowie, dnia 28 czerwca 1916.

Jan Bidziński
c. k. dyrektor.

